

HANDBOK OM SPECIALUNDERVISNING

Grundläggande yrkesutbildning och
yrkesinriktad vuxenutbildning

Kaija Miettinen



© Utbildningsstyrelsen och författaren

Guider och handböcker 2017:3

ISBN 978-952-13-6376-4 (pdf)

ISSN-L 1798-8950

ISSN 1798-8969 (pdf)

Ombrytning: Grano Oy

www.oph.fi/svenska

INNEHÅLL

Förord	5
1 Inledning	6
2 Utbildningsanordnarens läroplan	8
3 De olika formerna av yrkesutbildning	10
4 Studerande som behöver särskilt stöd – grunder i lagstiftningen	12
4.1 Den yrkesinriktade specialundervisningen i den grundläggande utbildningen.....	12
4.2 Särskilt stöd i utbildning som leder till en fristående examen.....	14
4.3 Särskilda studiearrangemang	15
5 Hantering av känslig information och offentlighet	17
6 Antagning till yrkesutbildning	19
6.1 Grundläggande yrkesutbildning	19
6.2 Ansökan till fristående examina och till utbildning som förbereder för dem....	20
6.3 Tillgängligheten vid antagning.....	21
7 Stödet i examens- och utbildningsgrunderna	22
7.1 Yrkesutbildningens syfte och mål.....	22
7.2 Centrala verksamhetsprinciper inom yrkesutbildningen.....	22
7.3 Nyckelkompetenser för livslångt lärande	25
7.4 Yrkesinriktade grundexamina	26
7.5 Handledande utbildning för grundläggande yrkesutbildning.....	27
7.6 Utbildning som handleder för arbete och ett självständigt liv	28
7.7 Fristående examina.....	29
7.8 Läroavtalsutbildning.....	30
8 Personliga planer inom den grundläggande yrkesutbildningen	32
8.1 Personliga studieplaner (PSP)	32
8.2 Individuella planer för hur undervisningen ska ordnas (IP).....	33
9 Beslut om specialundervisning	36
10 Bedömningen av de studerande inom den grundläggande yrkesutbildningen - ur specialundervisningens synvinkel	37
10.1 Identifiering och erkännande av kunnande.....	37
10.2 Bedömning av inläringen.....	38
10.3 Bedömning av kunnande.....	41
10.4 Anpassning.....	42
11 Betyg	46
12 Personlig tillämpning	48
13 Studiesociala förmåner inom specialundervisningen	51
14 Finansieringen av den yrkesinriktade specialundervisningen	53

15	Vad är yrkesinriktad specialundervisning?.....	55
15.1	Strategisk avsikt	55
15.2	Tillgängliga lär- och verksamhetsmiljöer.....	56
15.3	Systematiskt pedagogiskt stöd	60
15.4	Särskilda undervisnings- och studiearrangemang.....	63
15.5	Flexibla, individuella lösningar.....	67
15.6	Elevcentrerade studier.....	68
16	Elevhälsan som stöd i specialundervisningen	69
17	Samarbetspartner som stöd för de studerande och läroanstalten	74
18	Översikt över nuläget och utvecklingsbehoven	76
	Källor.....	79
	Bilagor.....	81
	Bilaga 1 Sora-examina.....	81
	Bilaga 2 Statistikcentralens klassificering av specialundervisningen	82

Förord

En handbok behövs!

Filosofie doktor Kaija Miettinen tog för ungefär ett år sedan emot en stor utmaning. En handbok om den yrkesinriktade specialundervisningen skulle tas fram. Samtidigt som yrkesutbildningen genomgår en stor förändring behövs riktlinjer för specialundervisningen med sina olika genomförandeformer. Hur är det bäst att gå till väga i en miljö som präglas av snabba förändringar?

När ungdomar som fått särskilt stöd i grundskolan går vidare till följande utbildningsstadium är det många frågor som behöver beaktas. De flesta unga människor i femton års åldern har inga möjligheter att göra realistiska utbildningsval, även om samarbetet mellan grundskolan och yrkesutbildningen skulle skötas på ett exemplariskt sätt. Skulle studier i en "vanlig" läroanstalt lyckas eller behövs mer stödtjänster än vanligt? Vill vi att utbildningsplatsen ligger nära hemmet eller skulle ett elevhem vara en möjlighet? Vilka stödtjänster måste läroanstalten ordna, vad kan krävas av specialundervisningen? Även ungdomarnas vårdnadshavare funderar på dessa frågor.

Reformen som genomförts inom yrkesutbildningen ökar andelen inläring i arbetet i studierna. Genom att kombinera metoderna inom den yrkesinriktade specialundervisningen med en arbetslivsinriktad utbildning får de unga möjlighet till en bra framtid. Via arbete får de erfarenheter av att lyckas och klara sig. Detta kräver dock att de som genomför utbildningen är villiga att satsa på undervisningens innehåll och genomförandet av den.

En offentlig debatt har förts om andelen specialundervisning inom yrkesutbildningen för vuxna och det särskilda stödet, i synnerhet på grund av att perioderna av arbetslöshet blivit längre och invandringen ökat. En bra yrkesinriktad vuxenutbildning kräver i allt högre grad en skraddarsydd utbildning där de studerandes personliga stödbehov beaktas mångsidigare än hittills. Kvaliteten på utbildningen blir viktigare. Även inom vuxenutbildningen bör det finnas tillräcklig kompetens i specialundervisning.

Ett stort tack till filosofie doktor Kaija Miettinen, som har gjort en förtjänstfull karriär i ledande positioner inom den yrkesinriktade specialundervisningen och som en omtyckt utbildare och tjänsteman vid Utbildningsstyrelsen. Handboken bygger på stor erfarenhet och gedigna kunskaper om den yrkesinriktade specialundervisningen! Författaren har haft tillgång till sakkunskapen i specialyrkesläroanstalterna (AMEO-nätverkets pedagogiska arbetsgrupp under Seija Eskolas ledning). Manuskriptet har kommenterats av tjänstemän vid undervisnings- och kulturministeriet och vid Utbildningsstyrelsen. Ett stort tack till alla som deltog i arbetet med handboken!

Utbildningsstyrelsen i november 2015

Juhani Pirttiniemi
undervisningsråd
Grundläggande yrkesutbildning och vuxenutbildning

1 Inledning

Syftet med denna publikation är att ge utbildningsanordnare, lärare inom den grundläggande utbildningen och yrkesutbildningen, speciallärare, studiehandledare och samarbetspartner information om de studerande som behöver särskilt stöd, om stödet som ges i de yrkesinriktade studierna, om målen för inläring och kunnande samt om anordnandet av yrkesinriktad specialundervisning. Publikationen beaktar de ändringar i lagstiftningen om yrkesutbildningen och i läroplanerna som trädde i kraft den 1 augusti 2015.

Inom grundexamensutbildningen är *den yrkesinriktade specialundervisningen* och inom yrkes- och specialyrkesexamina *det särskilda stödet* väsentliga delar av yrkesutbildningssystemet, och de omfattas av alla författningar och föreskrifter som gäller dessa utbildningsformer. Denna publikation behandlar endast frågor som rör specialundervisningen eller det särskilda stödet, frågor som inverkar på genomförandet av specialundervisningen och frågor som gäller studerande som behöver särskilt stöd. Publikationen fokuserar på specialundervisningen inom den grundläggande yrkesutbildningen, men i tillämpliga delar behandlas också den yrkesinriktade vuxenutbildningen, där metoderna för att stödja de studerande i hög grad är desamma som inom grundexamensutbildningen.

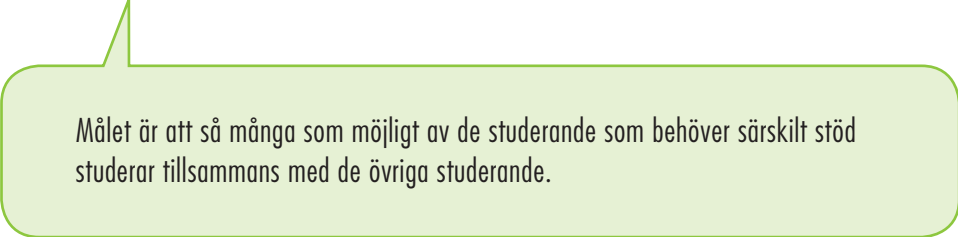
Utbildningsstyrelsen har publicerat rikligt med stödmaterial för dem som ska börja ordna de examina och utbildningar som trädde i kraft den 1 augusti 2015. Materialet behandlar yrkesutbildningens struktur, syfte, mål och genomförande på en allmän nivå. Publikationerna finns tillgängliga digitalt på Utbildningsstyrelsens webbplats. I denna publikation tolkas, kompletteras och fördjupas innehållet i de allmänna handböckerna ur specialundervisningens synvinkel. Till dessa publikationer hör exempelvis:

- Grunderna för de yrkesinriktade grundexamina
- Grunderna för de fristående examina
- Grunderna för de handledande utbildningarna
- Bedömningsguide 2015 – Grundläggande yrkesutbildning – Fristående examina
- Genomförande av grunderna för de yrkesinriktade grundexamina inom den grundläggande yrkesutbildningen
- Betyg över fristående examina samt intyg över utbildning som förbereder för fristående examen och över annan yrkesinriktad tilläggsutbildning
- Betygsmodeller 2015, yrkesinriktade grundexamina och handledande utbildningar
- Utbildningsanordnarens möjligheter att ingripa vid olämplighet för studier. Reviderad guide om verkställande av SORA-författningarna och -föreskrifterna i yrkesutbildningen
- Personlig tillämpning ur olika synvinklar. Förutsättningar för att lyckas och god praxis
- Den kompetensbaserade utbildningen genomförs – stegmärken för utbildningsanordnarna.
- Stödmaterial för verkställandet av TUTKE 2
- Handbok om fristående examina 2015. För examensarrangörer och examenskommissioner
- ECVETin toimeenpano ammatillisessa koulutuksessa (handbok om verkställandet av ECVET i yrkesutbildningen, endast på finska)
- Andra anvisningar och föreskrifter som Utbildningsstyrelsen gett ut.

Efter behandlingen av ämnet med avseende på den allmänna lagstiftningen och de allmänna föreskrifterna följer en mer detaljerad behandling av frågor som gäller särskilt stöd för studerande via praktiska erfarenheter och etablerad praxis. Syftet är att beskriva hur stödet genomförs på konkret nivå i yrkesläroanstalterna och skapa en grund för vidareutvecklingen av den yrkesinriktade specialundervisningen och det särskilda stödet. Överföringen till specialundervisning inom den grundläggande yrkesutbildningen föregås i allmänhet av samarbete med grundskolan eller av effektiviserad handledning, och på basis av dessa åtgärder fattas beslut om huruvida en studerande ska stödjas genom specialundervisningsmetoderna. Detta innebär att gränsen mellan att stödja studierna och att ge specialundervisning ofta är glidande.

Inom den grundläggande yrkesutbildningen fick läsåret 2013 knappt 21 000 studerande särskilt stöd eller cirka 15 procent av alla studerande. Inom utbildningen som baserar sig på yrkesprov och som ordnas vid läroanstalter studerade drygt 600 studerande, av vilka största delen deltog i studier inriktade på en yrkesexamen. Majoriteten av de studerande som får specialundervisning studerar i vanliga yrkesläroanstalter. Enligt statistik för år 2013 studerade knappt 4 500 studerande i specialyrkesläroanstalter. (Vipunen 2014.)

Målet är att så många som möjligt av de studerande som behöver särskilt stöd ska studera tillsammans med de övriga studerande. De flexibla studierna enligt de nya läroplanerna, de individuella studievägarna, identifieringen och erkännandet av tidigare förvärvat kunnande stöder dessa studerande i studierna och hjälper dem att nå sina mål för inlärningen. I bästa fall kommer reformerna att minska behovet av särskilt stöd, vilket även det mål om tillgänglighet i lärmiljön som satts upp i utbildnings- och examensgrunderna kan bidra till. Tillgänglighet handlar i detta sammanhang inte endast om lokalerna eller arbetsplatserna, utan även om attityder och social tillgänglighet, det vill säga om en miljö där alla har möjlighet att studera och lära sig.



Målet är att så många som möjligt av de studerande som behöver särskilt stöd studerar tillsammans med de övriga studerande.

2 Utbildningsanordnarens läroplan

Enligt lagstiftningen om yrkesutbildningen (L 630/1998, 14 §) ska utbildningsanordnaren för sina utbildningar utarbeta en läroplan som ger den studerande möjligheter att på ett individuellt sätt förvärva och påvisa sitt kunnande. Inom specialundervisningen är denna förpliktelse särskilt viktig, eftersom individuella lösningar i hög grad hör ihop med ordnandet av specialundervisning.

Enligt förordningen om yrkesutbildning (SRF 811/1998, 3 §) ska utbildningsanordnarens läroplan innehålla uppgifter om bland annat:

- de sätt som utbildningen genomförs på, inklusive specialundervisningsmetoderna
- genomförandet av studiehandledning och utarbetandet av den studerandes personliga studieplan; aktiviteter som stöder alla studerande men i synnerhet dem som behöver särskilt stöd i studierna
- genomförandet av specialundervisningen och utarbetandet av den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas
- de allmänna principerna för bedömningen av studerande, inklusive principerna för anpassning
- förfarandena vid identifiering och erkännande av tidigare förvärvat kunnande, även i fråga om studerande som får specialundervisning.

Dessutom ska utbildningsanordnaren upprätta de planer rörande betyg och betygsbilagor som Utbildningsstyrelsen utfärdat separata föreskrifter om (Föreskrift 90/011/2014). I fråga om specialundervisningen kräver dessa planer koppling till och information om de studerandes individuella studiemål och bedömningen av dem.

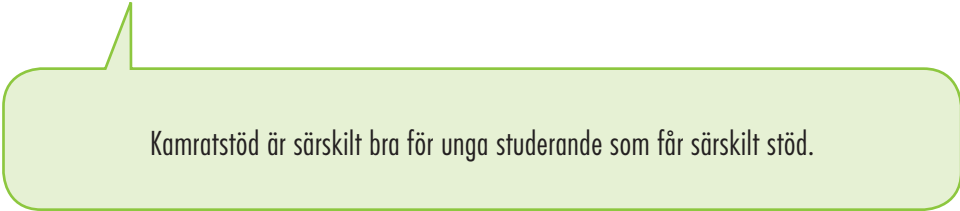
I alla ovannämnda delar av läroplanen finns frågor som bör behandlas ur specialundervisningens synvinkel. När det gäller specialundervisningen ska utbildningsanordnaren upprätta en plan för hur denna undervisning ska genomföras och hur den personliga studieplanen ska göras upp, hur den ska följas upp och revideras samt vilka resurser som ska tilldelas denna verksamhet. Utbildningsanordnaren ska också bestämma hur man fattar beslut om anordnande av specialundervisning samt om eventuella anpassningar i specialundervisningen eller ändringar baserade på särskilda studiearrangemang. (L 630/1998, 20 §, 21 §.)

Utbildningsanordnaren ska informera om utbildningen som ordnas. Information ges i ansökningsskedet, när studierna börjar och under studierna. Studerande som behöver särskilt stöd kan ha svårigheter med att ta emot informationen på grund av problem med att uppfatta, förstå eller minnas ett budskap. Därför bör informationen planeras med hänsyn till de studerandes förutsättningar, och ofta behövs dessutom upprepning av och påminnelse om saker.

Enligt lagstiftningen (L 630/1998, 28 §) har den studerande rätt till en trygg studiemiljö. Studiemiljöerna och studiesätten inom yrkesutbildningen kan upplevas otrygga för studerande som behöver särskilt stöd. I grundskolan hade de vant sig vid att ha en egen fast grupp och vid klasscentrerade studier. Att en studerande eventuellt är avvikande på något sätt kan i sin tur hos de övriga studerande väcka känslor, vilket kräver att man avsätter tid inte bara för undervisningen utan även för att behandla dessa känslor. I utbildnings-

anordnarens plan för att skydda de studerande mot våld, mobbning och trakasseri är det bra att behandla detta ämne även ur specialundervisningens synvinkel och på förhand göra en bedömning av eventuella problemsituationer.

Enligt lagen om grundläggande yrkesutbildning (L 630/1998, 36 §) ska utbildningsanordnaren främja alla studerandes delaktighet och se till att alla studerande har möjlighet att delta i läroanstaltens verksamhet och utvecklingsarbete samt att de har möjlighet att uttrycka sin åsikt i frågor som gäller de studerandes ställning. För detta ändamål ska utbildningsanordnaren se till att den har en fungerande elevkår, som har verksamhetsförutsättningar. Via elevkårens verksamhet är det möjligt att främja tillgängligheten och integreringen av annorlunda studerande i gemenskapen. Det blir möjligt att påverka interaktionen mellan de studerande och att främja toleransen, förståelsen för olikhet och stödjandet av de studerande. Kamratstöd är särskilt bra för unga studerande som får särskilt stöd.

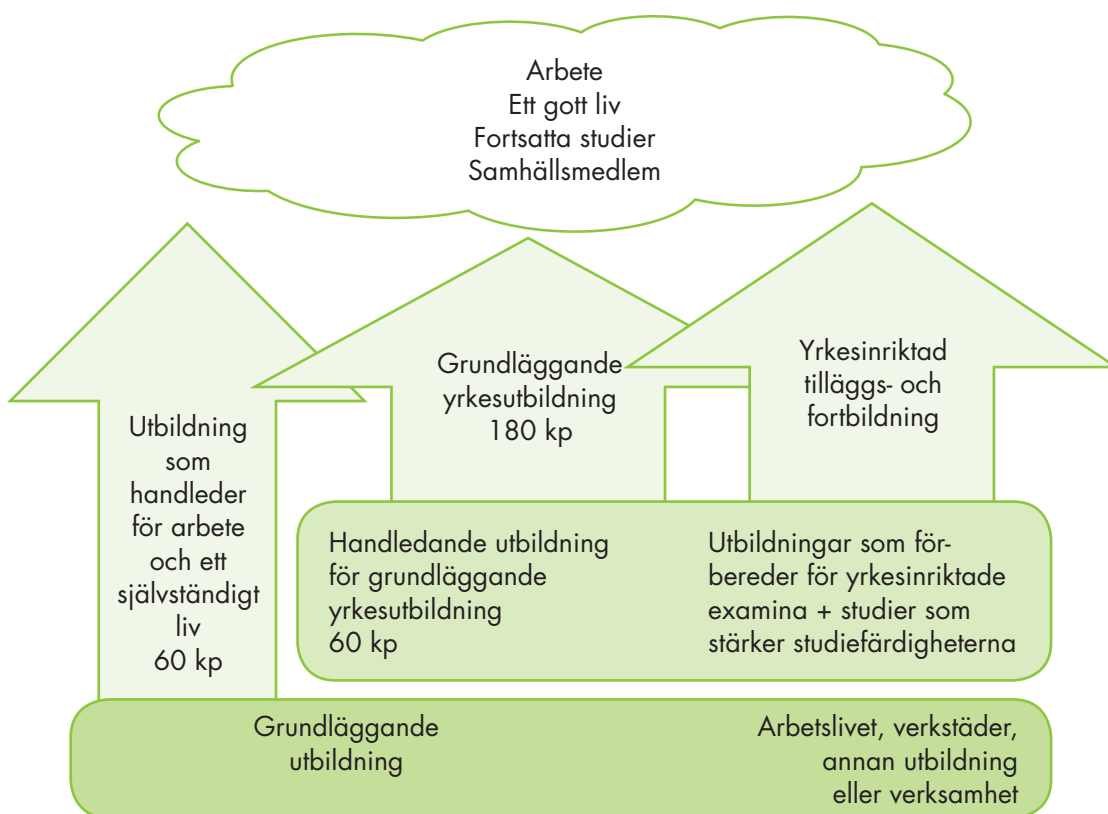


Kamratstöd är särskilt bra för unga studerande som får särskilt stöd.

Examenskommissioner tillsatta av Utbildningsstyrelsen ansvarar för anordnandet och övervakningen av de fristående examina samt för utfärdandet av examensbetyg (L 631/1998, 7 §). Utbildningsanordnaren beslutar enligt examensgrunderna om ordnandet av förberedande utbildning för fristående examina samt om innehållet i sådan utbildning (L 631/1998, 8 §). Utbildningsanordnaren beslutar också om innehållet i, omfattningen av och ordnandet av annan yrkesinriktad tilläggsutbildning (L 631/1998, 9 §). Utbildningsanordnaren är också ansvarig för att de studerandes behov av särskilt stöd identifieras och för att stöd ordnas.

3 De olika formerna av yrkesutbildning

Till yrkesutbildningen på andra stadiet hör den grundläggande yrkesutbildningen, den handledande utbildningen för grundläggande yrkesutbildning, utbildningen som handleder för arbete och ett självständigt liv samt de fristående examina för vuxna och de utbildningar som förbereder för dem (figur 1). Före yrkesutbildningen kan den studerande ha deltagit i annan utbildning, varit verksam i arbetslivet eller deltagit i verkstadsverksamhet eller annan verksamhet. Det kunnande som de förvärvat i dessa aktiviteter kan identifieras och erkännas som en del av studieprestationerna.



Figur 1. Basstrukturen på yrkesutbildningen på andra stadiet

För att underlätta ansökan till yrkesutbildning och stärka förutsättningarna för studier kan utbildningsanordnaren ordna *handledande utbildning för grundläggande yrkesutbildning*. För denna utbildning har Utbildningsstyrelsen utarbetat utbildningsgrunder (Utbildningsstyrelsens föreskrift 5/011/2015) på basis av vilka utbildningsanordnaren tar fram en egen läroplan för utbildningen. Den handledande utbildningen för grundläggande yrkesutbildning kan enligt *individuella behov* även genomföras som specialundervisning. Utbildningen kan erbjudas endast av utbildningsanordnare som fått specialundervisning som särskild utbildningsuppgift.

För studerande som har en funktionsnedsättning kan ordnas *utbildning som förbereder för arbete och ett självständigt liv* (Utbildningsstyrelsen 6/011/2015). Dessa studerande är alltid studerande som behöver särskilt stöd och för vilka det utarbetas en individuell plan för hur undervisningen ska ordnas (IP). Utbildningen kan ordnas endast av utbild-

ningsanordnare som fått specialundervisningen som särskild utbildningsuppgift. Utbildningsstyrelsen har utarbetat utbildningsgrunder på basis av vilka utbildningsanordnaren upprättar en läroplan för utbildningen.

Enligt lagstiftningen om yrkesutbildning (L 630/1998 3 §) är *grundläggande yrkesutbildning* utbildning som avläggs enligt en av utbildningsanordnaren godkänd läroplan och som leder till en yrkesinriktad grundexamen. Utbildningen kan genomföras på många olika sätt; som när-, distans- och flerformsundervisning eller som läroavtalsutbildning eller annan utbildning på en arbetsplats i samband med praktiska arbetsuppgifter (L630/1998, 15 §). Specialundervisningen är en väsentlig del av den grundläggande yrkesutbildningen. Utbildningsanordnarna har ett stort antal möjligheter att välja mellan när det gäller att genomföra undervisningen, att skapa individuella studievägar och att individualisera målen för inläring och kunnande samt bedömningskriterierna. När specialundervisning genomförs är dessa flexibla alternativ för genomförandet ofta mycket viktiga.

Inom den yrkesinriktade vuxenutbildningen kan de studerande avlägga *yrkesinriktade grundexamina, yrkesexamina och specialyrkesexamina*, som avläggs genom fristående examina oberoende av hur de förvärvat sitt kunnande, och de kan också genomgå *utbildning som förbereder för dessa examina och annan yrkesinriktad tilläggsutbildning än sådan som förbereder för fristående examina* (L 631/1998, 1 §). De studerande kan som en del av utbildningen som förbereder för en fristående examen erbjudas studier som förbättrar studiefärdigheterna (L 631/1998, 8 b §).

4 Studerande som behöver särskilt stöd – grunder i lagstiftningen

I detta kapitel behandlas grunderna i lagstiftningen för stödet till studerande inom yrkesutbildning som leder till en grundexamen eller till en fristående examen. Dessutom behandlas paragrafen om särskilda undervisningsarrangemang i lagstiftningen om den grundläggande utbildningen, eftersom det finns element i den som är desamma som i specialundervisningen, och det är viktigt att man skiljer på dessa. I senare kapitel fördjupas och tolkas dessa frågor som regleras i lagstiftningen.

4.1 Den yrkesinriktade specialundervisningen i den grundläggande utbildningen

Lagen om grundläggande yrkesutbildning (L 630/1998, 1 §) innehåller bestämmelser om den grundläggande yrkesutbildningen och om de examina som kan avläggas inom den samt om utbildningar som handleder för dessa men inte leder till en examen. I samma lag definieras specialundervisningen enligt följande:

Studerande som för en längre tid eller regelbundet behöver särskilt stöd i sitt lärande och sina studier på grund av inlärningssvårigheter, skada, sjukdom eller någon annan orsak ska få specialundervisning. Med specialundervisning avses planerligt pedagogiskt stöd enligt den studerandes individuella mål och färdigheter samt särskilda undervisnings- och studiearrangemang. (L 630/1998 19 a §, 1 mom.)

Yrkesinriktad specialundervisning är ett begrepp inom den grundläggande yrkesutbildningen.

Utbildningsanordnaren ska i sin egen läroplan beskriva hur man identifierar och fastställer behov av specialundervisning, hur man fattar beslut om att undervisning ska ges som specialundervisning, vad man avser med planerligt pedagogiskt stöd och med särskilda undervisnings- och studiearrangemang och hur de i praktiken ordnas. Utbildningsanordnaren ska också närmare definiera när stödet är långvarigt, till exempel om det är fråga om en studerande som insjuknat, eller vilket slags regelbundet stöd som ska erbjudas och hur ofta. Utbildningsanordnaren ska också beskriva hur de studerandes personliga mål sätts upp, hur undervisning och handledning genomförs, hur lärande följs upp och mål vid behov ändras samt hur bedömningen av kunnandet genomförs.

I andra momentet i samma paragraf fastslås målet för specialundervisningen:

Målet för specialundervisningen är att den studerande kan uppnå de krav på yrkesskicklighet och de mål för kunnandet som anges i examens- eller utbild-

ningsgrunderna. I specialundervisningen kan dock avvikelser göras från examensgrunderna genom att anpassa kraven på yrkesskicklighet och målen för kunnandet samt bedömningen av kunnandet i den omfattning detta är nödvändigt med hänsyn till den studerandes individuella mål och färdigheter. (L 630/1998, 19 a §, 2 mom.)

Utbildningsanordnaren ska i sin läroplan beskriva hur uppfyllelsen av målen stöds, hur beslut om anpassning fattas och genomförs, vilken typ av undervisningsarrangemang och åtgärder som krävs och hur uppfyllelsen av målen följs upp och lärandet bedöms.

I lagens andra moment ges Utbildningsstyrelsen möjlighet att begränsa anpassningen i vissa examina eller examensdelar:

Utbildningsstyrelsen kan i examensgrunderna bestämma till vilka delar avvikelse från kraven på yrkesskicklighet och målen för kunnandet inte får göras inom ramen för den anpassning som avses i 2 mom. (L 630/1998, 19 a §, 3 mom.)

Dessa begränsningar finns i de så kallade SORA-examina, i vilka minderårigas säkerhet, patient- och kundsäkerhet eller trafiksäkerhet är aktuella frågor (L 630/1998, 32 §). Kraven på de studerandes hälsotillstånd har fastställts i Utbildningsstyrelsens föreskrift 27/011/2014.

Enligt lagen om grundläggande yrkesutbildning är utbildningsanordnaren ansvarig för ordnandet och genomförandet av specialundervisningen:

Utbildningsanordnaren beslutar om den studerandes undervisning ges som specialundervisning samt om den anpassning som avses i 19 a § 2 mom. Utbildningsanordnaren ska för genomförandet av specialundervisningen utarbeta en individuell plan för hur undervisningen ska ordnas för den studerande, som uppdateras vid behov. Närmare bestämmelser om utarbetandet av planen och dess innehåll utfärdas genom förordning av statsrådet. Den studerande och den studerandes vårdnadshavare eller lagliga företrädare ska höras innan det fattas beslut i ovan avsedda frågor och innan den individuella planen om ordnandet av undervisningen fastställs. (L 630/1998, 20 §, 1 mom.)

Innehållet i den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas har fastställts i en statsrådsförordning (811/1998, 8 §), och det behandlas i kapitel 8.2 i denna publikation. Anpassningen behandlas mer ingående i kapitel 10.4.

Specialundervisning kan ordnas i enlighet med de individuella behoven av alla utbildningsanordnare, men några av dem har getts ordnandet av specialundervisning som en särskild utbildningsuppgift.

Undervisnings- och kulturministeriet kan med stöd av 9 § bestämma att utbildningsanordnaren ska ha en särskild utbildningsuppgift att sköta ordnandet av specialundervisning och utbildning som handleder för arbete och ett självständigt liv samt utvecklings-, handlednings- och stöduppgifter i anknytning till specialundervisningen (L 630/1998, 20 §, 2 mom.)

Utbildningsanordnare som för närvarande har en särskild utbildningsuppgift att sköta ordnandet av specialundervisning:

Specialyrkesläroanstalter:

Aitoon koulutuskeskus (Aitoon emäntäkoulu Oy)

Ammattiopisto Luovi (Hengitysliitto ry)

Bovallius-ammattiopisto (Bovallius-säätiö)

Validia Ammattiopisto (Invalidförbundet)

Keskuspuiston ammattiopisto (Invalidstiftelsen)

Kiipulan ammattiopisto (Kiipulasäätiö)

Utbildningsanordnare som fått en begränsad utbildningsuppgift att ordna specialundervisning:

Helsingin Diakoniaopisto (Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö)

JEDU (Jokilaaksojen koulutuskuntayhtymä)

Koulutuskeskus Salpaus (Päijät-Hämeen koulutus konserni – kuntayhtymä)

Optima (Optima samkommun)

Redu (Rovaniemen koulutuskuntayhtymä)

Savon ammatti- ja aikuisopisto (Savon koulutuskuntayhtymä)

4.2 Särskilt stöd i utbildning som leder till en fristående examen

Den yrkesinriktade vuxenutbildningen regleras i lagen 631/1998, som gäller yrkesinriktade grundexamina, yrkesexamina och specialyrkesexamina som avläggs som fristående examina och utbildning som förbereder för dessa examina samt annan yrkesinriktad tilläggsutbildning än sådan som förbereder för fristående examen. I de fristående examina tillämpas personlig tillämpning i studierna.

Utbildningsanordnaren svarar för den personliga tillämpningen när det gäller ansökan till fristående examen och till utbildning som förbereder för sådan, avläggande av examen och förvärvande av behövlig yrkesskicklighet samt för handledningen i anslutning till dessa. Om en person inte har deltagit i utbildning som förbereder för fristående examen, svarar examensarrangören för den personliga tillämpningen. Genom förordning av statsrådet får närmare bestämmelser utfärdas om förfarandena vid personlig tillämpning. (L 631/1998 8 a §, 1 mom.)

Personlig tillämpning betyder att man på ett kundorienterat sätt planerar och erbjuder handledning, rådgivning och annat stöd till de studerande. Den personliga tillämpningen dokumenteras i *dokumentet om personlig tillämpning*. För de stödåtgärder som ges i samband med lärande, studier eller avläggande av examen används begreppet *särskilt stöd*, som metodmässigt innebär samma slags åtgärder som inom den yrkesinriktade grundexamensutbildningen. (Handbok om fristående examina 2015, 26–27.)

Personlig tillämpning och särskilt stöd anknäver till de fristående examina.

När det gäller att avlägga examen bör examinandens eventuella svårigheter med att visa sin yrkesskicklighet beaktas. Påvisandet av kunnandet underlättas om arbetsplatsen, arbetssättet och specialarrangemangen är lämpliga för personen i fråga. För examinander som behöver särskilt stöd är det också viktigt att behövliga hjälpmedel finns till hands och att tillgängligheten på arbetsplatsen beaktats. Eventuella specialarrangemang inverkar på bedömningen av examensprestationerna. Vid bedömningen av examensprestationer används dock inte personlig tillämpning, det vill säga kraven på yrkesskicklighet i examensdelarna är desamma för alla examinander och bedömningen av kunnandet genomförs på samma sätt för alla examinander. Anpassning är således inte möjlig i de fristående examina. Om studerande ges särskilda undervisnings- eller elevvårdstjänster på grund av handikapp eller sjukdom eller av någon därmed jämförbar orsak, kan utbildningsanordnaren få ett förhöjt pris per enhet i fråga om dessa studerande.

Examinanderna kan i samband med utbildning som förbereder för en yrkesinriktad examen delta i studier som förbättrar studiefärdigheterna. Syftet med dessa studier är att göra det möjligt för studerande som har ett problem i fråga om studiefärdigheterna eller inlärnings svårigheter att avlägga en fristående examen eller en del av examen och att delta i utbildning som förbereder för en fristående examen.

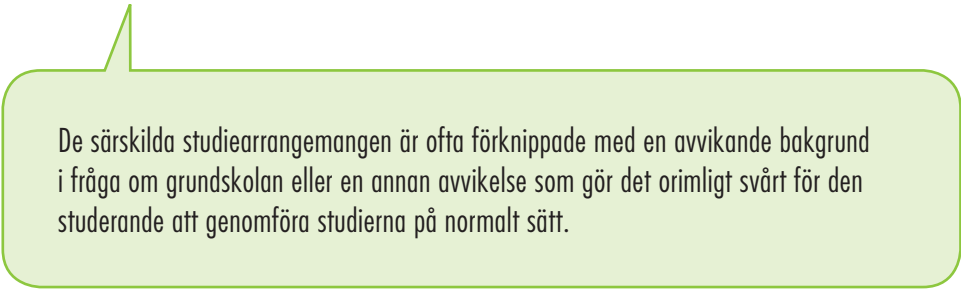
I de fall då en studerande inte har tillräckliga studiefärdigheter kan som en del av den utbildning som förbereder för fristående examina studier ordnas i syfte att möjliggöra avläggande av fristående examen eller en del av den och deltagande i utbildning som förbereder för fristående examen. Studier som förbättrar studiefärdigheterna får som heltidsstudier räkna högst sex månader. Utbildningsanordnaren beslutar om ordnandet av studier som förbättrar studiefärdigheterna och om studiernas innehåll. (L 631/1998, 8 b §.)

4.3 Särskilda studiearrangemang

I studierna får man även i annan undervisning än specialundervisning avvika från kraven på yrkesskicklighet och målen för kunnandet samt bedömningen av kunnandet i examens- eller utbildningsgrunderna (L 630/1998, 21 §). Det är då ofta fråga om studerande för vilka

- kraven på yrkesskicklighet eller målen för kunnandet i examens- eller utbildningsgrunderna till någon del är oskäligen för den studerande med hänsyn till förhållandena eller tidigare förvärvat kunnande, eller
- avvikelse är motiverad av skäl som har samband med den studerandes hälsotillstånd.

Målet för de särskilda studiearrangemangen är att den studerande kan avlägga en examen eller genomgå en utbildning även om han eller hon till någon del inte kan uppnå kraven på yrkesskicklighet eller målen för kunnandet enligt examens- eller utbildningsgrunderna. Avvikelse får dock göras endast när det är nödvändigt. Särskilda undervisningsarrangemang kan användas till exempel i undervisning riktad till invandrare, synskadade, hörselskadade eller studerande som har en annan funktionsnedsättning.



De särskilda studiearrangemangen är ofta förknippade med en avvikande bakgrund i fråga om grundskolan eller en annan avvikelse som gör det orimligt svårt för den studerande att genomföra studierna på normalt sätt.

Utbildningsanordnaren beslutar om dessa särskilda studiearrangemang. Den studerande och den studerandes vårdnadshavare eller lagliga företrädare ska höras innan det fattas beslut, om de särskilda studiearrangemangen inte grundar sig på den studerandes förslag. Den studerande kan begära omprövning av utbildningsanordnarens beslut hos regionförvaltningsverket. Utbildningsstyrelsen kan i examens- eller utbildningsgrunderna bestämma till vilka delar avvikelse från kraven på yrkesskicklighet och målen för kunnandet inte får göras inom ramen för de särskilda studiearrangemang som avses i denna paragraf.

5 Hantering av känslig information och offentlighet

I lagstiftningen om yrkesutbildningen ingår bestämmelser om offentlighet i fråga om känslig information och om hantering av känslig information (L 630/1998, 42 §, 43 §). Till känslig information hör uppgifter om de studerandes hälsotillstånd. Dessa uppgifter får hanteras endast av personer som bereder eller fattar beslut om antagning, indragning eller återställande av studierätten eller disciplinåtgärder eller av personer som ger utlåtanden. Utbildningsanordnaren ska bestämma vilka uppgifter som innehåller hantering av känslig information.

Den som har information som gäller en studerandes hälsotillstånd och funktionsförmåga och som är nödvändig för skötseln av uppgifter, har trots sekretessbestämmelserna rätt att lämna ut den till följande personer:

1. Rektorn eller föreståndaren för läroanstalten och den som ansvarar för säkerheten vid läroanstalten, för att garantera en trygg studiemiljö.
2. De som ansvarar för studiehandledning, för att kunna anvisa till andra studier eller stödtjänster.
3. De som ansvarar för studerandehälsovården, för att trygga de studerandes hälsa och säkerhet och för att i förekommande fall anvisa till stödåtgärder.
4. De som ansvarar för inläring i arbetet, för att garantera säkerheten för de studerande samt personalen och kunderna på arbetsplatsen.
5. Polisen och den företrädare för utbildningsanordnaren som har det primära ansvaret för att utreda ett hot mot säkerheten, för att bedöma ett direkt hot mot säkerheten eller om en studerande vid bedömning av hälsotillståndet konstateras utgöra en fara för andras säkerhet.

Enligt lagstiftningen ska utbildningsanordnaren förvara känslig information separat från övriga personuppgifter. Den känsliga informationen ska avföras ur registret omedelbart när det inte längre föreligger någon grund för att bevara den för de lagstadgade uppgifterna, dock senast fyra år från det att informationen fördes in i registret. När man fastställer grunden för specialundervisning behövs ofta känslig information, vilket bör beaktas när man utarbetar den personliga studieplanen och den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas. En del av informationen är således känslig och tillgänglig endast för personer utsedda av utbildningsanordnaren.

De studerandes närvaro i diskussioner som gäller dem säkerställer deras delaktighet i planeringen av deras angelägenheter och i genomförandet av planerna.

Hur ska då en vanlig lärare få information om hur en studerandes specialundervisning ordnas, om vad förfarandena grundar sig på, om hur man ska diskutera studerandens angelägenheter med andra lärare och med handledare och om när det finns skäl att oroa sig för den studerande eller kontakta personalen i studerandeservicen. Det bästa är att

diskutera med den studerande och med dennes vårdnadshavare och skaffa det tillstånd till överlåtande av information som krävs för att kunna behandla frågor som rör studierna med läroanstaltens övriga lärare och med experter. De studerandes närvaro i diskussioner säkerställer dessutom deras delaktighet i planeringen av deras angelägenheter och i genomförandet av planerna.

Sekretessbestämmelserna gäller lärarna, så i läroanstalten hanteras de studerandes uppgifter endast av experterna i syfte att främja de studerandes lärande. Normala pedagogiska diskussioner om de studerandes lärande, om stödet av deras studier och om gemensamt planerade åtgärder är fortfarande tillåtna. All information om de studerande är inte känslig, och det är inte nödvändigt att involvera enskilda studerande i alla situationer. I dessa situationer handlar det ofta om undervisningsarrangemang och -material eller om förfaranden i olika situationer vid läroanstalten, såsom måltider, raster, inläring i arbetet eller exempelvis gemensamma fester.

6 Antagning till yrkesutbildning

6.1 Grundläggande yrkesutbildning

Den grundläggande principen är att den som ansöker om att bli antagen som studerande har rätt att fritt söka till vilken yrkesutbildning han eller hon önskar (L 630/1998, 26 §). De elever som i grundskolan fått specialundervisning får således söka till vilken utbildning på andra stadiet som helst. Elevhandledningen i grundskolan och studiehandledningen i utbildningen på andra stadiet ska ge de studerande och deras vårdnadshavare information om studierna på andra stadiet och vid behov hänvisa de studerande till den utbildning som är lämpligast. Antagningen av studerande regleras i undervisnings- och kulturministeriets förordning 4/2013. Till alla utbildningar görs ansökan via det elektroniska ansökningsförfarandet.

Till *utbildning som leder till en yrkesinriktad grundexamen* görs ansökan via den gemensamma ansökan på våren och hösten. Till yrkesutbildning som ordnas som specialundervisning görs ansökan via ett separat ansökningsförfarande som ordnas i anslutning till den gemensamma ansökan. I ansökningsförfarandet deltar både de utbildningsanordnare som ordnar specialundervisning som integrerad undervisning tillsammans med de övriga studerande och specialyrkesläroanstalterna, som kan ordna hela undervisningen som specialundervisning.

Till yrkesutbildning som ordnas som specialundervisning görs ansökan via ett separat ansökningsförfarande som ordnas i anslutning till den gemensamma ansökan.

I regel krävs att de sökande har genomgått den grundläggande utbildningens lärokurs. De studerande väljs på basis av urvalspoäng i enlighet med förordningen. Utbildningsanordnaren kan dock när särskilda skäl som hänger samman med den sökandes person föreligger, anta högst 30 procent av de studerande i varje ansökningsmål oavsett antalet urvalspoäng den studerande får. Dylika särskilda skäl som hänger samman med den sökandes person är inlärningssvårigheter, sociala skäl samt avsaknad av skolbetyg eller svårligen jämförbara betyg. Denna möjlighet kallas *antagning på basis av prövning*. Det är tillrådligt att använda denna antagning när den som ansöker har behov av särskilt stöd och det annars kan vara svårt att bli antagen till studier inom det område som intresserar. (F 4/2013, 22 §, 23 §.) För att stödja de sökande vid antagningen används ofta de verksamhetsformer som är brukliga i samarbetet vid övergången från den grundläggande utbildningen till yrkesutbildningen. Man ger dem till exempel möjlighet att på förhand bekanta sig med läroanstalten och studierna i utbildningsområdet, att delta i en prövning eller att genomgå prov som mäter förutsättningarna för inläring.

För studier som leder till en yrkesinriktad grundexamen kan man i undantagsfall också anta en person som inte har slutfört den grundläggande utbildningens lärokurs. Utbildningsanordnaren ska då se till att den sökande har tillräckliga förutsättningar för att klara

utbildningen (L 630/1998, 27). Utbildningsanordnaren beslutar om dessa övriga grunder för antagning av studerande liksom även om eventuella inträdes- eller lämplighetsprov. Det är viktigt att enhetliga antagningsgrunder tillämpas på de sökande.

De grunder för antagning av studerande som anges i förordningen tillämpas inte vid antagning av studerande till utbildning som leder till yrkesinriktad grundexamen som ordnas som läroavtalsutbildning eller vid antagning av studerande till utbildningar som ordnas som specialundervisning av utbildningsanordnare som fått utbildningen som särskild utbildningsuppgift (F 4/2013, 2 §). Dessa utbildningsanordnare kan själva besluta om grunderna för antagning av studerande.

I regel krävs att de som antas till *handledande utbildning för en yrkesinriktad grundexamen* har slutfört den grundläggande utbildningen. Ett villkor för antagning är dessutom att den sökande inte har en tidigare utbildning eller examen på andra stadiet eller en högre examen. Dessutom krävs att den studerande har som avsikt att avlägga en yrkesinriktad grundexamen efter den handledande utbildningen. (L 630/1998, 27 c §.) Utbildningsanordnaren kan göra ett undantag, om utbildningen är speciellt motiverad med tanke på sökandens förutsättningar för fortsatta studier.

Till utbildningen söker man via den ansökan till handledande utbildning som ordnas i anslutning till den gemensamma ansökan. För handledande utbildning som ordnas som specialundervisning finns en egen ansökningsprocess på grund av att denna utbildning kan erbjudas endast av utbildningsanordnare som fått specialundervisningen som en särskild uppgift. Utbildningen är i första hand avsedd för ungdomar som har slutfört den grundläggande utbildningen men inte har en examen på andra stadiet. Men även vuxna som behöver förutsättningar för övergången till grundläggande yrkesutbildning kan delta i den. Till målgruppen vuxna hör till exempel invandrare samt personer som byter bransch eller skaffar sig en ny utbildning och som har brister i sina förutsättningar för studier. (Utbildningsstyrelsens föreskrift 5/011/2015.) Andra liknande utbildningar är den extra årskursen inom den grundläggande utbildningen och utbildningen som förbereder invandrare och personer med ett främmande språk som modersmål för gymnasieutbildning (Studieinfo.fi).

Utbildning som förbereder för arbete och ett självständigt liv ordnas endast av specialyrkesläroanstalter samt utbildningsanordnare som har fått en begränsad uppgift att ge specialundervisning. Även till denna utbildning görs ansökan via ett ansökningsförfarande i anslutning till den gemensamma elektroniska ansökan. Utbildningsanordnaren väljer de studerande. För att bli antagen krävs att den sökande behöver specialundervisning. I allmänhet har de som söker till utbildningen ett omfattande och varierande behov av stöd. Före ansökan till utbildningen samarbetar grundskolan, hemkommunen och läroanstalten för att utbildningen på bästa möjliga sätt ska stödja planeringen av den studerandes framtid. Man utreder vilka studiemål, behov av stöd, problem i lärandet och livet den studerande har, för att stödet ska kunna ges redan när han eller hon inleder studierna.

6.2 Ansökan till fristående examina och till utbildning som förbereder för dem

Till utbildningar som är inriktade på en fristående examen görs ansökan genom att kontakta en utbildningsanordnare som har ingått ett avtal om att ordna examen i fråga med en examenskommission. Ansökan kan göras på egen hand eller till exempel via lokala

arbets- och näringsbyråer (TE-byråer), som erbjuder individuell, avgiftsfri yrkes- och karriärvägledning. Via dessa är det också möjligt att få ekonomiskt stöd för studierna.

Ansökningar till utbildningarna kan lämnas in kontinuerligt, och man får ta kontakt när som helst. Ansökan till en fristående examen och till utbildning som förbereder för en sådan inleds med en kartläggning av utgångsläget för den som önskar avlägga examen. Då har rådgivning och handledning en viktig funktion (Personlig tillämpning ur olika synvinklar, 2014, 25–32). I samband med detta kan även den studerandes inlärningssvårigheter och behov av stöd behandlas. I kapitel 12 behandlas närmare den process för personlig tillämpning i fråga om utbildningen som genomförs i ansökningsfasen.

6.3 Tillgängligheten vid antagning

I lagstiftningen om yrkesutbildningen (L 630/1998, 27 a §) behandlas *tillgängligheten vid antagningen* och förutsättningarna för antagning som studerande. När det gäller tillgängligheten vid antagning ska man beakta pedagogiska, attitydrelaterade, psykiska och sociala aspekter samt faktorer som gäller interaktion, informationsteknik, lokaler och miljö. Kraven på tillgänglighet gäller även lämplighetsprov som ordnas före urvalet eller motsvarande situationer som anknyter till urvalet. Tillgängligheten vid antagning behandlas i en webbpublikation utgiven av Utbildningsstyrelsen (Eskola, Männistö & Nyberg 2014) och i denna publikation under punkt 15.2, som innehåller en ingående beskrivning av den yrkesinriktade specialundervisningen.

Vid urvalet av studerande ska man sörja för tillgängligheten, och kraven på tillgänglighet gäller även lämplighetsprov som ordnas före urvalet eller motsvarande situationer som anknyter till urvalet.

En omständighet i anslutning till hälsotillståndet eller funktionsförmågan hos dem som söker till grundläggande yrkesutbildning får inte vara ett hinder för antagning som studerande. Detta gäller emellertid inte om den aktuella examen är en av de tidigare nämnda SORA-examina, i vilka hälsotillståndet eller funktionsförmågan kan utgöra ett hinder. Det är då frågan om ett hinder som grundar sig på situationer där den studerande inte kan genomföra praktiska uppgifter eller inläring i arbetet i anslutning till studierna och som inte kan undanröjas med rimliga åtgärder (L 630/1998, 27 a §). Å andra sidan kan många hinder kringgås och undanröjas med hjälp av metoderna inom specialundervisningen, genom flexibilitet i fråga om målen för studierna och genom verksamhet som beaktar den studerandes förutsättningar.

För att urvalsprocessen ur den studerandes synvinkel ska lyckas så bra som möjligt bör utbildningsanordnaren i förväg ge den studerande information om vilka krav som ställs på hälsotillståndet och vilka andra villkor som måste vara uppfyllda. Å andra sidan ska den som ansöker om att bli antagen som studerande på begäran av utbildningsanordnaren lämna sådana uppgifter om sitt hälsotillstånd som behövs för antagningen (L 630/1998, 27 b §). Att de sökande som behöver särskilt stöd har möjlighet att ge information är viktigt även med tanke på att utbildningsanordnaren då med hjälp av informationen redan i ansökningsfasen och under studietiden kan fastställa vilket behov av stöd de har.

7 Stödet i examens- och utbildningsgrunderna

I detta kapitel behandlas examens- och utbildningsgrunderna med avseende på specialundervisningen och det särskilda stödet. Fokus ligger på frågor som rör det stöd som finns tillgängligt för alla studerande och som därmed inverkar på hur studerande som behöver särskilt stöd klarar studierna på ett allmänt plan. Dessutom behandlas specialundervisningsfrågor som är specifika för varje utbildning eller examen.

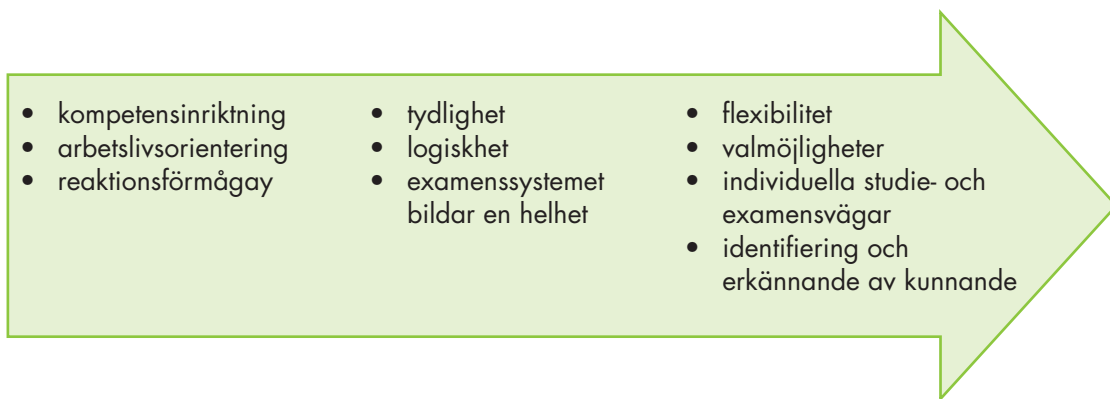
7.1 Yrkesutbildningens syfte och mål

Enligt den utvecklingsplan för utbildning och forskning som undervisnings- och kulturministeriet upprättade för åren 2011–2016 (2012, 13) är målsättningen den att hela åldersgruppen som går ut grundskolan ska fortsätta studier på andra stadiet efter den grundläggande utbildningen. I praktiken innebär detta yrkesutbildning eller gymnasiestudier och att alla unga bör finna en studieplats inom utbildning på andra stadiet oavsett vilka förutsättningar för lärande de har. Även studerande som behöver särskilt stöd omfattas således av yrkesutbildningen.

Yrkesutbildningens syfte och mål (L 630/1998 2 §, 5 §) överensstämmer med den yrkesinriktade specialundervisningens mål och tjänar alltså väl genomförandet av den yrkesinriktade specialundervisningen. Vissa mål kan ges mer vikt enligt den studerandes individuella förutsättningar. Mål som anknyter till utvecklingen av arbetslivet och till främjandet av sysselsättningen är särskilt viktiga, eftersom det kan vara svårt för studerande som behöver individuella lösningar och särskilt stöd att få arbete. Den utbildning som ordnas för en studerande som behöver särskilt stöd har dessutom som mål att i samarbete med producenter av rehabiliteringstjänster främja den studerandes totala rehabilitering.

7.2 Centrala verksamhetsprinciper inom yrkesutbildningen

De centrala verksamhetsprinciperna inom yrkesutbildningen (figur 2) har definierats i undervisnings- och kulturministeriets projekt för utveckling av examenssystemet inom yrkesutbildningen (TUTKE). På allmän nivå har de centrala verksamhetsprinciperna behandlats i en handbok om genomförandet av de yrkesinriktade grundexamina (Kärki & al. 2015). I detta sammanhang behandlas verksamhetsprinciperna med avseende på de studerandes behov av särskilt stöd.



Figur 2. Verksamhetsprinciper inom yrkesutbildningen

Med **kompetensinriktning** avses inriktning på examinandens kunnande oberoende av i vilken utbildningsform eller på vilket sätt kunnandet förvärvats. I grunderna för grundexamen anges enbart det kunnande som krävs för examen, inte under vilken tid, var eller hur kunnandet ska förvärvas. För studerande som får specialundervisning betyder detta möjlighet att studera och lära sig i lärmiljöer och med studiemetoder som lämpar sig bäst för dem. Studerande som behöver särskilt stöd lär sig ofta bäst genom att göra saker, vilket innebär att lärandet med fördel kan ske på arbetsplatser eller i andra arbetslivsbaserade lärmiljöer.

Med **arbetslivsorientering** avses att examensdelarna flexibelt byggs upp av uppgiftshelheter som finns i arbetslivet. Ur specialundervisningens synvinkel får arbetsplatserna möjlighet att lära känna de studerande som har behov av särskilt stöd. På arbetsplatserna kan man i förväg tänka efter vilka uppgifter som passar vem. Man kan tillsammans med den studerande och läraren utforma arbetsbeskrivningen och arbetsmiljön och staka ut en individuell studieväg för honom eller henne. Tack vare samarbetet blir det också möjligt att öka kunskapen om den yrkesinriktade specialundervisningen och dess mål samt att påverka attityderna på arbetsplatserna.

Även i läroavtalsutbildning bör den studerande få det särskilda stöd som han eller hon behöver.

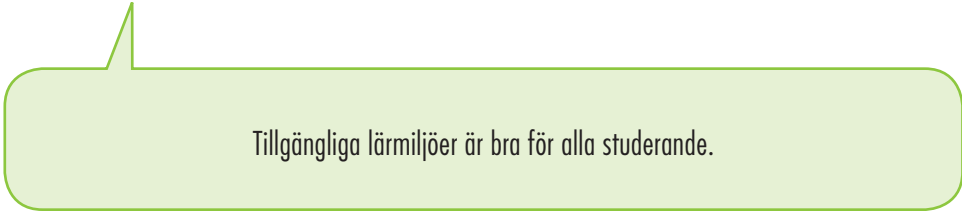
Lärande som sker i arbetslivet ger de studerande en konkret bild av de arbeten och uppgifter som finns i riktiga arbeten och vad som förväntas av en god arbetstagare. Lärandet på arbetsplatsen kan också visa vilka styrkor den studerande har och förbättra möjligheterna till anställning efter utbildningen. Läroavtalsutbildningen är i hög grad arbetslivsinriktad. Den kan vara en god lösning för vissa studerande, men behovet av stöd kvarstår oberoende av utbildningsform, så även i läroavtalsstudier bör den studerande få det särskilda stöd som han eller hon behöver.

I samarbetet med arbetslivet kan man beakta den regionala aspekten, det vill säga beakta möjligheterna för de studerande som behöver särskilt stöd att få arbete i regionen och tillsammans med utbildningsanordnaren förbättra möjligheterna. Regionala samarbetspro-

jekt, utbildnings- och utvecklingsprojekt, arbetsplatsutbildningar, lärarnas arbetslivsperioder och samarbete som rör examens- och utbildningsgrunderna skapar en gynnsam grund även för att inrikta dessa studerandes studier enligt behoven i arbetslivet.

Med **reaktionsförmåga** avses att yrkesutbildningen ska vara aktuell och motsvara behoven i arbetslivet. Inom specialundervisningen betyder detta exempelvis att man i det omgivande samhället och arbetslivet söker nya uppgifter och uppgiftshelheter som är lämpliga för studerande som behöver särskilt stöd och lägger tonvikten på dem i utbildningen.

Reaktionsförmåga behövs också i frågor relaterade till den allmänna samhällsliga utvecklingen. Ur dessa studerandes synvinkel är det viktigt att beakta i synnerhet ändringarna i lagstiftningen, besluten och utvecklingsprojekten som rör jämlikhet och tillgänglighet. Åtkomlighet, integrering, inkludering eller en för alla gemensam skola är begrepp i vilka tillgängligheten är inbyggd. Tillgängliga lärmiljöer är bra för alla studerande.



Tillgängliga lärmiljöer är bra för alla studerande.

Viktiga mål i examensreformen är att examenssystemet och examina ska vara **tydliga och logiska samt att systemet ska bilda en helhet**. Tydlighet gör det lättare för studerande som behöver särskilt stöd att söka till yrkesinriktade studier. Men elevhandledningen i grundskolan och samarbetet med yrkesläroanstalterna är fortfarande viktiga för att dessa elever ska ledas in på rätt studieväg, det vill säga en väg som är lämplig för eleven i fråga. Ofta saknar även elevens vårdnadshavare aktuell information om vad olika yrken kräver eller vilka olika möjligheter det finns att genomgå en yrkesutbildning.

Flexibilitet innebär att studierna kan ordnas på många olika sätt och i olika lärmiljöer. Flexibilitet innebär också att bedömningen av de studerande genomförs på ett mångsidigt sätt, att det finns flexibilitet i fråga om studievägarna och i fråga om hur dessa genomförs. Det kan till exempel vara förnuftigt att den studerande redan under handledande utbildning inleder en examensinriktad utbildning, eller så kan det vara nödvändigt för en studerande att flytta från en examensinriktad utbildning till handledande utbildning, om det är bäst med tanke på hans eller hennes förutsättningar.

Flexibiliteten ger också möjlighet att avlägga studierna delvis eller helt i anpassad form, att avlägga endast delar av examen eller att studera utan examensmål, varvid den studerande får ett intyg över sitt kunnande. Den studerande kan återuppta eller komplettera studierna senare, om han eller hon har förutsättningar för och behov av det. I så fall identifieras de examensdelar som redan avlagts och erkänns som en del av studierna.

Valmöjligheterna är relativt goda i de yrkesinriktade, gemensamma och fritt valbara examensdelarna. Tack vare valmöjligheterna kan man beakta dessa studerandes styrkor i kunnandet och ge dem erfarenheter av att lyckas. Studerande som behöver särskilt stöd behöver dock ofta en hel del stöd i valsituationer och hjälp med att uppfatta studierna som en helhet. Även i detta hänseende är studiehandledningen således mycket viktig inom specialundervisningen.

De fritt valbara examensdelarna definieras i statsrådets förordning om yrkesinriktade grundexamens uppbyggnad (801/2014, 5 §). Dessa kan vara till exempel examensdelar som individuellt fördjupar yrkesskickligheten och som har utformats utifrån lokala kompetensbehov. För studerande som behöver särskilt stöd möjliggör detta så kallade skräddarsydda studier, eftersom de ofta stannar på hemorten där de får uppgifter som planeras i förväg. Även kunnande förvärvat i arbete kan inkluderas i de fritt valbara studierna. En sådan examensdel kan bildas till exempel genom erkännande av mer omfattande inläring i arbetet eller tidigare förvärvad arbetserfarenhet.

I de fritt valbara studierna kan inkluderas gemensamma examensdelar, gymnasiestudier eller högskolestudier. Dessa är möjliga även för studerande som behöver särskilt stöd, eftersom dessa kan ha andra studier eller förutsättningar för mer omfattande studier trots behovet av stöd. Det bör dock beaktas att de fritt valbara examensdelarna inte längre innehåller studier som stöder de studerandes fritidsintressen eller personlighetsutveckling.

De individuella studievägarna skapas genom att utnyttja valmöjligheterna i studierna, men de kan också skapas genom byte av studiesätt, lärmiljöer och studiemetoder samt genom särskilda undervisnings- och studiearrangemang. Den studerandes intresseområden och behov av särskilt stöd avgör vilken slags studieväg det med tanke på lärandet är förnuftigt att skapa. En studerande kan behöva en bekant och trygg lärmiljö, och då kan läroanstaltsmiljön och en väl sammanhållen studiegrupp åtminstone i början vara goda lösningar. I det fallet är valmöjligheterna inte den avgörande faktorn. En annan studerande kan behöva ett studieprogram som baserar sig på praktiska aktiviteter, och då är lärande på arbetsplatser ett bra alternativ. För en impulsiv studerande som önskar omväxling kan goda valmöjligheter och föränderliga situationer främja lärandet och upprätthålla motivationen att studera.

Identifieringen och erkännandet av kunnande (L 630/1998, 30 §) är viktiga också i den yrkesinriktade specialundervisningen. En studerande kan ha gott om tidigare informella utbildningar, arbete i verkstäder eller i andra förhållanden utanför det officiella utbildningssystemet. Identifiering och erkännande av kunnande kan också användas för kartläggning av inlärningsförmågan, och dessa åtgärder kan dessutom ge utbildningsanordnaren information om den studerandes kunskapsnivå, inlärningsätt och -stil. Inom den yrkesinriktade specialundervisningen skapar identifieringen av de studerandes kunnande en grund för planeringen av studievägen. Planeringen kan vara en lång process vars målsättning är att den studerande ska söka till en yrkesutbildning och att den studerandes förutsättningar för studier ska utvecklas systematiskt.

7.3 Nyckelkompetenser för livslångt lärande

Nyckelkompetenserna för livslångt lärande utgör en viktig del av yrkesskickligheten. Med dessa avses förutsättningar som är nödvändiga för att en person kontinuerligt ska kunna lära sig nya saker, kunna ta kontroll över sin framtid och nya situationer och klara av föränderliga situationer i arbetslivet. De ger en bild av individens förmåga att klara av olika typer av situationer. De är väsentliga med tanke på den studerandes utveckling av sin yrkesrelaterade utbildning och sina medborgarfärdigheter. De som tillägnar sig dessa färdigheter kan följa förändringar i samhället och arbetslivet och agera i föränderliga förhållanden. Inom specialundervisningen är det särskilt viktigt att de studerande får dessa färdigheter, och därför betonas de så starkt i denna publikation.

Till nyckelkompetenserna för livslångt lärande hör

- livslångt lärande och problemlösning
- interaktion och samarbete
- yrkesetik
- hälsa, säkerhet och funktionsförmåga
- initiativförmåga och företagande
- hållbar utveckling
- estetik
- matematik och naturvetenskaperna
- teknologi och informationsteknik
- aktivt medborgarskap och olika kulturer.

Många av dessa nyckelkompetenser för livslångt lärande hör till de viktigaste bland de individuella inlärningsmålen för studerande som behöver särskilt stöd. Dessa studerande kan behöva en hel del stöd, till exempel i problemlösnings- och interaktionsfärdigheterna samt i inläringen av sådant som gäller hälsa, säkerhet eller funktionsförmåga. Därför vore det bra att inkludera målen som rör nyckelkompetenserna i den studerandes personliga studieplan och i den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas. Detta skulle ge ett lämpligt individuellt forum för diskussioner och behandling av dessa mål i många faser av studierna och i många examensdelar.

7.4 Yrkesinriktade grundexamina

Omfattningen av en yrkesinriktad grundexamen är 180 kompetenspoäng (L 630/1998, 12 §). Examina är uppdelade i **examensdelar**, vars kompetenspoäng bestäms utifrån täckningen, svårighetsgraden och betydelsen av det kunnande som ingår i dem i förhållande till de krav på yrkesskicklighet och de mål för kunnandet som gäller hela examen. Målet är att de studerande som behöver särskilt stöd uppnår målen i examens- eller utbildningsgrunderna. För att uppnå målen får de studerande stöd med hjälp av metoderna inom specialundervisningen. Täckningen och svårighetsgraden hör ofta till de frågor som kräver diskussioner inom den grundexamensutbildning som ordnas i form av specialundervisning. Lösningen kan vara att kraven på yrkesskicklighet, målen för kunnandet och bedömningen av kunnandet anpassas, om den studerande trots stödåtgärder inte uppnår målen i examen. Betydelsen är aktuell när man diskuterar om de centrala målen i examen har uppnåtts och om det är möjligt att utfärda ett examensbetyg.

Täckning, svårighetsgrad och betydelse är frågor som behöver diskuteras i grundexamensutbildning som ordnas som specialundervisning.

I de yrkesinriktade grundexamina ingår examensdelar som är gemensamma för alla och som syftar till att säkerställa att de som har avlagt en yrkesinriktad grundexamen har ett gemensamt kunnande och lika förutsättningar för livslångt lärande. Studerande som behöver särskilt stöd har ofta svårigheter i studierna just i dessa gemensamma exam-

ensdelar. Språkliga svårigheter samt svårigheter att tänka abstrakt eller att koncentrera sig är vanliga i dessa studier. Att ge de studerande möjlighet att lära sig genom att göra, att använda alternativa studiearrangemang och -material och att beakta de studerandes inlärningsstil hör till de metoder som kan användas inom specialundervisningen för att stödja lärandet. Genom att integrera de gemensamma examensdelarna i de yrkesinriktade examensdelarna hjälper man studerande som behöver särskilt stöd att koppla samman ämnena med vardagliga aktiviteter och gör dem konkreta.

Yrkesutbildningen kan genomföras även en examensdel åt gången genom att i utbildningen inkludera delar från andra grundexamina eller från yrkes- eller specialyrkesexamina. Att enskilda examensdelar kan avläggas möjliggör individuella lösningar för studerande som har svårigheter att avlägga en hel examen. Syftet med studierna kan vara att utbilda den studerande för en specifik arbetsplats eller arbetsuppgift. Det är då ofta fråga om olika former av subventionerat arbete. Studierna kan genomföras delvis eller helt på en arbetsplats. Den studerande kan också ha andra svårigheter att genomföra sammanhängande studier, och då kan en plan utarbetas för avläggande av examensdelar under en längre tidsperiod. I dessa situationer är det dock viktigt att beakta de författningar och föreskrifter som gäller den studerandes studiesociala förmåner eller förmåner som hör ihop med arbetsmarknadsstödet.

Förlängning av studietiden kan komma i fråga för studerande som får särskilt stöd, eftersom dessa behöver mera tid för lärandet och för avläggandet av examens- eller utbildningsdelar. De studerande ska avlägga en yrkesinriktad grundexamen inom en tid som med högst ett år överskrider den tid som studierna avses omfatta, om inte de av grundad anledning beviljas förlängning (L 630/1998, 31 §).

7.5 Handledande utbildning för grundläggande yrkesutbildning

Den handledande utbildningen för grundläggande yrkesutbildning är en helhet som genomförs i samband med övergången från grundläggande utbildning till grundläggande yrkesutbildning och i vilken de studerandes särskilda behov beaktas. Till dessa studerande hör till exempel ungdomar som inte börjat studera, invandrare, ungdomar som söker ett eget utbildningsområde och ungdomar vars målsättning är att inleda en läroavtalsutbildning. Målet för denna utbildning är att ge de studerande färdigheter för att söka till grundläggande yrkesutbildning och att stärka deras förutsättningar att avlägga en yrkesinriktad grundexamen. Utbildningen ordnas i samarbete med andra aktörer som har ansvar för övergångsskedet, till exempel de som ordnar ungdomsverkstäder, myndigheter inom social-, hälso- och ungdomsarbetet samt anordnare av grundläggande utbildning.

Utbildningen är flexibel till sin natur och möjliggör individuella studievägar och övergång till en examensinriktad eller annan utbildning när som helst under året med handledande utbildning. Studierna utgår alltid från de studerandes personliga behov och intresseområden. För de studerande är utbildningstiden en tid då de kan växa som personer, planera sin framtid och överväga olika alternativ. De får förbereda sig för avläggandet av nyckelkompetenserna för livslångt lärande, som hör till kraven på yrkesskicklighet i de yrkesinriktade grundexamina. Den handledande utbildningen för grundläggande yrkesutbildning omfattar 60 kompetenspoäng och ska genomgåas inom ett år. För att få förlänga studietiden krävs hälsoskäl eller andra särskilda skäl.

Undervisningen kan erbjudas som specialundervisning endast i utbildningar som ordnas av utbildningsanordnare som fått specialundervisningen som en särskild utbildningsuppgift. I annan handledande utbildning genomförs undervisningen enligt det individuella behovet av stöd. I de flesta fall har det förekommit samarbete med grundskolan eller en annan tidigare aktör kring de behov en antagen studerande har, så läroanstalten har i förväg fått information om dennes styrkor, behov av stöd och mål för studierna. Denna information, de inledande kartläggningarna och den studerandes egna förväntningar utgör utgångspunkter för de individuella målen.

Den studerande avlägger individuella **utbildningsdelar**, som kan utformas enligt de personliga behoven, intressena och förutsättningarna. Målet är att den studerande med hjälp av dessa ska få hjälp med att planera sitt kommande yrkesliv och bättre förutsättningar för sina framtida yrkesstudier. De fritt valbara utbildningsdelarna kan bestå av bland annat utbildningsdelar som erbjuds lokalt eller av studier som utformas enligt den studerandes individuella behov. Delarna kan bestå av exempelvis studier för arbetskapacitetsintyget, hygienpasset och annan kompetens.

Om det behövs kan man i utbildningen för studerande som behöver särskilt stöd inkludera verksamhet som främjar dennes totala rehabilitering och som ordnas tillsammans med producenter av rehabiliteringstjänster. Fokus ligger på pedagogisk rehabilitering. Med denna avses åtgärder som stärker de studerandes välbefinnande, individuella studiefärdigheter och möjligheter till deltagande.

7.6 Utbildning som handleder för arbete och ett självständigt liv

Målet för utbildningen som handleder för arbete och ett självständigt liv är att ge de studerande som behöver särskilt stöd på grund av sjukdom eller skada undervisning och handledning enligt deras individuella mål och färdigheter. Utbildningen är avsedd för studerande vars mål i regel är att de ska få en framtidsplan och inte att de ska avlägga en yrkesinriktad grundexamen. Utbildningen möjliggör i undantagsfall även ansökan till fortsatta studier i enlighet med den studerandes individuella förutsättningar. (Utbildningsstyrelsens föreskrift 6/011/2015.)

Utbildningen som förbereder för arbete och ett självständigt liv ordnas alltid som specialundervisning, och den kan ordnas endast av utbildningsanordnare som fått specialundervisningen som en särskild utbildningsuppgift. Utbildningens omfattning är 60 kompetenspoäng och utbildningstiden kan vara högst tre år. Tiden för slutförandet av utbildningen bestäms utifrån den studerandes individuella mål och färdigheter. Utbildningsanordnaren beslutar om tiden för slutförandet av utbildningen. Utbildningens mål är dessutom att i samarbete med nätverket av närstående och dem som producerar rehabiliteringstjänster främja en total rehabilitering av den studerande. (L 630/1998, 31 §.)

Utbildningen som handleder för arbete och ett självständigt liv är uppbyggd av **utbildningsdelar**, av vilka tre är obligatoriska. Dessutom ingår valbara delar i utbildningen. Tabell 1 visar utbildningsdelarna och gränserna för deras omfattning, vilka ska beaktas när de individuella planerna utarbetas. Utifrån dessa kan enligt den studerandes behov även mindre helheter utformas på basis av målen för kunnandet i utbildningsdelen.

Tabell 1. Utbildningsdelar i utbildningen som handleder för arbete och ett självständigt liv

Obligatoriska utbildningsdelar	Omfattning i kompetenspoäng 40–60 kp
Stärkande av funktionsförmågan Motion samt motoriska aktiviteter och färdigheter Självkännedom och sociala färdigheter Färdigheter som behövs i vardagen Fritidsaktiviteter Samhällskunskap och medborgarfärdigheter	15–25 kp
Stärkande av studiefärdigheter Att lära sig att lära Kommunikation och interaktion Informationsteknik och färdigheter i informationssökning Färdigheter i matematik	10–15 kp
Förberedelse för arbetslivet	15–20 kp
Valbara utbildningsdelar	0–20 kp

I fråga om de valbara utbildningsdelarna är valfriheten relativt stor. Kravet är dock att de ska stödja de studerandes yrkesmässiga utveckling, välbefinnande eller rehabilitering, så de kan innehålla förberedelse för arbetslivet, hobbyer eller andra studier som stöder utbildningsmålen och de studerandes framtidsplaner. De valbara utbildningsdelarna kan också bestå av examensdelar som ingår i den grundläggande yrkesutbildningen, delområden av de gemensamma examensdelarna eller gymnasiestudier. Dessa delar är inriktade på eventuella fortsatta studier, som kan vara aktuella om den studerande har förutsättningar för det och kan uppnå kraven på yrkesskicklighet eller målen för kunnandet i studierna. De valbara utbildningsdelarna och bedömningen av dem inkluderas i den studerandes personliga studieplan.

Den studerande kan avbryta utbildningen och inleda en annan utbildning, om det under utbildningen framkommer att det skulle ligga i hans eller hennes intresse. I dessa situationer utnyttjas möjligheten till flexibla studievägar, och överlappande studier och studier som följer efter varandra undviks. Om identifiering och erkännande av kunnande behövs, är det den som tar emot den studerande som utför dessa åtgärder.

7.7 Fristående examina

Att det är lätt att ansöka om att få avlägga en fristående examen och att det finns flexibilitet i sättet att avlägga examen underlättar studierna för studerande som behöver särskilt stöd, och tack vare åtgärderna i anknytning till den personliga tillämpningen får den studerande individuell handledning i studierna. I lagstiftningen om den utbildning som grundar sig på fristående examina finns inte begreppet specialundervisning. I stället används begreppet särskilt stöd, vilket i denna publikation behandlas i kapitlet om personlig tillämpning. Stödsätten och stödmetoderna är likadana som i grundexamensutbildningen.

Tack vare den tidsmässiga flexibiliteten kan de studerande studera vid tidpunkter och på platser som passar dem bäst. Identifieringen och erkännandet av kunnande ger möjlighet att studera i olika lärmiljöer, i huvudsak genom att arbeta och lära sig genom att göra saker. Identifieringen och erkännandet av kunnande är väsentliga komponenter i processen för personlig tillämpning och ger den studerande en chans till effektivare handledning, särskilt stöd och uppbyggande av examen på ett individuellt sätt.

Å andra sidan kräver självständiga studier och studier som i hög grad genomförs som självstudier att den studerande har kontroll över sitt arbete, är självstyrande och självständig. Dessa egenskaper har inte alla studerande som behöver särskilt stöd. För vissa av dem kan läroplansbaserade, välstödda studier inom utbildning som leder till en yrkesinriktad grundexamen passa bättre.

7.8 Läroavtalsutbildning

Genom läroavtalsutbildning är det möjligt att utbilda sig för nästan alla yrken och avlägga nästan alla yrkesinriktade examina. Denna utbildningsform är lämplig för både unga och vuxna. Ett läroavtal kan genomföras antingen enligt grunderna för en grundexamen eller en fristående examen. Beroende på hur examen avläggs tillämpas på den studerande lagstiftningen och föreskrifterna om antingen de yrkesinriktade grundexamina eller vuxenutbildningen. Största delen av utbildningen sker på en arbetsplats och enligt ett personligt studieprogram som utarbetas utifrån examensgrunderna. I utbildningen ingår även teoretiska studier som baserar sig på den studerandes mål för utbildningen och personliga studieplaner.

De lokala utbildningsanordnarna ger service i praktiska frågor som rör läroavtal. Den studerande och en arbetsgivare ingår ett läroavtal av vilket ska framgå avtalets giltighetstid, provtidens längd, examen som ska avläggas och grunderna för den studerandes lön. Dessutom ska avtalet innehålla uppgifter om

- de centrala arbetsuppgifterna
- den teoretiska undervisning som ingår i utbildningen och om den utbildningsanordnare som ordnar den
- hur de teoretiska studierna infaller under utbildningstiden
- de ansvariga arbetsplatsutbildarna
- övriga omständigheter som är nödvändiga med tanke på ordnandet av studierna
- den utbildningsersättning som betalas till arbetsgivaren.

Avtalet godkänns alltid av utbildningsanordnaren, med vilken avses en läroavtalsbyrå eller en läroanstalt som ordnar läroavtalsutbildning. I läroavtalet följs det kollektivavtal som gäller branschen. Det ska vara möjligt att som en del av utbildningen avlägga en sådan fristående examen som föreskrivs i lagen om yrkesinriktad vuxenutbildning.

Läroavtalsutbildning är särskilt lämplig för studerande som lär sig genom att göra. Vid behov kan studierna stödjas med metoderna inom specialundervisningen (Oppimisen ja opiskelun tuki oppisopimuskoulutuksessa 2015). Vanliga stödformer är till exempel

- en lämplig läroavtalsplats söks
- den studerande och arbetsplatsen introduceras och förbereds för läroavtalsutbildningen
- en period med inläring i arbetet och yrkesprov planeras

- den studerandes styrkor utnyttjas
- den studerandes stödbehov kartläggs och stöd ges
- behövliga hjälpmedel eller läromedel skaffas
- tillgängligheten i fråga om arbetslokalerna säkerställs och eventuella ändringar görs
- individuella mål fastställs
- målen, föremålen för bedömning och bedömningskriterierna klarläggs ur arbetsplatsens och den studerandes synvinkel
- lärandet stöds och följs upp
- fler stödåtgärder sätts in vid behov
- läraren ger den studerande och arbetsplatshandledaren stöd och handledning under inläring i arbetet och i bedömningssamtal.

Inom grundexamensutbildningen tillämpas de föreskrifter som utfärdats för de yrkesinriktade grundexamina gällande specialundervisning och inom utbildning som är inriktad på en fristående examen tillämpas lagstiftningen och föreskrifterna om vuxenutbildningen. Läroavtalsstudierna är dock alltid individuella, och det är möjligt att skräddarsy dem enligt den studerandes intresse och kunnande i den utsträckning som arbetsplatsen och examensgrunderna tillåter det. Den handledande läraren och arbetsplatshandledaren har särskilt viktiga roller när en studerande som behöver särskilt stöd genomför läroavtalsutbildning. Å andra sidan kräver läroavtalsutbildningen att den studerande styr sig själv och är aktiv, så denna utbildningsform är inte nödvändigtvis lämplig för alla studerande som behöver särskilt stöd.

Arbetsplatshandledaren är den studerandes kontakt- och stödperson på arbetsplatsen. Då är det viktigt att arbetsplatshandledaren har kunskaper om personer som behöver särskilt stöd och om vanliga problem med lärande och studier. Överföringen av information fungerar bäst genom diskussioner. Mer information om hur man stöder studerande finns till exempel i webbpublikationen *Oppimisen ja opiskelun tuki oppisopimuskuulutusessa* (endast på finska).

8 Personliga planer inom den grundläggande yrkesutbildningen

Inom den grundläggande yrkesutbildningen utarbetas följande personliga studieplaner: **den personliga studieplanen** (L 630/1998, 29 a §), **den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas**, som utarbetas för studerande som får specialundervisning (L 630/1998, 20 §), och **dokumentet om personlig tillämpning**, som utarbetas inom vuxenutbildningen (L 631/1998, 8 a §). I detta kapitel behandlas dessa dokument ur den grundläggande yrkesutbildningens synvinkel. Den personliga tillämpningen inom vuxenutbildningen och det särskilda stöd som ges inom den behandlas i kapitel 12.

8.1 Personliga studieplaner (PSP)

Personliga studieplaner (PSP) utarbetas för de studerande inom den grundläggande yrkesutbildningen på andra stadiet, och detta görs inom studiehandledningen. Utbildningsanordnaren fastställer in sin läroplan principer, tidpunkter, ansvar och uppföljning för utarbetandet av de personliga studieplanerna,. Planerna utarbetas tillsammans med de studerande genast när studierna inleds, och de beskriver i huvuddrag den studerandes studieväg under hela utbildningen. Diskussionerna och uppföljningen i anknytning till planerna utgör utgångspunkter för kartläggningen av den studerandes behov av stöd och för beslut om eventuell specialundervisning. Den personliga studieplanen ligger ofta till grund för den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas. Dessa båda planer bildar en helhet som framskrider parallellt och som stöder den studerande som får specialundervisning.

Den personliga studieplanen utarbetas enligt utbildnings- eller examensgrunderna, och avsikten med den är att säkerställa den studerandes individuella valmöjligheter. Dess syfte är i synnerhet att stödja de studerandes egen planering och självstyrning och att engagera dem i och motivera dem för studierna under hela utbildningen. Om arbetet med den personliga studieplanen utförs väl kan det minska behovet av specialundervisning.

Om arbetet med den personliga studieplanen utförs väl kan det minska behovet av specialundervisning.

Med tanke på specialundervisningen bör en personlig studieplan innehålla uppgifter om:

- den individuellt planerade studievägen, i vilken kan ingå studier och bedömning i examensdelar och gemensamma studier enligt delområde
- hur studierna ska genomföras i olika lärmiljöer, såsom individuella studier utanför läroanstalten, i smågrupper, i distansutbildning, på en arbetsplats eller i andra lärmiljöer som är lämpliga för den studerande
- det systematiska pedagogiska stöd som ska ges till den studerande och de särskilda studiearrangemang, läromedel, hjälpmedel och andra stödåtgärder som ska användas

- hur studierna följs upp; för studerande som får särskilt stöd bör uppföljningen vara intensiv och stödja lärandet
- en eventuell anpassning för dem som får specialundervisning och de förändringar som den medför i bedömningen
- var och när inläring i arbetet ska genomföras och vilka eventuella behov av stöd den studerande har på den arbetsplats där inläring i arbetet genomförs och i själva inläringen
- yrkesproven och eventuella behov av stöd när dessa genomförs
- identifiering och erkännande av kunskaper, som är möjliga åtgärder även i specialundervisningen och i anpassad form
- hur planer som rör karriärvägledningen tas fram och vilka åtgärder som utförs under studierna.

De studerande har också möjlighet att studera bara någon eller några examensdelar och söka sig ut i arbetslivet. I detta fall ska man i samband med utarbetandet av den personliga studieplanen tillsammans med den studerande planera vad den studerande behöver avlägga för att få examen. I den personliga studieplanen anges också vilka ändringar som gjorts genom särskilda studiearrangemang. (L 630/1998, 21 §.)

8.2 Individuella planer för hur undervisningen ska ordnas (IP)

Den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas är en plan som utarbetas för alla studerande som får specialundervisning. Den personliga studieplanen och den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas går under hela utbildningen hand i hand med varandra och kompletterar varandra. Därför rekommenderas att utbildningsanordnaren utformar en sammanhängande helhet av dessa dokument och den verksamhet som är förknippad med dokumenten och ser till att den konkretiseras i den dagliga undervisningen. Specialundervisningen bör inte behandlas som en separat verksamhet, utan som en del av all undervisning och handledning som den studerande får.

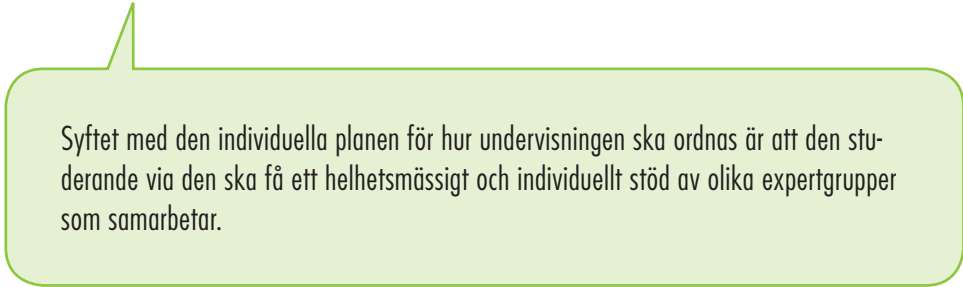
Den personliga studieplanen och den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas går under hela utbildningen hand i hand med varandra och kompletterar varandra.

I statsrådets förordning om grundläggande yrkesutbildning (811/1998, 8 §) föreskrivs att den skriftliga individuella planen för hur undervisningen ska ordnas för studerande som får specialundervisning ska innehålla:

1. Uppgifter om den examen eller utbildning som avläggs.
2. Utbildningsanordnarens administrativa beslut om ordnande av undervisningen som specialundervisning.
3. Uppgift om på vilken grund undervisningen ges som specialundervisning; kan basera sig på Statistikcentralens klassificering för specialundervisningen inom yrkesutbildning eller så kan utbildningsanordnaren använda en egen klassificering. Statistikcentralens uppgifter ska dock ges i den form som de krävs.
4. Uppgift om när examen ska avläggas eller utbildningen genomgås, om studietiden förlängs eller förkortas eller om prestationerna fördelas på olika tidpunkter.

5. Beslut om anpassning av kraven på yrkesskicklighet eller målen för kunnandet i examensdelarna eller av bedömningen av kunnandet.
6. Den studerandes personliga studieplan av vilken framgår hur kraven på yrkesskicklighet eller målen för kunnandet i examensdelarna eller bedömningen av kunnandet har anpassats samt uppgifter om pedagogiskt stöd i anknytning till ordnandet av specialundervisning samt särskilda undervisnings- och studiearrangemang.
7. Uppgift om vilka studiesociala förmåner som ges i undervisningen eller i samband med den (L 630/1998, 38 § 1 mom. och för specialläroanstalternas del även 2 mom.). Dessa kan bestå av biträdestjänster eller tjänster som gäller skoltransporter eller hjälpmedel.
8. Uppgift om vilka andra individuella tjänster och stödåtgärder den studerande får. Dessa kan bestå av elevhälsotjänster eller externa rehabiliteringstjänster.

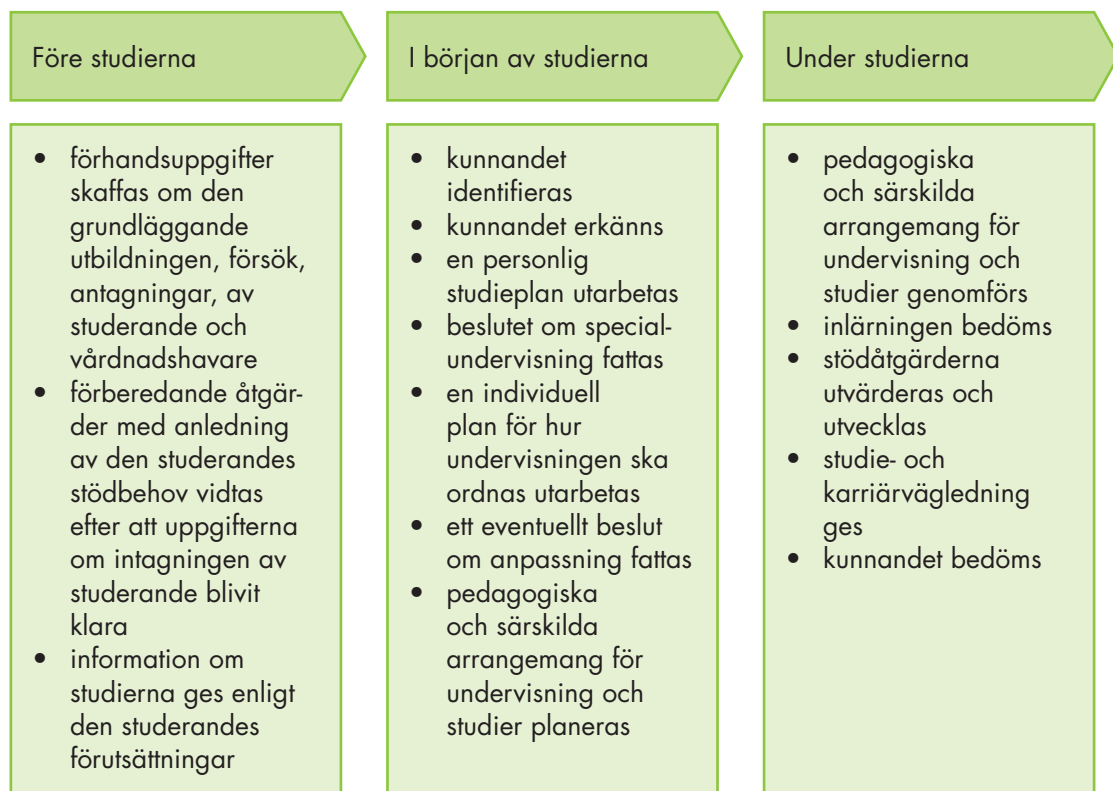
I den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas antecknas också sådant som gäller den studerandes rehabilitering, sysselsättning och planer för övergångsskeden. Den individuella planen ska utarbetas i samråd med den studerande och vid behov med dennes vårdnadshavare, representanter för den tidigare skolan samt lärare och sakkunniga inom studerandevården. Både den personliga och den individuella planen uppdateras enligt utbildningsanordnarens anvisningar eller alltid i samband med förändringar. För läraren och den studerande utgör planerna verktyg med hjälp av vilka studierna planeras, uppföljs och bedöms ur den studerandes synvinkel. Den individuella planen förändras i takt med att studierna framskrider och om livssituationen förändras. Syftet med den är att den studerande ska få ett helhetsmässigt och individuellt stöd av expertgrupper som samarbetar.



Syftet med den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas är att den studerande via den ska få ett helhetsmässigt och individuellt stöd av olika expertgrupper som samarbetar.

Den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas omfattas i allmänhet av utbildningsanordnarens elektroniska studerandeadministrationssystem. Alla beslut som anknyter till denna plan och de viktigaste punkterna skrivs ut och undertecknas. Det är viktigt att utbildningsanordnaren bestämmer hur och när planerna uppdateras, vem som har tillgång till uppgifterna i planen och vem som har rätt att göra anteckningar i dem. I allmänhet har elevhälsan och de lärare som undervisar den studerande tillgång till uppgifterna i den individuella planen. Vid förvaring och distribution av dessa planer iaktas personuppgiftslagen, vilket betyder att innehållet i dokumenten är tillgängligt endast för dem som har getts denna rättighet i samband med processen för utarbetande av planerna.

I figur 3 beskrivs typiska processer i anknytning till den personliga planen och den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas.



Figur 3. *Processen inom den grundläggande yrkesutbildningen vid utarbetande av personliga studieplaner/individuella planer för hur undervisningen ska ordnas*

9 Beslut om specialundervisning

Utbildningsanordnaren ska fatta ett administrativt beslut om en studerandes undervisning ska ordnas som specialundervisning. Om specialundervisning avslutas ska även ett beslut om det fattas enligt utbildningsanordnarens anvisningar. Den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas är ett officiellt dokument som utbildningsanordnaren upprättar och som innehåller uppgifter om hur specialundervisningen ska ordnas för den studerande i fråga och om hur den genomförs. Den studerande kan inte begära omprövning av dessa arrangemang, men nog omprövning av själva beslutet om specialundervisning och ett eventuellt beslut om anpassning av examensdelar (L 630/1998, 20 §.) Den studerande och, om det gäller en minderårig studerande, vårdnadshavaren eller en lagliga företrädare ska höras innan ett beslut om specialundervisning fattas och en individuell plan för hur undervisningen ska ordnas utarbetas (L 630/1998, 20 §).

10 Bedömningen av de studerande inom den grundläggande yrkesutbildningen - ur specialundervisningens synvinkel

I den grundläggande yrkesutbildningen regleras bedömningen av de studerande i lagen 630/1998, förordningen 811/1998 och Utbildningsstyrelsens föreskrifter. I specialundervisningen följs de allmänna grunderna för och anvisningarna om bedömningen så långt det är möjligt. Ändringar görs först när det är till fördel för den studerande.

Utgångspunkten för bedömningen av studerande som behöver särskilt stöd är att de studerande ska avlägga grundexamen enligt kraven på yrkesskicklighet, målen för kunnandet och bedömningskriterierna i examensgrunderna. Om det behövs anpassas undervisningen, inlärningsmålen eller bedömningskriterierna.

10.1 Identifiering och erkännande av kunnande

Identifieringen av de studerandes kunnande utgör en väsentlig del av specialundervisningen. Information om de ungas kunnande erhålls via avgångsbetygen från grundskolan och via samarbetet i övergångsskedet. På många håll har man utvecklat en handlingsmodell enligt vilken de uppgifter som grundskolan har om eleverna som behöver särskilt stöd förmedlas till utbildningen på andra stadiet. Vid prövningsbaserad antagning får den mottagande läroanstalten redan i ansökningsfasen information om den studerande. Denna information kan användas i början av studierna när den studerandes kunnande identifieras. Om man vid urvalet använt lämplighetsprov eller tester som kartlägger inlärningsförmågan, kan också dessa utnyttjas vid planering av studierna.

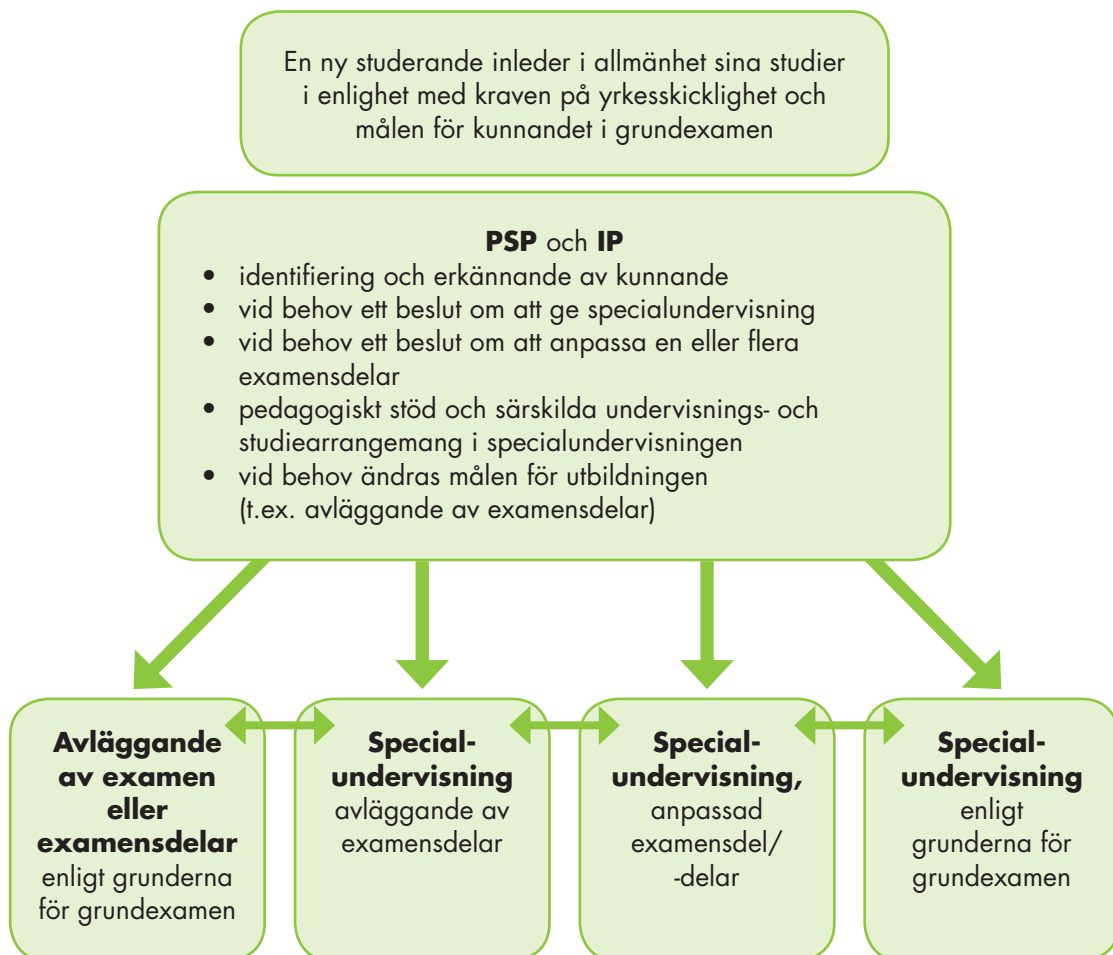
Den studerande kan ha avlagt delar av grundexamensutbildningen i handledande utbildning för yrkesutbildning, och då bör dessa delar identifieras och erkännas. De handledande utbildningarna ger också en mängd information om den studerandes förutsättningar och behov av stöd. Den viktigaste informationen kan ges av de studerande själva, deras vårdnadshavare, studiehandledarna, speciallärarna och personalen inom elevhälsan.

Även de kartläggningar och intervjuer som görs i början av studierna kan räknas till identifieringen av kunnandet.

I början av studierna inom yrkesutbildningen görs inledande kartläggningar, intervjuer och övningar inriktade på att de studerande ska lära känna varandra. Genom dessa får lärarna information om den studerandes kunnande, sociala färdigheter och interaktionsfärdigheter. De kan alla utnyttjas när den studerandes studieväg planeras och när inlärningsmål och stödbehov diskuteras. Det bör dock beaktas att behovet av specialundervisning även kan uppkomma under studierna, så identifieringen av kunnandet är en del av bedömningen av inläringen under hela studietiden.

Den egentliga identifieringen och det egentliga erkännandet av kunnande som förvärvats i tidigare studier genomförs på samma sätt för studerande som behöver särskilt stöd som för andra studerande. Det är dock viktigt att tänka på att den studerande kan behöva samma typ av särskilt stöd när de visar sitt kunnande som i studierna.

I figur 4 visas olika studievägar som en studerande som behöver särskilt stöd kan utnyttja efter identifieringen av kunnandet. Ingen av vägarna är slutgiltiga utan kan ändras i enlighet med den studerandes framsteg.



Figur 4. Studievägar som är möjliga för studerande som får särskilt stöd

10.2 Bedömning av inläringen

En väl genomförd bedömning av inläringen stöder på ett utmärkt sätt inläringen för studerande som behöver särskilt stöd och kan även minska behovet av specialundervisning. Den innehåller alla de element som traditionellt används i specialundervisningen. Bedömningen av inläringen i specialundervisningen är således likadan som i övrig undervisning, även om den sker oftare och går djupare:

- Inläringen granskas systematiskt, och det är en daglig rutin i undervisningen.
- Den studerande känner till målen för inläringen och sin egen kunskapsnivå samt vet vilket arbete som återstår för att uppnå målen för kunnandet.

- Den studerande får vägledning, stöd och uppmuntran för att nå kraven på yrkesskicklighet och målen för kunnandet.
- De studerande uppmuntras att bedöma sitt eget arbete.
- Bedömningen är ett samarbete i vilket alla som är engagerade i inlärningsprocessen kan delta: den studerande, lärarna, arbetsplatshandledaren och andra studerande.
- Bedömningen innebär kontinuerlig interaktion mellan de olika parterna, där man lyssnar på andras åsikter och diskuterar i förlitan på att alla strävar efter att främja de studerandes lärande.
- Bedömning tillämpas under inläringen såväl inom den grundläggande yrkesutbildningen som i utbildningen som förbereder för en fristående examen.
- Inga vitsord ges vid bedömning av inläringen.

En väl genomförd bedömning av inläringen stöder på ett utmärkt sätt inläringen för studerande som behöver särskilt stöd och kan även minska behovet av specialundervisning.

Bedömningen av inläringen är särskilt viktig för studerande som behöver särskilt stöd, eftersom dessa kan ha svårt att förstå betydelsen av examen eller dess delar eller vilket kunnande som krävs i dem. De kan ha brister i studiefärdigheterna eller i inlärningsstrategierna eller svårigheter med att minnas. Det kan vara nödvändigt att behandla målen för inläring oftare med dem. De kan också behöva mer vägledning och uppmuntran än andra studerande. I Utbildningsstyrelsens bedömningsguide står följande:

De studerande behöver stöd av en person som kan diskutera och ge respons på hur de utvecklas i riktning mot den yrkesskicklighet som förutsätts i arbetslivet. Fördjupat lärande kräver att de studerande bearbetar sina inläringserfarenheter med erfarna arbetstagare och lärare. (Bedömningsguide 2015, 39.)

Detta gäller för alla studerande, men det är speciellt viktigt för studerande som behöver särskilt stöd. Diskussioner med läraren eller handledaren ger de studerande en bild av att studierna är viktiga och stärker deras engagemang i studierna. I samband med diskussionerna kan man kontrollera att den studerande förstår målen i examen, utbildningen eller den personliga studieplanen och hur man bedömer om målen nåtts. Dessutom är det viktigt att se till att den studerande förstår syftet med och innehållet i handledningen och återkopplingen.

Lärarna bör ha en medveten pedagogisk grund för det individuella stöd som de ger i lärandet.

Grunden för specialundervisningen ger information om vilka frågor som bör uppmärksammas i lärandet, det vill säga lärarna bör ha en medveten pedagogisk grund för det individuella stöd som de ger lärandet. Hur grunden för specialundervisningen inverkar bör beaktas i undervisningen, studiearrangemangen och bedömningen av inläringen. Den studerande kan ha svårt att uttrycka sitt kunnande eller så kan han eller hon ha tal-, läs- eller skrivsvårigheter, fysiska eller mentala hinder eller problem med att se, höra eller förstå. I dessa fall ska bedömningen av inläringen genomföras med mångsidiga och varierande metoder, och den studerande ska kunna visa sitt kunnande med de kommunikationssätt och metoder som är centrala i studierna. De hjälpmedel som den studerande behöver, tolkningstjänster, personlig assistent, informations- och kommunikationstekniska verktyg med mera får dock inte inverka negativt på den studerandes vitsord. Den studerandes inläring ska stödjas med metoderna inom specialundervisningen, men bedömningen måste genomföras enligt de allmänna bedömningsanvisningarna. Man kunde dock förenklat säga att god undervisning som utgår från de studerande samtidigt är god specialundervisning.

Man kunde förenklat säga att god undervisning som utgår från de studerande samtidigt är god specialundervisning.

Inläringen kan bedömas skriftligt eller muntligt. En studerande med särskilda behov kan ha svårt att förstå skriftlig respons så det kan vara på sin plats att ge responsen muntligt. Responsituationen kan dock vara svår för den studerande, och därför är det viktigt att den som ger responsen har förmåga att ge akt på den studerandes tillstånd, mottagningsförmåga eller känslomässiga tillstånd och anpassa sitt agerande enligt behovet. Tillvägagångssättet ska ta hänsyn till den studerandes egenskaper; för en blyg och känslig studerande kan offentlig uppmärksamhet vara ångestframkallande, medan den för en annan studerande kan vara sporrande och motiverande.

Vid behov kan följande metoder användas: lättläst text, förenkling av budskapet, bilder och figurer, tid för frågor, säkerställande av att budskapet blivit förstått och behandling av en sak på nytt om nödvändigt. Utifrån bedömningen av inläringen görs eventuella ändringar i undervisningen och stödet i inläringen.

Att utveckla de studerandes förmåga till självvärdering är en annan viktig uppgift. Arbetsgivarna sätter upp kvalitetsmål för arbetet och arbetstagarna måste själva kunna planera sitt arbete och avgöra när arbetet uppfyller kvalitetskraven. Detta är inte alltid självklart för studerande som behöver särskilt stöd, och därför är studier inriktade på förmåga till självvärdering en väsentlig del av specialundervisningen. Responsen ska vara en konkret analys av den studerandes kunnande, så att de studerande lär sig iakttä och bli medvetna om sitt lärande och agerande i förhållande till kraven på kunnande och yrkesskicklighet och bedömningskriterierna i examen (Bedömningsguide 2015, 7.). Responsen inverkar på de studerandes uppfattning om sig själva som människor och arbetstagare, och därför är det bra att ge responsen på ett sätt som inte har en negativ effekt på deras självbild och motivation.

Arbetet bör struktureras så att den studerande kan observera sitt kunnande och sitt arbete. I strukturen ska det tydligt och klart framgå hur arbetet ska utföras, vilka detaljer bedömnarna ska fästa vikt vid och vad föremålen för bedömning och bedömningskriterierna innebär i praktiken. Läraren kan genom sitt agerande öka de studerandes självstyrning och på så vis inverka på utvecklingen av de studerandes självvärdering. De studerandes självstyrning utvecklas successivt. Först kan de vara mycket beroende av vad läraren gör och behöva mycket respons för att kunna utföra självvärderingen. I takt med att de studerande med hjälp av respons, bedömning och motivering handleds i att ta ansvar för sitt lärande ökar deras förmåga att studera självständigt. Så småningom förändras lärarens och de studerandes förhållande visavi självvärderingen så att läraren eller arbetsplatshandledaren intar rollen som motiverande handledare (Bedömningsguide 2015, 7).

De studerandes yrkesmässiga utveckling stöds under hela utbildningen. Yrkesskickligheten ökar småningom, framstegen följs upp och styrs med hjälp av bedömningen. Ett bra sätt att motivera de studerande är att koppla studierna till kraven på yrkesskicklighet eller målen för kunnandet och bedömningskriterierna i grunderna för grundexamen. Detta hjälper de studerande att få klart för sig vilket kunnande studierna är inriktade på.

En studerande kan ha en funktionsnedsättning eller en sjukdom som gör det omöjligt för honom eller henne att genomföra någon del av en examensdel. Invandrare och studerande som fått specialundervisning i grundskolan kanske inte tidigare studerat det andra inhemska språket, och då kan det vara orimligt att de ska börja studera ett helt nytt språk. I dessa fall kan studierna ordnas på ett annat sätt, vilket betyder till exempel att kraven på yrkesskicklighet till denna del anpassas så att de blir lämpliga för den studerande eller så kan den studerande få komplettera med andra studier. Det är även möjligt att utvidga andra delområden av examensdelen, och då blir omfattningen tillräcklig trots att täckningen inte blir fullständig. I sista hand är det läraren som bedömer situationen, planerar innehållet i studierna tillsammans med den studerande och fattar beslut om ändringar och hur dessa ska beaktas i bedömningen och påvisandet av inläringen och kunnandet. En ändring ska nämnas i den studerandes examensbetyg.

Om en studerande befrias helt från några studier i ett delområde av de gemensamma examensdelarna på grund av specialundervisning (L 630/1998, 20 §) eller särskilda studiearrangemang (L 630/1998, 21 §) ska man enligt förordningen om yrkesinriktade grundexaminans uppbyggnad (SRF 801/2014, 3 §) i examen inkludera andra studier i en omfattning som motsvarar omfattningen av detta delområde för att det föreskrivna antalet kompetenspoäng ska nås. Om en studerande befrias från studier i ett främmande språk, kan han eller hon i stället genomföra mera studier i modersmålet för att få ihop det antal poäng som krävs i delområdet. I sista hand är det utbildningsanordnaren som fattar beslutet och bedömer vad som är rimligt och förnuftigt ur den studerandes synvinkel.

10.3 Bedömning av kunnande

Efter att de studerande haft möjlighet att tillägna sig det som förutsätts i kraven på yrkesskicklighet och målen för kunnandet i grunderna för grundexamen bedöms deras kunnande. Bedömningen görs med hjälp av kriterier, det vill säga kraven på yrkesskicklighet och bedömningskriterierna i examensgrunderna.

I bedömningsamtal med studerande som behöver särskilt stöd kan det vara nödvändigt att informera de studerande mycket tydligt och med vardagliga uttryck om målen och bedömningen. I vissa fall har den studerande svårt att uppfatta och komma ihåg hur examen är uppbyggd, och då behövs konkreta figurer, bilder och repetition av saker. Det är ofta nödvändigt att använda sig av grunden för att den studerande får specialundervisning och metoderna inom specialundervisningen, när målen för studierna och kravnivåerna diskuteras med den studerande. Om det är lämpligt kan bedömningen i de gemensamma examensdelarnas delområden utföras i samband med bedömningen i de yrkesinriktade examensdelarna. Då blir bedömningen kopplad till det arbete där de studerande i framtiden kommer att behöva de aktuella kunskaperna och färdigheterna.

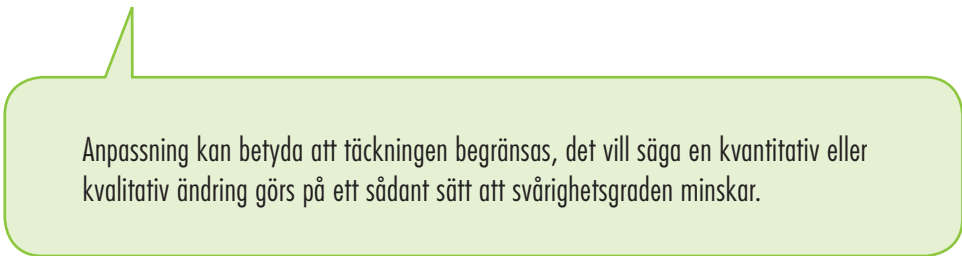
I handledande utbildning för en yrkesinriktad grundexamen och i utbildning som handleder för arbete och ett självständigt liv baserar sig bedömningen på den studerandes personliga inlärningsmål, som satts upp utifrån målen för kunnandet i utbildningsgrunderna och utifrån de personliga målen i de valbara studierna. Målen antecknas i den studerandes personliga studieplan. Prestationerna markeras med bokstaven A, vilket betyder att den studerande har avlagt studierna enligt personliga mål. Vid behov kan bedömningen kompletteras med en verbal bedömning. (Handledande utbildning för den grundläggande yrkesutbildningen 2015.) Om den studerande studerar delar som hör till andra utbildningar eller examina, bedöms studierna på det sätt som föreskrivs i grunderna för dessa utbildningar eller examina.

I utbildning som förbereder för arbete och ett självständigt liv är bedömningen av kunnandet alltid verbal, men vid behov kan den kompletteras med en visuell bedömning (Utbildning som handleder för arbete och ett självständigt liv 2015).

I de fristående examina visar examinanden sin yrkesskicklighet vid examenstillfällena i enlighet med en personlig examensplan. I yrkes- och specialyrkesexamina bedöms examensprestationerna med skalan godkänd/underkänd.

10.4 Anpassning

Enligt lagen om grundläggande utbildning 630/1998, 19 a § kan kraven på yrkesskicklighet, målen för kunnandet eller bedömningskriterierna anpassas för studerande som får specialundervisning. Anpassningen kan innebära att omfattningen eller täckningen i en examensdel anpassas enligt den studerandes förutsättningar för lärande. Anpassning kan således betyda att täckningen begränsas, det vill säga en kvantitativ eller kvalitativ ändring görs på ett sådant sätt att svårighetsgraden minskar. Anpassningen påverkar inte antalet kompetenspoäng för en examensdel, även om målen ändras. Den studerande använder kanske mer tid och resurser på studierna och målen för inlärningen är individuella.



Anpassning kan betyda att täckningen begränsas, det vill säga en kvantitativ eller kvalitativ ändring görs på ett sådant sätt att svårighetsgraden minskar.

Man kan redan i samband med att en person söker till en yrkesutbildning komma fram till att ett beslut om anpassning behövs. Det är emellertid också möjligt att anpassning inte behövs, om lärandet i den nya miljön lyckas bra. I osäkra fall är det bäst att börja genomföra undervisningen direkt utifrån grunderna för grundexamen och under studiernas gång följa den studerandes framsteg och först när det behövs anpassa kraven på yrkesskicklighet, målen för kunnandet och bedömningskriterierna. Examensdelarna är omfattande helheter som det tar tid att avlägga, så det går bra att reservera tid även för observationer och beslut om anpassning.

För anpassning krävs ett administrativt beslut om att specialundervisning ska ges och om vilka examensdelar som ska anpassas. Beslutet ska fattas enligt utbildningsanordnarens anvisningar.

För anpassning krävs ett administrativt beslut om att specialundervisning ska ges och om vilka examensdelar som ska anpassas. Beslutet ska fattas enligt utbildningsanordnarens anvisningar. Om anpassning inte längre behövs på grund av den studerandes goda framsteg, ska ett beslut fattas om att beslutet inte längre gäller. De studerande kan begära omprövning av dessa beslut hos regionförvaltningsverket. (L 630/1998, 44 §.)

Det kan rekommenderas att utbildningsanordnaren för anpassningarna fastställer gemensamma principer och bedömningsgrunder för styrningen av studierna och bedömningen av inläringen för dem som studerar enligt anpassade mål. I sista hand är anpassningen emellertid en individuell process som ser olika ut för varje studerande. I examensbetyget ska eventuella anpassningar nämnas. På detta sätt överförs information om den studerandes kunnande till mottagande aktörer.

När man överväger vilka principer som ska tillämpas i fråga om anpassningarna, är det viktigt att känna till kriterierna för nöjaktig nivå, under vilken de anpassade bedömningskriterierna ligger. På en allmän nivå är kriterierna för nöjaktig nivå följande:

- Den studerande eller examinanden fungerar i bekanta arbetsuppgifter.
- Den studerande eller examinanden arbetar så att slutresultatet är acceptabelt i enlighet med arbetsplanen eller kvalitetsmålen.
- Den studerande eller examinanden behöver tidvis handledning i att framskrida i arbetsskeden.
- Den studerande eller examinanden använder centrala arbetsmetoder, arbetsredskap och material som hör ihop med det egna arbetet men behöver handledning i att skaffa och tillämpa kunskap.
- Den studerande eller examinanden kan arbeta med grundläggande uppgifter inom branschen och med uppgifter inom sitt specialområde.

När ett beslut om anpassning fattats ska bedömningen göras enligt på förhand överenskomna, anpassade krav på yrkesskicklighet och mål för kunnandet samt bedömningskriterier som tagits fram för dem. Anpassade krav på yrkesskicklighet och mål för kunnandet tas fram för alla examensdelar som anpassas och för de olika nivåerna i den

vitsordsskala som används (berömliga, goda, nöjaktiga) och markeras med bokstaven A. De anpassade kraven på yrkesskicklighet och målen för kunnandet bestäms så att kraven på yrkesskicklighet och målen för kunnandet på den anpassade nivån berömliga (B3 A) är lägre än på nivån nöjaktiga (N1) i grunderna för grundexamen. Bedömningsskalan är således i sin helhet:

Berömliga 3
Goda 2
Nöjaktiga 1

Berömliga 3 A)
Goda 2 A)
Nöjaktiga 1 A)

Det är i allmänhet lärarna som observerar behov av anpassning. Den studerande har möjlighet att avlägga hela grundexamen eller endast vissa examensdelar i enlighet med anpassade krav på yrkesskicklighet, mål för kunnandet och bedömningskriterier. De anpassade kraven på yrkesskicklighet och bedömningskriterierna utarbetas individuellt när beslutet om anpassning fattas och anpassningen dokumenteras i den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas.

Om den studerande däremot lär sig och gör framsteg i enlighet med kraven på yrkesskicklighet och målen för kunnandet i examensgrunderna, bedöms hans eller hennes inläring utifrån bedömningskriterierna i grunderna för grundexamen och anpassningarna slopas.

Det är särskilt viktigt att alla som undervisar och handleder den studerande känner till de anpassade kraven på yrkesskicklighet och målen för kunnandet och beaktar dem. Den studerande ska informeras om att en utbildning som genomgått enligt anpassade krav på yrkesskicklighet och mål för kunnandet kan inverka på möjligheterna till fortsatta studier. I samband med IP- och PSP-samtalen är det viktigt att mycket ingående förklara för både den studerande och vårdnadshavarna vad anpassningen innebär. De bör få veta vilka möjligheter den studerande har att antas till fortsatta studier och framför allt vilka förutsättningar den studerande har att klara av dem. Dessutom bör man betona vikten av realistiska mål med tanke på den studerandes psykiska hälsa, framstegen i studierna och avläggandet av examen.

I den yrkesinriktade specialundervisningen förekommer dock att en studerande inte kan eller förmår studera alla helheter som hör till en examensdel. Kunnandet är således inte tillräckligt omfattande, och då bör man överväga om kunnandet kan kompletteras eller kompenseras med någon annan typ av aktiviteter och hur en ändring skulle inverka på bedömningen av kunnandet. Till möjligheterna hör just anpassning eller övervägande av vilken inverkan en ändring skulle ha, det vill säga man bör överväga om den del som lämnas bort utgör en så stor del av examensdelen att det kunnande som avläggandet av examensdelen skulle ge inte är tillräckligt med tanke på det kunnande som krävs i arbetslivet och att avläggandet av examen därmed inte skulle lyckas. Å andra sidan ska man komma ihåg att det inte är enskilda arbetsuppgifter som är basenheterna i de yrkesinriktade grundexamina utan de helheter som examensdelarna bildar. I samtliga fall är det lärarnas uppgift att fatta beslutet och göra bedömningen i denna fråga.

Betydelsen blir nödvändig att dryfta i specialundervisningen när den studerande har svårt att klara av någon del av studierna.

Om målen för kunnandet har anpassats i fråga om omfattningen på ett delområde på basis av särskilda studiearrangemang ska i examensdelen inkluderas mål för kunnandet som motsvarar examensdels omfattning från andra delområden som hör till examensdelen (SRF 801/2014, 3 §). I praktiken gäller detta särskilt när den studerande är befriad från något delområde av studierna eller om studierna täcker en så liten del av de totala målen att en kompensation är nödvändig. När det gäller specialundervisningen betyder anpassningen just att man gör ändringar i målens omfattning och täckning, varför ingen automatisk kompensation behövs. Lagen ger dock möjlighet till det. Den ger möjlighet till individuella studievägar, varvid undervisningen kan genomföras enligt den studerandes förutsättningar och styrkor. Mer information om anpassningen finns i yrkesläroanstalternas publikation *Opas mukauttamiseen – mukautetut tavoitteet, opetus ja arviointi* (endast på finska).

11 Betyg

Utbildningsstyrelsens bedömningsguide innehåller detaljerade anvisningar om betyg och betygsmodeller (Betygsmodeller 2015). Betygsmodeller finns tillgängliga på Utbildningsstyrelsens webbplats (www.oph.fi). I anslutning till betygsmodellerna finns allmänna anvisningar om hur betygen ska göras upp och om hur erkännande av kunnande ska antecknas. I detta sammanhang behandlas endast specialundervisningens inverkan på betygen.

Den studerande får ett examensbetyg, även om en examensdel eller flera examensdelar har anpassats eller den studerande har befriats från studier på grunder som nämns i 21 § i lagen 630/1998. Anpassning eller befrielse påverkar inte den formella behörigheten för fortsatta studier, om examensbetyg utfärdats. Den mottagande läroanstalten ska bestämma om den antar den sökande. Med hjälp av studiehandledningen kan man påverka den studerandes karriärplanering under hela studietiden och hänvisa denne till lämpliga fortsatta studier eller ett lämpligt arbete.

Studerande som avgår innan examen är avlagd ges ett betyg över avlagda examensdelar och yrkesprov. Ett betyg kan ges även annars till personer som håller på att avlägga examen eller på den studerandes begäran även under studierna. (Föreskrift 90/011/2014.) Inom specialundervisningen kan denna situation uppstå när man kommit överens om att målet bara är att avlägga examensdelar och inte hela examen. Till betyget fogas en utredning över den yrkesskicklighet som den studerande har på basis av de avlagda examensdelarna. I betygen antecknas de avlagda examensdelarna grupperade enligt grunderna för grundexamen, deras omfattning, vitsord och inom specialundervisningen vid behov dessutom en kort verbal beskrivning av den studerandes kunnande. I studieprestationsregistret ska antecknas även avlagda delar som är mindre än examensdelarna (SRF 811/1998, 13 a §). Denna situation kan uppstå när det för en studerande som behöver särskilt stöd har beslutats att målet är att den studerande ska avlägga endast examensdelar eller börja arbeta.

Utbildningsanordnaren kan inte utfärda ett examensbetyg eller ett betyg över avlagda examensdelar, om den studerande inte har uppnått de centrala kraven på yrkesskicklighet och målen för kunnandet i examensdelarna. Då ges den studerande ett betyg över kunnandet. Denna situation kan uppstå om delar av grundexamen inte avlagts alls eller om kraven på yrkesskicklighet och målen för kunnandet trots eventuella beslut om anpassning är så snävt formulerade att den studerandes kunnande till väsentliga delar är ofullständigt med tanke på de uppgiftshelheter som behövs i arbetslivet.

I vissa examina finns begränsningar vad gäller anpassningen. En godkänd studieprestation som avlagts i anpassad form betyder då att den studerande inte kan få ett examensbetyg. Begränsningarna anges i grunderna för varje grundexamen; det är frågan om de så kallade SORA-examina, som det finns en förteckning över i bilaga 1.

I andra examina måste man avgöra när de centrala kraven på yrkesskicklighet och målen för kunnandet är så bristfälligt uppfyllda att ett examensbetyg inte kan utfärdas, inte ens i anpassad form. Som allmänna kriterier kunde man använda frågor som rör den egna säkerheten och säkerheten i arbetsmiljön. Om en studerande inte kan följa instruktioner

och arbeta i enlighet med principer som man kommit överens om, kan man anse att målen i examen inte uppnås särskilt väl. Om en studerande ofta orsakar risksituationer för sig själv eller den omedelbara omgivningen, kan man anse att han eller hon inte uppnår de centrala målen i den yrkesinriktade grundexamen.

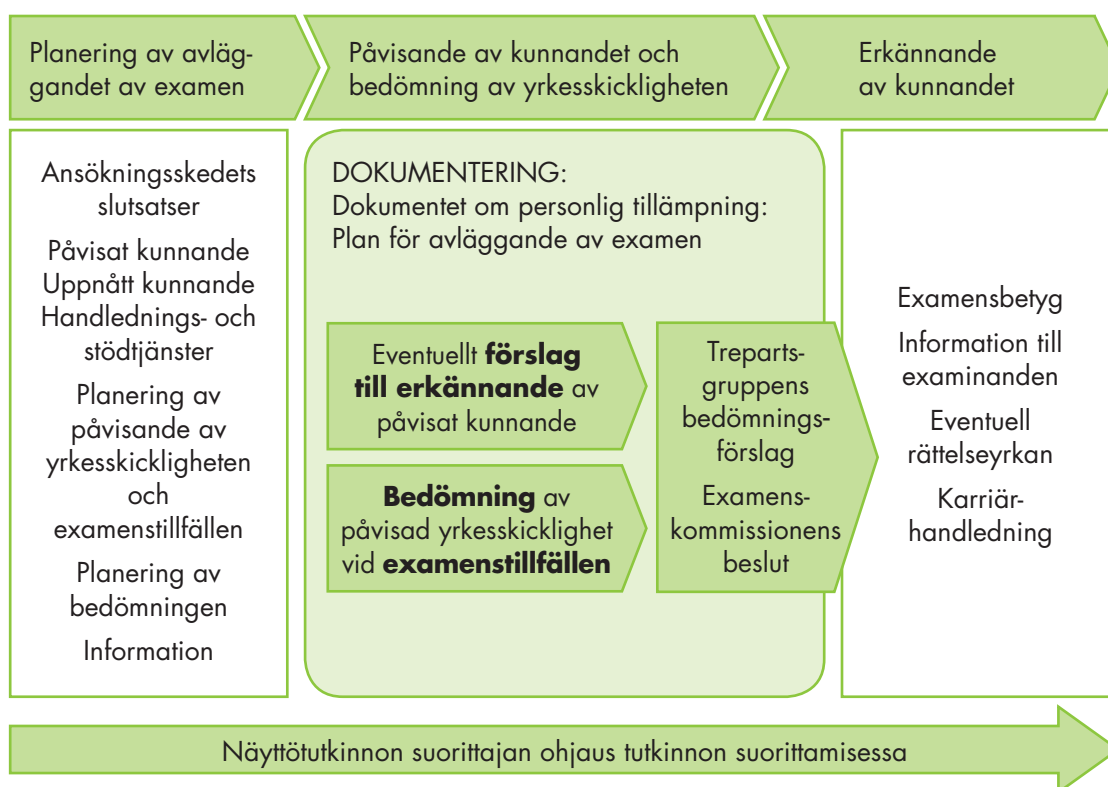
I ovannämnda fall förlorar i och för sig examen sin betydelse, eftersom den studerande sannolikt kommer att få mycket stöd efter studierna, oberoende av om han eller hon har fått examensbetyg. Studierna har dock gett den studerande väldigt mycket mervärde med tanke på den egna utvecklingen och möjligheterna till ett gott liv, så de var inte förgäves trots att han eller hon inte fick något examensbetyg. Besluten om anpassning av kraven på yrkesskicklighet och målen för kunnandet och besluten om vad som är väsentligt i avläggandet av grundexamen fattas av utbildningsanordnaren. I betyg över kunnande ska man i en fotnot nämna att den studerande har avslutat sina studier för denna gång.

I handledande utbildning för en grundexamen och i utbildning som förbereder för arbete och ett självständigt liv får den studerande ett betyg över genomgången utbildning, och om den studerande avgår mitt under utbildningen får han eller hon ett betyg över avlagda examensdelar.

Inom vuxenutbildningen kan de studerande få ett examensbetyg över yrkesinriktad grundexamen, yrkesexamen och specialyrkesexamen samt betyg över delar av dessa examina. Dessutom kan de få ett intyg över deltagande i utbildning som förbereder för en examen eller för en examensdel eller intyg över deltagande i läroavtalsutbildning som förbereder för en examen eller för en examensdel.

12 Personlig tillämpning

Med personlig tillämpning i samband med utbildning för vuxna avses handledning och rådgivning samt kundorienterad planering och genomförande av undervisnings- och stödåtgärder. Den personliga tillämpningen hör i hög grad ihop med de fristående examina, och det är utbildningsanordnaren som ansvarar för den. I utbildningar som baserar sig på att de studerande visar sitt kunnande får studerande som behöver särskilt stöd samma slags stöd som inom den yrkesinriktade grundexamensutbildningen, men målen kan inte anpassas. Studerande som behöver särskilt stöd deltar i handledning enligt samma process som övriga studerande. I processen tas hänsyn till de särskilda behoven i studierna och i studiearrangemangen (Figur 5).



Figur 5. Processer och åtgärder vid ordnande av en fristående examen enligt principen om personlig tillämpning (Personlig tillämpning ur olika synvinklar, 2014, 40)

De studerande ska ges information om examina, studierna och olika alternativ. Å andra sidan måste den studerande välja, fatta beslut och förstå beslutens konsekvenser. (Personlig tillämpning ur olika synvinklar 2014, 18). Situationen kan vara besvärlig och krävande för studerande som behöver särskilt stöd.Handledarnas förmåga att observera de studerandes behov och deras specialpedagogiska sakkunskap ger verktyg för att möta dessa behov.

Innan de studerande visar sitt kunnande kan de delta i utbildning som förbereder för fristående examen. Om en studerande har bristfälliga studiefärdigheter, kan det i samband med den förberedande utbildningen ordnas studier som förbättrar deras inlärningsförmåga. Dessa studier kan vara till exempel studier som förbättrar kunskaperna i matematik, språk eller informationsteknik eller studier som övar upp färdigheterna i studieteknik.

Studierna som förbättrar studiefärdigheterna inkluderas i studierna som förbereder för fristående examen på det sätt som anges i planen för personlig tillämpning, och det är utbildningsanordnaren som beslutar om dem. (L 631/1998, 8 b §.)

För alla som ska avlägga en fristående examen upprättas ett dokument om personlig tillämpning som innehåller följande:

- basuppgifter om den studerande
- uppgifter om identifiering och erkännande av tidigare kunnande
- en plan om sätten att förvärva den yrkesskicklighet som behövs och om tillhörande undervisningsarrangemang
- en plan om hur kunnandet ska visas vid avläggande av en fristående examen (plan för examenstillfällen)
- en framtidsplan (mål och resultat).

För kartläggning av tidigare kunnande och behovet av särskilt stöd används följande verktyg:

- intyg eller betyg över tidigare studier/avlagda examina och delexamina
- arbetsintyg
- kartläggningar av yrkesskickligheten med avseende på kraven på yrkesskicklighet i examen (t.ex. www.jagkan.fi)
- uppgifter som kartlägger lärostil, förmåga till självstyrning och studiefärdigheter
- kartläggningar av kunnandet i informations- och kommunikationsteknik
- kartläggningar och tester av läs- och skrivförmågan och andra tester som kartlägger inlärningssvårigheter, testning av kognitiv nivå
- kartläggning av utgångsnivån i finska/svenska
- arbetsgivares bedömningar av kunnandet
- kartläggning av fritidsintressen som stöder kunnandet.

I figur 6 visas de olika stegen vid personlig tillämpning.



Figur 6. Handledning i olika skeden av personlig tillämpning (Personlig tillämpning ur olika synvinklar 2014, 16)

Syftet med processen är att stödja den studerandes lärande och beakta dennes individuella mål och egenskaper. Väl genomförd är studier baserade på att den studerande visar sitt kunnande mycket lämpliga för en del av de studerande som behöver särskilt stöd. Men en del av de studerande behöver kontinuerligt så mycket handledning och stöd att denna studieform, som kräver självstyrning, inte nödvändigtvis är lämplig för dem.

13 Studiesociala förmåner inom specialundervisningen

I den grundläggande yrkesutbildningen och i de handledande utbildningarna har de studerande möjlighet att få studiesociala förmåner i form av studiestöd, stöd för skolresor, måltider, inkvartering samt studierelaterade material och tillbehör. En del av de studiesociala förmånerna är desamma för alla, men inom specialundervisningen finns vissa andra förmåner (L 630/1998, 38 §). Enligt 38 §:

Studerande som får specialundervisning har rätt att få sådana biträdestjänster, övriga elevvårdstjänster samt särskilda hjälpmedel vilka är en förutsättning för att de skall kunna delta i undervisningen. Om andra tjänster och stödåtgärder som ordnas för handikappade bestäms särskilt.

Den sista meningen hänvisar till lagen om service och stöd på grund av handikapp (L 380/1987), som innehåller bestämmelser om stöd som erbjuds studerande med funktionsnedsättning. En av stödformerna är möjligheten till en personlig assistent (L 380/1987, 8 c §), som vanligtvis bekostas av den studerandes hemkommun.

Utbildningsanordnaren ordnar det stöd som krävs för studierna. Assistans som består av enbart omsorg, vård och övervakning hör inte till läroanstaltens uppgifter. Exempel på stöd som studierna kan kräva:

- Stöd i form av handledning av inläringen och pedagogiskt stöd samt särskilda undervisnings- och studiearrangemang. Dessa inkluderar exempelvis användningen av stödpersonal, utformande av lämpliga inlärningsmiljöer för den studerande eller grupparrangemang.
- Stöd som hör ihop med användningen av hjälpmedel, såsom att ordna med förvaringsplatser för hjälpmedel, att utforma arbetsmiljöerna så att de lämpar sig för hjälpmedel och att möjliggöra användning av informationstekniska eller andra hjälpmedel.
- Stöd som behövs för att den studerande ska kunna röra sig i läroanstalten, såsom assistans i samband med måltider eller vid byte av lärmiljö. Tillgängligheten i lokalerna kan minska behovet av stöd och åtminstone underlätta när stöd ges.

Dessutom kan de yrkesläroanstalter som fått en särskild uppgift inom specialundervisning avgiftsfritt ge studerande som får specialundervisning läroböcker och annat skolmaterial, behövliga resor varje vecka mellan inkvarteringsstället och hemmet, helpension i elevhem eller på annat inkvarteringsställe samt personlig arbetsutrustning (L 630/1998, 38 §).

När studietiden ändras eller förkortas, ska man beakta vad lagstiftningen föreskriver om studiernas karaktär av huvudsyssla. Yrkesinriktade studier och andra studier är heltidsstudier när studiernas omfattning i genomsnitt är minst tre studieveckor eller fyra och en halv kompetenspoäng per studiemånad. När studiernas omfattning inte har dimensionerats i studieveckor eller kompetenspoäng, fordras att den studerande under i genomsnitt minst 25 veckotimmar deltar i undervisning enligt undervisnings- eller utbildningsprogrammet eller i praktik som hör till studierna. Utbildning som handleder för arbete och ett självständigt liv är dock alltid heltidsstudier. (L 65/1994 5 a §.)

Inom vuxenutbildningen bestäms de studiesociala förmånerna och studiestödet på samma sätt som för alla andra studerande. De studerande som behöver särskilt stöd beaktas individuellt. För heltidsstudier är det möjligt att få studiestöd från Folkpensionsanstalten. Utbildningsfonden beviljar vuxenutbildningsstöd. En ansökan om stöd kan lämnas in när den studerande fått ett positivt beslut om antagning till en utbildning och när en eventuell arbetsgivare har beviljat studieledighet. Ett yrkesexamensstipendium i form av ett engångsbelopp kan ansökas av studerande som har avlagt en yrkesinriktad grundexamen, en yrkesexamen eller en specialyrkesexamen inom systemet med fristående examina (www.koulutusrahasto.fi/se).

Arbetskraftsutbildningen riktar sig speciellt till arbetslösa arbetssökande, och den finansieras av arbets- och näringsförvaltningen. Den är ofta inriktad på en yrkesinriktad examen eller en del av en sådan och dess syfte är att förbättra möjligheterna att få arbete. Till arbetskraftsutbildning söker man via en arbets- och näringsbyrå, och till arbetssökande som deltar i utbildningen betalas under utbildningstiden en arbetslöshetsförmån, såsom inkomstrelaterad dagpenning, grunddagpenning eller arbetsmarknadsstöd. (www.aikuiskoulutus.fi; webbplats på finska)

14 Finansieringen av den yrkesinriktade specialundervisningen

I finansieringslagen (L 1705/2009) anges hur de per studerande bestämda priserna per enhet beräknas per utbildningsområde inom den grundläggande yrkesutbildningen. Dessa priser per enhet graderas på basis av specialundervisning och andra faktorer som väsentligt inverkar på kostnaderna för utbildningen (L 1766/2009, 9 §). När det gäller utbildningsanordnare som ordnar specialundervisning som en särskild utbildningsuppgift höjs dessutom priset per enhet för alla studerande som haft inkvarteringsförmån och som omfattas av utbildningsuppgiften.

Priserna per enhet kan också graderas på basis av goda resultat. Vid fastställande av genomslagskraften beaktas många bakgrundsfaktorer, av vilka en beaktar om specialundervisning ges (Ammatillisen peruskoulutuksen tulosrahoitus 2015, 22). Vid beräkning av resultat beaktas att studerande som får specialundervisning inte klarar studierna eller får arbete lika lätt som andra studerande. Utbildningsanordnare som har en särskild utbildningsuppgift inom specialundervisning omfattas tills vidare inte av resultatstyrningen (SRF 1766/2009, 8 § 9 §).

Inom yrkesinriktad tilläggsutbildning bestäms finansieringen för utbildningsanordnaren på basis av antalet studerandeårsverken och inom läroavtalsutbildning som ordnas som yrkesinriktad tilläggsutbildning på basis av antalet studerande (L 1705/2009, 5 §). Finansieringen för utbildning som förbereder för fristående examen bestäms på basis av antalet studerande, och finansieringen graderas på basis av vilken examen utbildningen handleder för på samma sätt som priserna per enhet varierar enligt utbildningsområde inom den grundläggande yrkesutbildningen. Priset per enhet för yrkesinriktad tilläggsutbildning höjs med 50 procent i fråga om studerande som får särskilda undervisnings- eller elevvårdstjänster på grund av handikapp eller sjukdom eller av någon därmed jämförbar orsak (SRF 1766/2009, 11 §).

När det gäller specialundervisningen uppstår ofta diskussioner om vad finansieringen för specialundervisningen ska användas till. I sista hand är det utbildningsanordnaren som bestämmer det. I vanliga yrkesläroanstalter studerar studerande som behöver särskilt stöd i allmänhet i samma grupper som de övriga studerandena. Stödet för specialundervisningen ska riktas till den studerande i denna grupp i form av individuella lösningar inom gruppen. Vanliga former av stöd är

- individuella studievägar planeras
- stöd ges utifrån den studerandes behov
- särskilda undervisningsarrangemang genomförs
- läromedel för specialundervisning skaffas och används
- samarbete med partner ordnas
- antalet anställda för undervisning och handledning ökas
- specialundervisningen samordnas och utvecklas.

Individuellt inriktat stöd ges i PSP- och IP-samtalen, i samband med studiehandledningen och i elevhälsan. Om det behövs bildas smågrupper eller så ges individuell undervisning. De personliga assistenter som arbetar i läroanstalterna är huvudsakligen anställda av

hemkommunen på basis av handikappservicelagen. Experter, handledare och assistenter som bekostas av läroanstalterna används flexibelt där hjälp behövs.

Finansieringen för de läroanstalter som har specialundervisningen som särskild utbildningsuppgift möjliggör ett mer omfattande och individuellt stöd. Utgångspunkten när det gäller gruppstorlekarna är att de är mycket mindre än i vanliga yrkesläroanstalter. Det finns fler anställda som ger handledning och gruppen kan ha en egen handledare, som också kan ge den studerande handledning under inläring i arbetet. Det finns också fler anställda inom elevhälsan, och till exempel i elevhemmen finns mer handledning tillgänglig än i andra yrkesläroanstalters elevhem.

15 Vad är yrkesinriktad specialundervisning?

Yrkesinriktad specialundervisning är en etablerad verksamhetsform som ordnas i nästan alla yrkesläroanstalter. Verksamhetsmodellerna har arbetats fram vid sidan av det dagliga arbetet och i en rad olika projekt. Specialyrkesläroanstalterna har i enlighet med sitt uppdrag producerat information om studerande som behöver specialundervisning och om problem och stöd i lärandet. Dessutom har de producerat undervisnings- och studiematerial för andra utbildningsanordnare.

15.1 Strategisk avsikt

En viktig utgångspunkt för den yrkesinriktade specialundervisningen är utbildningsanordnarens tydliga strategiska avsikt att ta hand om alla elever, även studerande som behöver särskilt stöd. Den strategiska avsikten uttrycks i utbildningsanordnarens utbildningsstrategi. Dessutom bör avsikten återspeglas i alla planer och i resursfördelningen. Via läroplanerna och riktlinjerna omsätts avsikten i personalens verksamhet. De som har ansvar för utbildningen av hela årskullen på andra stadiet, ungdomsgarantin eller det uppsökande ungdomsarbetet svarar på utmaningarna i fråga om tillgänglighet genom att se till att alla som går ut grundskolan får handledning.

Syftet med den yrkesinriktade specialundervisningen är att ge ungdomar och vuxna som behöver särskilt stöd **lika möjligheter till utbildning** och lika möjligheter i livet. Dessa mål hör samman med följande specialpedagogiska element, som utbildningsanordnaren och undervisningspersonalen bör förbinda sig att beakta:

- Tillsammans med de studerande och samarbetspartner planeras *individuella studievägar* genom att beakta de studerandes kunnande, förutsättningar och behov av kunnande.
- Undervisningsarrangemangen, stödmotoderna för förvärvandet och utvecklingen av kunnandet samt lärmiljöerna är varierande och flexibla och stöder lärandet.
- När de studerande ges stöd i lärandet utnyttjas sektorsövergripande samarbete, och stödet är inriktat på den totala rehabiliteringen.

Den totala rehabiliteringen är i sin enklaste form god pedagogisk verksamhet som genomförs varje skoldag på ett individuellt sätt.

Med den ovannämnda inriktningen på den **totala rehabiliteringen** avses främjande av de studerandes fysiska, psykiska och sociala välbefinnande. Den är i sin enklaste form god pedagogisk verksamhet som genomförs varje skoldag på ett individuellt sätt. Om det behövs samarbetar man med externa producenter av rehabiliteringstjänster. Rehabiliteringsbehoven beaktas i de studerandes individuella planer, till exempel i fråga om studiedagens/studieveckans längd eller möjlighet till terapi under skoldagen.

För att man ska kunna sätta upp realistiska mål krävs god kännedom om utgångsläget. Den yrkesinriktade specialundervisningen **utgår från de studerande** och beaktar den studerandes kunskaper och styrkor. Människan är en helhet och hennes liv påverkas av det genetiska arvet, livssituation, känslor, utseende och fysiska behov (en holistisk och biologisk syn på människan). Inom den yrkesinriktade specialundervisningen tar man i hög grad hänsyn till dessa faktorer, och de ligger till grund för de studerandes personliga mål.

Den studerandes studietid är en del av hans eller hennes **levnadslopp**, av vilket tiden i yrkesutbildningen utgör en liten del. Därför är det viktigt att i den yrkesinriktade specialundervisningen beakta den studerandes hela studieväg. I denna ingår undervisning och vistelse i läroanstalten, boende, sysselsättning och stödssystem i alla etapper på studievägen. Viktiga etapper på studievägen att beakta är också de som ligger före och efter studierna. Levnadsloppstänkandet kräver samarbete med den studerandes övriga stödgrupper, vilket är en förutsättning för att de olika aktörerna ska kunna stödja varandra och sätta upp samstämmiga mål.

Det sektorsövergripande angreppssättet är den centrala utgångspunkten för den yrkesinriktade specialundervisningen. För att säkerställa att den studerande lyckas bra på sin studieväg deltar inte bara undervisningspersonalen i handledningen utan också social- och hälsovårdspersonal, handledningsexperter, personer verksamma i arbetslivet eller andra representanter för stödgrupperna. Det sektorsövergripande samarbetet kräver att man sätter upp gemensamma mål och arbetar mot dem, vilket förutsätter en god informationsgång mellan aktörerna.

15.2 Tillgängliga lär- och verksamhetsmiljöer

Den yrkesinriktade specialundervisningen genomförs till största delen i vanliga yrkesläroanstalter och vanliga lärmiljöer. Det är viktigt att tänka igenom vad tillgänglighet innebär i dessa miljöer. Andra begrepp som används vid sidan om tillgänglighet är åtkomlighet, en för alla gemensam läroanstalt och universell design, eller till exempel begreppen integreering och inkludering, vilka används inom utbildningen.

Tillgänglighet hör inte ihop med enbart funktionsnedsättning, utan innebär att alla studerande beaktas jämlikt och att studieförhållandena utformas så att de så bra som möjligt stöder alla studerandes lärande.

Begreppet tillgänglighet är ett relativt nytt, omfattande och mångfasetterat begrepp, och för att det ska kunna inkluderas i de olika aktiviteterna inom yrkesutbildningen är det bra att strukturera och undersöka det. Traditionellt är det frågan om tillgänglighet när studerande som har en funktionsnedsättning som rör synen, hörseln eller rörelseförmågan kan delta i undervisningen på lika villkor. Tillgänglighet hör dock inte enbart ihop med funktionsnedsättning, utan innebär att alla studerande beaktas jämlikt och att studieförhållandena utformas så att de så bra som möjligt stöder alla studerandes lärande. Det har getts ut flera publikationer om tillgängligheten i yrkesutbildningen. I det här kapitlet har

vi som källa använt Utbildningsstyrelsens webbpublikation Esteettömästi toisen asteen opintoihin – opas esteettömään opiskelijavalintaan ja opiskeluun (Eskola, Männistö, & Nyberg 2014, 7), i vilken tillgängligheten struktureras på följande sätt:

- pedagogisk tillgänglighet
- tillgänglighet som rör interaktion
- tillgänglighet som rör attityder
- psykisk tillgänglighet
- social tillgänglighet
- tillgänglighet som rör informationsteknikens användbarhet
- tillgänglighet som rör lokaler och miljöer.

Pedagogisk tillgänglighet innebär att man möjliggör individuellt lärande enligt de studerandes förmågor och förutsättningar. De studerandes styrkor identifieras och utnyttjas i syfte att ge de studerande positiva och uppmuntrande erfarenheter av lärande. Tillgängligheten i studierna omfattar vid behov olika undervisningsmetoder, stödåtgärder och undervisningsarrangemang. Stöd vid rätt tidpunkt och realistiska mål för lärandet hjälper de studerande när det i studierna ingår besvärliga inlärningsituationer och innehåll. Den personliga studieplanen och den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas är dokument i vilka principerna för tillgänglighet i studierna beaktas individuellt för varje studerande.

När en studieväg som beaktar tillgänglighet planeras har studiehandledningen en viktig funktion. I handledningen deltar läroanstaltens hela personal, i sina respektive roller. Lärarna motiverar, uppmuntrar och vägleder de studerande i sina egna läroämnen. Studiehandledarna ger handledning i synnerhet i frågor som gäller framsteg i studierna och fortsatta studier. Personalen inom elevhälsan ska tillsammans med den studerande identifiera svårigheter som beror på den studerandes inlärningssvårigheter och förändringar i hälsotillståndet eller funktionsförmågan och vidta åtgärder med anledning av dem. Samarbetet med de studerandes vårdnadshavare och stödgrupper ger information och kompetens som kan utnyttjas när en studieväg som beaktar tillgängligheten planeras.

Tillgänglighet som rör interaktion är en förutsättning för lärande, och med detta avses fungerande relationer, konstruktiv dialog och begriplig kommunikation. Den som behärskar interaktionsstrategier och anpassar dem efter situationen kan förbättra allas möjligheter att delta i kommunikationen enligt sin egen förmåga. Interaktionsfärdigheterna utgör en väsentlig del av de färdigheter som behövs vid handledning av lärande både individuellt och i grupp.

Läroanstaltens personal har en nyckelroll när det gäller att för olika studerande skapa och utveckla en interaktion som beaktar tillgängligheten. Man kan stödja interaktionen och tillgängligheten vid kommunikation genom att beakta de studerandes olika kommunikationssätt, avlägsna störande miljöfaktorer, fokusera på närvaro, anpassa sitt eget sätt att uttrycka sig efter mottagarens behov och säkerställa att budskapet går fram. Vid interaktion bör man fästa uppmärksamhet vid det språkliga uttrycket (tal, skriven text, läst text) och det icke-språkliga uttrycket (till exempel röststyrka, gester, ansiktsuttryck, kroppsrörelser).

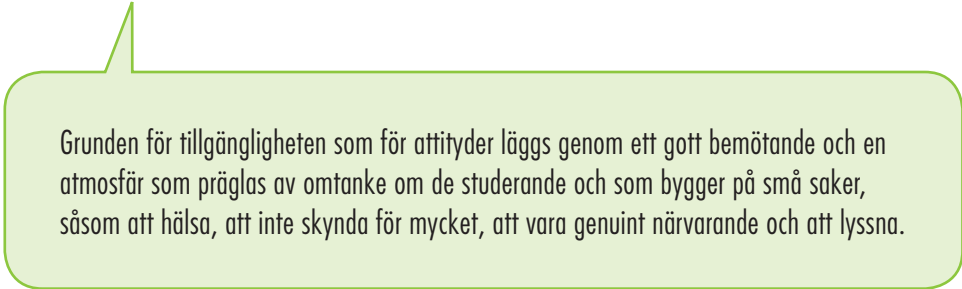
Interaktion på jämlik basis dels mellan de studerande och personalen, dels inom båda dessa grupper är en viktig faktor när det gäller att skapa en bra atmosfär i läroanstalten. Interaktionen inom personalen återspeglas i all verksamhet och därmed även på

atmosfären i studiemiljön. En positiv social atmosfär inom gruppen studerande främjar de studerandes engagemang i läroanstaltens aktiviteter, motivationen för studierna och den yrkesmässiga utvecklingen. Därför är det viktigt att genast när studierna börjar stödja elevernas grupputveckling och främja den allmänna känslan av trygghet. I en trygg grupp kan ungdomarna uttrycka sina tankar och lära sig nya arbetsätt av varandra. Ett av målen i en fungerande grupp kan vara att de studerande lär sig att ge varandra stöd och hjälp. Kamratstöd och delaktighet är frågor som ägnas allt mer uppmärksamhet.

Tillgängligheten som rör attityder samt social och psykiskt tillgänglighet lägger grunden **för** en verksamhetsmiljö som beaktar de studerandes delaktighet och välbefinnande. Dessa är inte helt separata dimensioner av tillgängligheten utan överlappar varandra och utgör varandras förutsättningar.

Med tillgänglighet som rör attityder avses att attityderna är accepterande när det kommer till varje studerandes lika möjligheter att studera oavsett egenskaper eller bakgrund. I praktiken innebär detta att varje studerande garanteras lika rättigheter och möjligheter att söka till och bli antagen till utbildning samt att studera och avlägga examen.

Ett gott bemötande utgör grunden för tillgängligheten som rör attityder. Ett gott bemötande och en atmosfär som präglas av omtanke om de studerande bygger på små saker, såsom att hälsa, att inte skynda för mycket, att vara genuint närvarande och att lyssna. Mobbning eller diskriminering kan i sin tur för den studerande som drabbas betyda att tillgängligheten i utbildningen inte förverkligas.



Grunden för tillgängligheten som rör attityder läggs genom ett gott bemötande och en atmosfär som präglas av omtanke om de studerande och som bygger på små saker, såsom att hälsa, att inte skynda för mycket, att vara genuint närvarande och att lyssna.

Tillgängligheten som rör attityder är en avgörande förutsättning för social tillgänglighet. I en läroanstalt där social tillgänglighet förverkligats kan alla studerande känna att de tillhör gemenskapen i läroanstalten. De kan delta i skolans sociala aktiviteter, såsom evenemang, fester, studentkårens verksamhet och tutorverksamheten. När man i evenemang och aktiviteter tar hänsyn till att elever är olika och kommer från olika kulturer, förbättras den sociala tillgängligheten och tillgängligheten som rör attityder avsevärt.

Ett socialt nätverk uppbyggt kring studierna är för många studerande den viktigaste källan för funktionsförmåga i studiegemenskapen. Därför är det viktigt att de studerande kan studera på lika villkor och känna sig accepterade och trygga. Tillgängligheten som rör attityder och den sociala tillgängligheten i sin tur utgör förutsättningar för den psykiska tillgängligheten. Den psykiska tillgängligheten kan anses handla om psykiskt välbefinnande som ger den studerande välgång och resurser för lärande och utveckling.

Att inleda studierna är för många unga ett utmanande skede i livet, och för en studerande som behöver särskilt stöd kan det vara särskilt krävande. För de studerande är detta skede psykiskt belastande på grund av att de hamnar i en ny verksamhetsmiljö och eventuellt

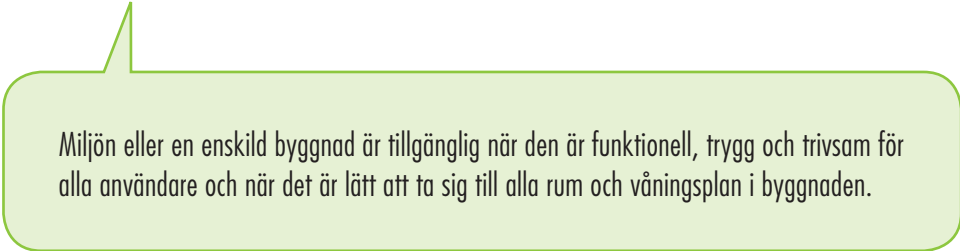
flyttar till en ny ort och börjar bo i ett elevhem. Förändringarna kräver att de studerande har resurser och innebär en utmaning för deras psykiska ork. Att situationen är så riskfylld beror på att det sker flera förändringar under en relativt kort livsperiod.Handledningen av de studerande och arbetet inom elevhälsan är särskilt viktiga verktyg i stödverksamheten inriktad på de studerandes välbefinnande och samtidigt deras psykiska välbefinnande. Det är viktigt att informera de studerande om handledningen och studerandevården, de lokala stödnätverken samt social- och hälsovårdstjänsterna.

Med hjälp av **informations- och kommunikationsteknik** samt **läromedel** kan man främja tillgängligheten i utbildningen och de studerandes lika möjligheter till studier. Med hjälp av informationsteknik och annan teknik kan man ta fram utrustning, program, läromedel och lärmiljöer som är lämpliga för alla. I synnerhet spridningen av mobila enheter har gett möjlighet att pröva nya metoder i interaktionen mellan den studerande och läraren.

När det gäller webbmaterialen och utarbetandet av dessa bör tillgängligheten i fråga om innehåll och teknik beaktas. Teknisk tillgänglighet skapar den grund på vilken man med innehållsmässiga metoder kan bygga ett material som främjar inläringen och förståelsen av lärostoffet. Webbmaterialen bör ha en tydlig layout och tydliga instruktioner, en enkel struktur enligt vilken studierna framskrider och innehåll som dimensioneras omsorgsfullt.

Tillgängligheten förbättras av bland annat skärmläsare, talsyntetisatorer, punktdisplay och förstöringsprogram. Datorns inställningar kan också anpassas efter individuella behov. Den helhet som informationsteknik, kommunikation och läromedel bildar utgör ett utmanande, nytt område med avseende på tillgänglighetsaspekten. Den tekniska utvecklingen har gett tillgång till utrustning och hjälpmedel som kan öka tillgängligheten som rör läromedel och lärmiljöer. Å andra sidan finns det också en risk för att tillgängligheten minskar om utrustningen och programmen är svåra att använda.

Med **fysisk tillgänglighet** i läroanstalten avses hur man beaktat möjligheten att ta sig in i byggnaden, röra sig och delta i aktiviteter i byggnaden och på skolgården samt ergonomi i lärmiljön. Miljön eller en enskild byggnad är tillgänglig när den är funktionell, trygg och trivsamt för alla användare och när det är lätt att ta sig till alla rum och våningsplan i byggnaden. Dessutom ska rummen och aktiviteterna i dem vara så lättanvända och logiska som möjligt.



Miljön eller en enskild byggnad är tillgänglig när den är funktionell, trygg och trivsamt för alla användare och när det är lätt att ta sig till alla rum och våningsplan i byggnaden.

Tillgängligheten gagnar alla men är särskilt viktig för de studerande som använder rullstol eller andra förflyttningshjälpmedel, såsom studerande som har nedsatt rörelseförmåga eller är synskadade. Den fysiska tillgängligheten förbättras till exempel med parkeringsplatser försedda med rullstolssymbol, lätta och breda dörrar, tydliga skyltar samt studieplatser som är lätta att nå och ställa in. För hörselskadade studerande kan man förbättra tillgängligheten i lärmiljön bland annat genom att ordna en studieplats som är så tyst och ekofri som möjligt och som har en så god belysning att det är möjligt att läsa läppar där.

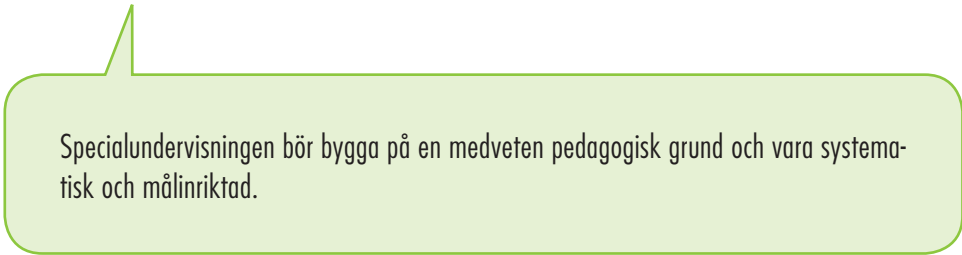
Det är mycket viktigt att läraren talar tydligt och använder sig av åskådlig undervisning. Det är också viktigt att möjliggöra användningen av hjälpmedel i studiemiljön (exempelvis en induktionsslinga). Tillgängligheten för synskadade studerande kan förbättras genom att ta hänsyn till konstruktioner och ytmaterial, färger, belysning och kontraster samt akustiska förhållanden och ljudkällor. Anvisningar om hur man kan planera och beakta tillgängligheten i lokaler och miljöer finns till exempel på webbplatsen för projektet Estetön amis (endast på finska).

15.3 Systematiskt pedagogiskt stöd

I lagstiftningen används begreppet **pedagogiskt stöd**, vilket hör till kärnfrågorna inom den yrkesinriktade specialundervisningen och den viktigaste formen av stöd för de studerande. Lärare, handledare och lärare som är ansvariga för en studerandegrupp är de som i huvudsak ger det pedagogiska stödet. De studerandes närstående och stödgrupper påverkar i bakgrunden. Begreppet pedagogiskt stöd, som behandlas i detta kapitel, baserar sig på de opublicerade dokumenten Erityinen tuki ja erityisopetus ammatillisessa koulutuksessa (2014) och Opetussuunnitelma – AMEOn pedagogiset periaatteet 2015, som är en läroplan utarbetad gemensamt av specialyrkesläroanstalterna).

Utbildningen och i synnerhet den yrkesinriktade specialundervisningen vilar på en människosyn som utgår från att människan i sig är värdefull och att strävan efter självutveckling hör till hennes väsen. En sådan människosyn lägger vikt vid de studerandes aktiva roll, och därför bör utgångspunkten för stödet vara att stödja deras självständiga studier och liv.

Den grundläggande utgångspunkten för det pedagogiska stödet är att undervisningen och lärandet bygger på en **medveten pedagogisk grund**. De olika alternativen i fråga om synen på lärande och kunskap bör utnyttjas i stor omfattning, eftersom det finns stora skillnader mellan de studerande. Inom specialundervisningen är det nödvändigt att undervisningspersonalen har kunskaper och kompetens inom pedagogik och specialpedagogik. Undervisningspersonalen ska kunna forma sin egen verksamhet, studieinnehållen, undervisnings- och inlärningsmetoderna, lärmiljöerna och till och med de övriga studerandenas arbetssätt. Arbetet bör vara systematiskt och målinriktat.



Specialundervisningen bör bygga på en medveten pedagogisk grund och vara systematisk och målinriktad.

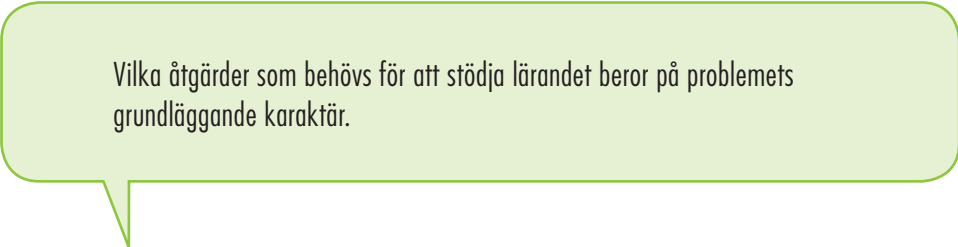
När det gäller specialundervisningen och lärandet överlag är den traditionella synen den att lärande via egna erfarenheter är effektivt. Detta betyder att konkreta aktiviteter och tillhörande observationer av det upplevda samt reflektion och förståelse är viktiga eftersom de effektiviserar lärandet. När man dessutom behandlar och diskuterar ämnena fördjupas lärandet.

En annan viktig aspekt i fråga om lärandet är att det som studeras bör kopplas till färdigheter eller aktiviteter. Genom repetition säkerställs att de studerande lägger saker

på minnet och förstår saker rätt. Fokus läggs på kvaliteten på det inlärd och inte på kvantiteten. Detta är särskilt viktigt när den studerande har problem som rör minnesfunktionerna och svårigheter med att lägga saker på minnet och återkalla saker i minnet.

Lärande kräver tid och att man fördjupar sig i det aktuella ämnet. En studerande som behöver särskilt stöd kan lära sig långsamt och behöva ännu mera tid. Långsamheten leder till behov av att begränsa lärostoffet och/eller att förlänga studietiden. Begränsningen av lärostoffet görs under studierna i samband med bedömningen av inläringen och konkretiseras vid bedömningen av kunnandet. De begränsade målen kan påverka vitsorden. Genom att förlänga studietiden är det möjligt att kompensera för långsamheten. Specialarrangemangens inverkan på lärandet bedöms och utreds i samband med bedömningen av inläringen.

Lärande kräver koncentration, närvaro i situationen och uppmärksamhet. Lärmiljöerna och undervisningsmetoderna bör stödja lärandet. Till exempel när det gäller studerande som har uppmärksamhets- och koncentrationssvårigheter bör lärmiljön stödja deras ansträngningar att koncentrera sig och uppgifterna måste vara tydliga och tillräckligt begränsade för att de ska kunna upprätthålla motivationen.



Vilka åtgärder som behövs för att stödja lärandet beror på problemets grundläggande karaktär.

Studerande kan ha problem med att förstå saker av olika skäl. Vilka åtgärder som behövs för att stödja lärandet beror därmed på problemets grundläggande karaktär. Språkliga problem kräver lättlästa texter, illustrerade instruktioner, alternativa kommunikationsverktyg eller möjlighet att lära sig genom att göra saker. Sensoriska skador kräver IT-lösningar, tekniska hjälpmedel och många olika typer av kommunikationssätt. Personer med en grav funktionsnedsättning behöver hjälpmedel som underlättar kommunikation, förflyttning och dagliga aktiviteter.

Handledning och stöd av lärandet på individuell basis. Om lärarna är medvetna om och tar ansvar för sin utbildningsuppgift innebär det att de också anser att handledningen av varje studerandes lärande är viktig. En god kännedom om de studerande i sin tur gör det möjligt att stödja lärandet enligt den studerandes förutsättningar, behov och möjligheter, det vill säga individuellt.

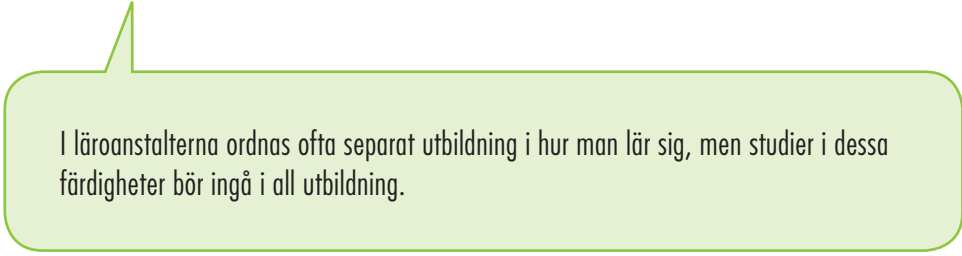
En god planering av inläringssituationerna, framförhållning och tidiga insatser är viktiga när undervisningen genomförs på individuell basis. Eventuella förändringar bör man vara förberedd för och förutse, särskilt när det gäller studerande för vilka förändringar innebär svårigheter. Den studerandes studier och lärande följs, och vid behov vidtas åtgärder, till exempel om den studerande under lärandet börjar ägna sig åt något annat än det aktuella ämnet eller om studierna inte leder till önskat kunnande.

Den studerandes lärande planeras enligt hans eller hennes styrkor, vilket möjliggör positiv respons som stöder lärandet. En positiv attityd, god interaktion och en god atmosfär främjar stödmöjligheterna.

Merparten av lärandet och stödverksamheten sker i vardagliga situationer i läroanstaltens dagliga verksamhet. Utöver den personliga handledningen och stödet är det viktigt att fästa uppmärksamhet vid det sammanhang där studierna sker, det vill säga hur studerandegruppen och den övriga studiegemenskapen fungerar. Att främja grupputvecklingen och använda metoder som uppmuntrar till kamratstöd och kollaborativt lärande förbättrar alla studerandes sociala färdigheter och förmåga att samarbeta.

Studiehandledning och handledning för arbetslivet. Studerande som behöver särskilt stöd har inte bara behov av handledning av lärandet. De behöver vanligen också stöd i vardagliga situationer, för att kunna styra sina aktiviteter och delta i utbildningsverksamhet. I detta fall behövs hela läroanstalten med lärare, handledare och andra anställda. Handledningen blir mångsidigare, responsen kan ges effektivare och den studerande får stöd av flera sakkunniga. För samordningen svarar fortfarande de ansvariga lärarna.

Det är viktigt att de studerande får lära sig att lära och skaffa sig grundläggande studiefärdigheter genast när studierna börjar. Studerande som behöver särskilt stöd har ofta brister i dessa färdigheter, och genom att utveckla dem kan de uppnå bättre inlärningsresultat. I läroanstalterna ordnas ofta separat utbildning i hur man lär sig, men studier i dessa färdigheter bör ingå i all utbildning.



I läroanstalterna ordnas ofta separat utbildning i hur man lär sig, men studier i dessa färdigheter bör ingå i all utbildning.

Yrkesutbildningen är nära knuten till arbetslivet och till samarbete med arbetsplatser. För att studerande som behöver särskilt stöd ska klara studierna är det viktigt att samarbetspartnerna på arbetsplatserna och undervisningspersonalen sätter upp gemensamma mål för inläringen i arbetet och inläringen på arbetsplatser och följer upp och bedömer om målen nåtts. Då är situationen tydlig och de studerande vet vad de måste göra samt hur och när de ska göra det. Inom specialundervisningen bör beaktas att den studerande och arbetsplatsen behöver stöd under inläringen i arbetet och att metoderna inom specialundervisningen används även under studierna på arbetsplatserna.

Det är viktigt att platserna för inläring i arbetet väljs realistiskt med avseende på innehåll och arbetssätt samt de studerandes förutsättningar och inlärningsmål. I vissa fall är den bästa platsen ett socialt företag eller en annan aktör inom tredje sektorn som har tidigare erfarenhet av personer som behöver stöd. Dessutom är det ofta förnuftigt att de studerande genomför inläringen i arbetet i sina hemtrakter eller på kommande placeringsorter, vilket möjliggör planering av deras kommande arbetsliv tillsammans med stödgrupper.

Sektorsövergripande samarbete är viktigt med tanke på stödet av de studerandes studier, men även för att det stöder undervisningspersonalen i arbetet. Till samarbetspartnerna hör personalen i elevhälsan, de studerandes vårdnadshavare och personalen på de arbetsplatser där de studerande genomför inläring i arbetet. Andra samarbetspartner är hälso- och socialmyndigheterna i de studerandes hemkommuner och på

studieorterna samt olika rehabiliteringsaktörer, aktörer inom tredje sektorn och projektaktörer. Det sektorsövergripande samarbetet kräver tid och att utbildningsanordnaren har ett samarbetsnätverk. För det sektorsövergripande samarbetet bör det också finnas ett tydligt definierat behov, ett gemensamt mål och utbildningsanordnarens stöd.

För det sektorsövergripande samarbetet bör det finnas ett tydligt definierat behov, ett gemensamt mål och utbildningsanordnarens stöd.

Handledningspersonalen. Inom den yrkesinriktade specialundervisningen får läraren vanligen hjälp av antingen en annan lärare, av experter, handledare eller assistenter. Vissa studerande har en personlig assistent eller tolk som bekostas av hemkommunen eller en försäkringsanstalt. Även dessa personers roll i undervisningen och handledningen bör planeras och tydligt definieras för att handledningsresurserna ska kunna utnyttjas optimalt. Utöver handledning i lärandet är det vid behov naturligt att även ge den studerande handledning i färdigheter som behövs i vardagen.

Om läroanstalten har ett elevhem kan detta fungera som en lärmiljö där de studerande får lära sig sådant som rör boende, fritid och användning av tjänsterna i området. I elevhemmet fokuseras på vardagliga frågor som är av stor betydelse med tanke på studierna. Hit hör till exempel en regelbunden dygnsrytm, hälsosam mat, städning av den egna bostaden och klädvård. I elevhemmet får de också öva sig i social interaktion och i att agera i en grupp.

15.4 Särskilda undervisnings- och studiearrangemang

Enligt lagstiftningen avses med specialundervisning särskilda undervisnings- och studiearrangemang. Inom yrkesutbildningen är dessa en viss typ av etablerade förfaranden som används i studierna både på läroanstalten och på arbetsplatser. I detta kapitel beskrivs dessa erfarenhetsbaserade förfaranden som utformats under en längre tid.

Inom den yrkesinriktade undervisningen är stöd för alla studerande och i alla inlärningsituationer ett viktigt element. Vi kan därför tala om ett **generellt inriktat stöd**, där stödet utgör en väsentlig del av all verksamhet i läroanstalten och kan minska behovet av att ge specialundervisning. Av dessa stöd som omfattar alla kan nämnas lokallösningar som främjar åtkomst och lärande, en stimulerande miljö och trygga arbetsmiljöer. En kunnig personal som är aktivt närvarande och arbetar utifrån de studerandes behov är en viktig källa till stödet. Det ligger i allas intresse att de studerande i så hög grad som möjligt klarar studierna och andra studierelaterade aktiviteter på egen hand.

Individuella (vid behov anpassade) mål som baserar sig på individuella färdigheter. Ett särdrag hos den yrkesinriktade specialundervisningen är att målen för kunskandet sätts upp individuellt. Målen dimensioneras efter de studerandes förutsättningar, resurser och behov. De sätts upp tillsammans med de studerande och kan ändras flexibelt. Om det behövs samarbetar man med den studerandes stödgrupper.

När målen sätts upp planeras också vad den studerande ska göra efter studierna. Den studerandes yrkesbana planeras under studierna, och studierna inriktas med tanke på möjligheterna att få ett arbete. I dessa mål ingår ofta sådant som är viktigt i de dagliga aktiviteterna, såsom mål inriktade på att de ska kunna hålla tidtabeller och slutföra arbeten, få god social kompetens och kunna bedöma sitt eget arbete och agerande realistiskt.

Stöd i lärandet. I den yrkesinriktade specialundervisningen ges de studerande stöd i lärandet och studierna med många olika metoder. Stödet planeras och genomförs individuellt med utgångspunkt i det särskilda stöd som den studerande behöver. Vanliga stödmeter är

- individuell handledning och assistans i lärandesituationer
- studiematerial, lärmiljöer och inläringssituationer utformade enligt de individuella målen
- IT-verktyg och inlärningsprogram
- lättlästa texter, bilder och symboler
- lokaler och aktiviteter med tydlig struktur
- tolktjänster
- kommunikationshjälpmedel
- grupputveckling och kamratstöd.

De individuella metoderna för bedömningen av inläring och kunnande samt de individuella arrangemangen för bedömningen skapar grunden för den yrkesinriktade specialundervisningen. När individuella mål sätts upp är det nödvändigt att de allmänna bedömningskriterierna anpassas efter de ändrade målen. Via bedömningen av inläringen är det möjligt att finna mål, lärmiljöer och lärmeter som är lämpliga med tanke på den studerandes förutsättningar samt eventuella behov av anpassning. För bedömningen av kunnandet kontrollerar man och kommer överens om bedömningskriterierna även i fråga om anpassningen. En specialstuderande som genomför inläring i arbetet och yrkesprov bör ha tillgång till stöd i dessa aktiviteter på samma sätt som i övriga studier.

En specialstuderande som genomför inläring i arbetet och yrkesprov bör ha tillgång till stöd i dessa aktiviteter på samma sätt som i övriga studier.

Arbetslivsorientering. Syftet med yrkesutbildningen är förknippad med vuxenlivet och med de centrala delar av vuxenlivet som gäller att agera som medborgare och att arbeta. Lärostoffet inom den arbetslivsorienterade utbildningen utgår från behoven i arbetslivet, och de studerande får förbereda sig för dessa konkreta uppgifter under utbildningen. Å andra sidan innebär arbetslivsorientering också att arbetsuppgifter inte alltid finns färdiga, utan måste sökas och skapas tillsammans med arbetsplatserna. Det kan vara mödosamt och tidskrävande att hitta ett arbete som är lämpligt för den studerande, men om man gör det blir det möjligt att beakta den studerandes studier och individuella egenskaper och rikta in studierna med tanke på framtida arbetsuppgifter.

Tidsarrangemang. Den tid som används för att avlägga en examen eller utbildning kan ändras genom ett beslut av utbildningsanordnaren inom ramen för vad examens- och

utbildningsgrunderna tillåter. Identifieringen och erkännandet av tidigare förvärvat kunnande, som genomförs i början av studierna, inverkar på studietiden och kan ge mer tid för andra prestationer eller förkorta den totala studietiden. Modifiering eller anpassning av inlärningsmål kan ha samma inverkan. Å andra sidan är det möjligt att den studerande framskrider snabbt i sina studier, och då kan studietiden förkortas individuellt.

I det dagliga arbetet kan de studerande ges mer tid för att utföra sina uppgifter eller visa sitt kunnande i enlighet med den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas. Om den studerande har svårt att arbeta hela arbetsdagar, kan arbetsdagens längd förkortas tillfälligt eller permanent. Studerande kan också ges möjlighet att genomföra studierna individuellt på egen tid, och då är de inte beroende av läroanstaltens arbetstidsarrangemang. Den individuella tidsanvändningen kan leda till att inlärningsresultaten blir så goda att den totala tiden inte behöver förlängas trots att ändringar gjorts i vissa delar. Det som är viktigt är lärandet och kunnandet, inte enbart den tid som används för att uppnå kunnandet.

Lär- och arbetsmiljöer. Lärande sker i alla aktiviteter och miljöer. Det är viktigt att identifiera vad man lär sig i de olika miljöerna och vilken typ av lärmiljö som är bäst lämpad för varje studerande. För studerande som behöver särskilt stöd är det ofta lärande genom att göra konkreta saker på läroanstalten eller arbetsplatserna som är lämpligast. Läroanstalten och det omgivande samhället erbjuder gott om platser och aktiviteter som kan användas för denna form av lärande. Dessa inkluderar till exempel offentliga inrättningar och ämbetsverk samt lokala företag, i vilka det kan finnas uppgifter inom kontorsarbete, städning, restaurang- och caféverksamhet, uteområden, omsorg och hemvård.

Lärmiljöer med stora valmöjligheter där det finns många stimulerande faktorer som konkurrerar om uppmärksamheten lämpar sig inte för alla studerande. För vissa studerande är kontrollerade och strukturerade lärmiljöer där det saknas eller finns endast ett minimalt antal konkurrerande faktorer ett bättre alternativ. Detta kan innebära att den studerande arbetar ensam i ett avgränsat utrymme, att en arbetsplats avskiljs i gemensamma undervisningslokaler, att antalet stimulerande faktorer minskas, att den studerande utför en noggrant definierad uppgift på ett visst bestämt sätt eller att den studerande följer ett noggrant planerat och fast dagsschema. Det finns flera metoder, och de bör väljas på grundval av den studerandes individuella egenskaper.

Användningen av datanät för att stödja studierna möjliggör studier som är oberoende av tid och plats. Goda datoranslutningar ger möjlighet till kontakt och till modern handledning och uppföljning av lärandet. De studerande behöver ha tillräcklig IT-kompetens och utrustning. För studerande som behöver särskilt stöd finns egna användargränssnitt och program för kommunikation.

Internationella lärmiljöer erbjuder många möjligheter även för studerande som behöver särskilt stöd. I ett främmande land får de studerande erfarenhet av olika arbetsplatser, lär sig olika arbetssätt och -material, lär känna människor som är och uppför sig annorlunda, vidgar sin världsbild och får ökad tolerans.

Enskilt arbete och grupparbete. För den yrkesinriktade specialundervisningen är det typiskt att studiegrupperna hålls så små som möjligt eller så delas större grupper vid behov upp i mindre grupper. Vissa elever kan studera helt självständigt, medan andra behöver intensivare handledning. Differentieringen av undervisningen underlättas om en annan lärare, en handledare eller en stödperson finns att tillgå. I specialyrkesläroanstalterna,

där de studerande behöver mycket stöd, består grupperna vanligen av 6–12 studerande beroende på handlednings- och stödbehovet.

Under en del av tiden kan de studerande studera i specialundervisningsgrupper som bildas för olika ämnesområden och där handledningen är särskilt intensiv. Sådana grupper bildas vanligtvis i studierna i de gemensamma examensdelarna, såsom i matematik- och språkstudier samt studier inriktade på läs- och skrivkunnighet. För studerande som har uppmärksamhets- och koncentrationssvårigheter kan det räcka med en lugn plats där de kan studera eller visa sitt kunnande.

Undervisningsmetoder och läromedel. Att rikta de studerandes uppmärksamhet genom att betona lärobjektet, hjälpa dem att hålla sig aktiva och motiverade, säkerställa att de förstår instruktionerna, spjälka upp helheter i faser eller delar, använda upprepning och repetition samt förutse förändringar och förbereda sig för dem är exempel på de mångsidiga undervisningsmetoder som kan användas. Det är viktigt att man av studieinnehållet bildar logiska och arbetslivsorienterade arbetshelheter som på ett naturligt sätt integrerar olika studier. Läromedel utformas så att de är lämpliga för de studerande, till exempel genom att använda bilder och utarbeta lättlästa och klarspråkiga instruktioner. Erfarenheter av olika undervisningsmetoder och material finns samlade på exempelvis AMEO-nätverkets webbplats (<http://ameo.fi/information-pa-svenska/>)

Interaktionssituationer. Det är bra för lärandet om interaktionen mellan de studerande och undervisningspersonalen är god, om det finns en god laganda bland de studerande och om man lyckas skapa en gemenskapskänsla i läroanstalten. Gemenskapen stärks av gemensamma evenemang och projekt som utgår från de studerande. Samtidigt utvecklar dessa de studerandes sociala färdigheter. I samarbete är det särskilt viktigt att uppmuntra men ändå vara realistisk.

Särskild uppmärksamhet ägnas interaktionen i studerandegruppen, och i synnerhet när studierna börjar är det viktigt att medvetet försöka åstadkomma en god laganda. Fri samvaro utanför läroanstalten, gemensamt arbete och mycket interaktion mellan de studerande är till nytta vid gruppbildningen. Att höra till en grupp och få kamratstöd är av stor betydelse, eftersom lärande alltid är socialt till sin natur. Det är viktigt att man i läroanstalten förebygger problem, identifierar dem så tidigt som möjligt och ingriper i dem på ett rättvist och jämlikt sätt.

Användning av hjälpmedel och tekniska lösningar. Den studerande kan behöva hjälpmedel för många olika behov. Det kan vara frågan om den studerandes egna redskap eller om hjälpmedel som läroanstalten skaffar. Undervisningsprogram som tagits fram för specialundervisningen används som redskap för individuella studier och för differentiering av studierna. Program finns för olika nivåer och kan modifieras enligt individuella behov. Till de personliga hjälpmedlen hör till exempel rörelsehjälpmedel, hörapparater, talsyntetisatorer och olika IT-verktyg. Vid anskaffning av hjälpmedel är det viktigt att använda expertråd, eftersom sakkunskapen och kompetensen i läroanstalten eventuellt inte är tillräcklig inom detta snabbt växande område. Dessutom kan försäkringsbolag eller de studerandes andra stödgrupper delta i kostnaderna för hjälpmedel.

Individuellt inriktade stödtjänster i samarbete med andra som tillhandahåller tjänster. Inom den yrkesinriktade specialundervisningen tillhandahålls stödtjänster tillsammans med expertorganisationer. Läroanstaltens anställda kan inte vara experter på

alla frågor som rör den studerande och kan inte ordna alla tjänster som den studerande behöver. Därför ordnas stödtjänster i samarbete med till exempel

- arbetstränare när det gäller att identifiera och utveckla de studerandes förutsättningar att klara sig i arbetslivet och att placera dem i arbete
- aktörer som tillhandahåller vård för studerande som använder mentalvårdstjänster
- producenter av rehabiliteringstjänster
- den kommunala social- och hälsovården.

15.5 Flexibla, individuella lösningar

Lagstiftningen och föreskrifterna om yrkesutbildningen tillåter stor flexibilitet och individualitet i studierna. Möjligheterna att välja, individuella lösningar och olika typer av studie- och lärmiljöer är exempel på medel som ger en flexibilitet som alla studerande kan dra nytta av. Inom specialundervisningen finns ännu fler möjligheter, om man räknar med möjligheterna i fråga om målen för studierna, bedömningen av den studerande och stödet i studierna. För att kunna använda och tillämpa dessa i det praktiska undervisningsarbetet krävs emellertid planmässighet och information av utbildningsanordnaren. Detta är en förutsättning för att lärarna ska kunna utnyttja flexibiliteten.

Inom yrkesutbildningen används allmänt en integrationsmodell där studerande som behöver särskilt stöd studerar tillsammans med andra studerande (Jauhola & Miettinen 2013, 14). Ibland differentieras undervisningen. Detta är aktuellt vid problem med att komma vidare i studierna. Då bildas smågrupper som under en lärares ledning studerar de besvärliga sakerna. I smågrupperna finns ofta även andra än studerande som får särskilt stöd, så skillnaden mellan specialundervisning och stödjande av de studerande är inte alltid tydlig. Detta är i sig en bra sak, eftersom tillhandahållandet av stödet bestäms av behovet och inte av en klassificering. Tvärtom så främjar verksamheten tillgängligheten och är ett inkluderande arbetssätt.

I utbildningarna och examina finns det gott om valmöjligheter, vilket betyder att det är möjligt att utvidga och inrikta dessa studerandes kunnande enligt deras förutsättningar. Ofta kan dock valfriheten inte utnyttjas fullt ut på grund av många praktiska realiteter, såsom ekonomiska faktorer och bristande tillgång på platser för inläring i arbetet (Hievänen et al., 2011, 41). Valmöjligheterna inom specialundervisningen kan ökas genom individuella studier och alternativa lärmiljöer, som ofta tillhandahålls av aktörer inom tredje sektorn. Hos lokala ungdomsverkstäder, organisationer eller grupper för personer i samma situation kan det finnas studiehelheter som är lämpliga för studerande som behöver särskilt stöd och som kan användas för att öka valmöjligheterna.

Om en studerande inom specialundervisningen har problem med att avlägga examen kan det vara förnuftigt att ändra eller anpassa målen. Ett annat alternativ är att den studerande avlägger bara vissa examensdelar. I stället för att avlägga examen kan den studerande ha som mål att utbilda sig för en specifik arbetsuppgift, och alltså inte att skaffa sig ett examensbetyg. Examensdelarna bör dock väljas på ett sådant sätt att de bidrar till att den studerande får arbete och att de stödjer hans eller hennes liv även efter utbildningen. Dessa studerande har ofta någon stödgrupp i bakgrunden som har tankar om den studerandes kommande arbetsplats och boende. Därför är samarbetet med sådana stödgrupper viktigt när de studerandes studier riktas in. Att även andra deltar i planeringen av de studerandes angelägenheter kan dessutom underlätta arbetet för läroanstaltens personal.

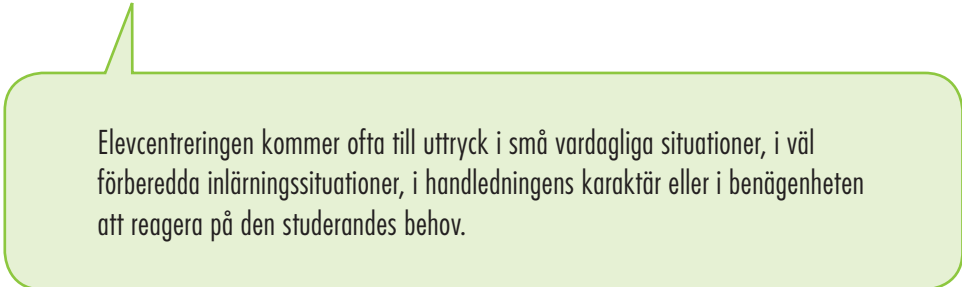
Det är frågan om flexibel och individuell verksamhet även när studierna ordnas i individuellt utformade lärmiljöer, som distansundervisning, på arbetsplatser, i verkstäder eller i någon annan arbetsmiljö där de studerande får stöd. I dessa situationer kan det ofta bli problem med att studieinnehållen inte är tillräckligt täckande och att de inte har rätt svårighetsgrad, men studierna kan alltid kompletteras i andra lärmiljöer eller så kan mål ändras och anpassas. Målen för inläringen bör alltid utgå från de studerande, och det är viktigt att stödja begränsade mål hellre än att helt lämna bort en god lärmiljö.

15.6 Elevcentrerade studier

Med elevcentrerade studier avses att studierna planeras och genomförs tillsammans med de studerande utifrån deras behov och förutsättningar och genom att använda den flexibilitet och de möjligheter som läroplanerna erbjuder och som är realistiska. Även när de studerandes utbildning utformas med tanke på deras vuxenliv och framtid utgår man från de studerande. De studerande ska studera sådant som stöder detta mål.

Elevcentrering innebär också att lyssna på och beakta de närståendes åsikter. Ju fler problem den studerande har i sitt lärande, desto viktigare är detta. Troligtvis uppstår samma problem även efter studierna, och det är de närstående som deltar i lösandet av dem. Därför är det realistiskt att redan under studierna beakta de närståendes åsikter när den studerandes framtid planeras.

Elevcentrering innebär att bry sig om och ta hand om den studerande. Detta kommer ofta till uttryck i små vardagliga situationer, i väl förberedda inläringssituationer, i handledningens karaktär eller i benägenheten att reagera på den studerandes behov.



Elevcentreringen kommer ofta till uttryck i små vardagliga situationer, i väl förberedda inläringssituationer, i handledningens karaktär eller i benägenheten att reagera på den studerandes behov.

16 Elevhälsan som stöd i specialundervisningen

Lagstiftningen om elev- och studerandevården reviderades 2013. Syftet med lagen är att främja välbefinnandet i läroanstalten och i studiemiljön, en sund, trygg och tillgänglig läroanstalt och studiemiljö, gemensam verksamhet samt samarbetet mellan hemmet och läroanstalten, och via detta främjas den psykiska hälsan och förebyggs marginalisering (L 1287/2013, 2 §). Med hjälp av elevhälsa kan man dessutom stödja inläring samt i ett så tidigt skede som möjligt identifiera, lindra och förebygga hinder för inläring, inlärnings-svårigheter och andra studierelaterade problem (L 1287/2013, 6 §). Alla dessa frågor rör den yrkesinriktade specialundervisningen, så elevhälsan har en viktig roll inte bara när det gäller studiehandledningen utan även i genomförandet av en bra specialundervisning. Elevhälsan utgör ett stöd i en välorganiserad specialundervisning och kan bidra med expertis när de pedagogiska åtgärderna inte är tillräckliga.

Elevhälsan utgör ett stöd i en välorganiserad specialundervisning och kan bidra med expertis när de pedagogiska åtgärderna inte är tillräckliga.

Inom vuxenutbildningen tillämpas i specialundervisningen lagstiftningen om den grundläggande yrkesutbildningen när det är frågan om studier som ordnas vid läroanstalten. I övrigt följs lagstiftningen om yrkesutbildningen för vuxna (L 631/1998, 16 a §), enligt vilken man med studerandevård avser främjande och upprätthållande av de studerandes studieframgång, goda psykiska och fysiska hälsa och sociala välbefinnande samt understödjande verksamheter. Utbildningsanordnaren ska samarbeta med de myndigheter och andra aktörer som ger och ordnar elevhälsotjänster. Utbildningsanordnaren ska informera de studerande om de förmåner och tjänster inom elevhälsan som är tillgängliga samt vid behov handleda dem när det gäller att ansöka om dessa förmåner och tjänster. Studerandehälsovården är en del av studerandevården, som regleras i hälsovårdslagen (L 1326/2010, 17 §).

Elevhälsan omfattar **elevhälsa** i enlighet med en läroplan som godkänts av utbildningsanordnaren samt **elevhälsotjänster**, vilka är psykolog- och kuratorstjänster samt skol- och studerandehälsovårdstjänster. Detta gäller emellertid inte specialyrkesskolorna, som själva kan ordna hälsovårdstjänster för att stödja undervisningen och utbildningen (L 1287/2013, 10 §). Dessa studerande behöver oftast mycket stöd, så en centralisering av tjänsterna är förnuftigt för att säkerställa tillgängligheten och kvaliteten.

Enligt 13 § i lagen om elev- och studerandevård svarar utbildningsanordnaren för att det **för varje läroanstalt utarbetas en elevhälsoplan** för hur elevhälsoverksamheten ska genomföras, utvärderas och utvecklas, och planen ska uppdateras med bestämda mellanrum. I denna plan fastställer utbildningsanordnaren de tillgängliga individuellt och generellt inriktade elevhälsotjänsterna, samarbetet med de studerande och deras vårdnadshavare samt genomförandet och övervakningen av elevhälsoplanen (egenkontroll). Det primära ansvaret för studiegemenskapens välbefinnande har läroanstaltens personal.

Den studerandes och vårdnadshavarens delaktighet och möjlighet att bli hörda **är** utgångspunkter för den **generellt inriktade elevhälsan**. Den studerandes egna önskemål och åsikter ska i enlighet med hans eller hennes ålder, utvecklingsnivå och övriga personliga förutsättningar beaktas i åtgärder och avgöranden som gäller honom eller henne. Den studerande kan av välgående skäl förbjuda att hans eller hennes vårdnadshavare deltar i behandlingen av ett elevhälsoärende som gäller den studerande eller förbjuda att sekretessbelagda elevhälsoupplýsningar som gäller den studerande lämnas ut till vårdnadshavaren, om detta inte klart strider mot hans eller hennes intresse. Vårdnadshavaren har inte rätt att förbjuda en minderårig att anlita elevhälsotjänster. (L 1287/2013, 18 §.)

I den generellt inriktade elevhälsan bör man främst använda arbetsätt som är förebyggande, baserar sig på delaktighet och vägledning samt beaktar tillgängligheten. Till en arbetskultur som bygger på samarbete hör att främja fysisk, psykisk och social trygghet och välbefinnande. I verksamheten bör man beakta mångfalden av utbildningsområden, examina, utbildningar och lärmiljöer. I en examen är det möjligt att anpassa studierna efter den studerande fysiska, psykiska och sociala egenskaper genom individuella val.

Enligt Utbildningsstyrelsens föreskrift ska läroplanen innehålla verksamhetsprinciperna för den generellt inriktade elevhälsan. Alla punkter bör också granskas ur specialundervisningens synvinkel. Den generellt inriktade elevhälsan riktar sig till alla studerande, den inverkar på verksamhetsmiljön och ger de studerande som får särskilt stöd lika möjligheter till studier och stöd, och genom att den omfattar alla studerande stöder den en inkluderande utveckling.

Enligt föreskriften ska utbildningsanordnarens läroplan behandla frågor som är viktiga med tanke på specialundervisningen, såsom

- samarbetet med de studerande och deras vårdnadshavare
- det sektorsövergripande samarbetet i anslutning till undersökningar av välbefinnandet läroanstalten
- samarbetet med partner
- elevhälsogruppernas verksamhetsätt och rutiner
- samarbetet mellan de olika studierna för att upprätthålla studie- och arbetsförmågan
- informationen om de examensspecifika kraven på hälsotillstånd och förutsättningarna för studier
- uppföljningen av deltagandet i utbildningen, förebyggandet av frånvaro och de tillhörande åtgärderna
- åtgärder som förebygger avhopp från utbildningen
- trygghet av tillgängligheten i lärmiljön och förebyggandet av olyckor
- de skriftliga instruktioner som utarbetas tillsammans med experter inom elevhälsan och som gäller att förebygga användning av tobak, snus och rusmedel, ingripande vid missbruksproblem och hänvisande till vård för personer med missbruksproblem
- instruktionerna om säkerheten i samband med studierelaterade resor, transporter och väntetider
- utarbetandet av en krisplan.

Dessutom behövs inom specialundervisningen ofta flexibelt samarbete med arbetslivet, samarbete med experter och myndigheter samt rehabiliterande åtgärder, som ska diskuteras med den studerande och den aktör som tillhandahåller rehabilitering.

Med **individuellt inriktad elevhälsa** (L 1287/2013, 5 §) avses att en enskild studerande tillhandahålls studerandehälsovårdstjänster samt psykolog- och kuratorstjänster, sektors-

övergripande individuellt inriktade insatser från elevhälsan samt i specialyrkesläroanstalterna social- och hälsovårdstjänster för att stödja undervisningen och utbildningen (L 1287/2013, 10 §).

I elevhälsoplanen ska anges hur den individuellt inriktade elevhälsan genomförs och hur samarbete ordnas för att främja och följa upp de studerandes hälsa, välbefinnande och studier samt för att ordna de individuellt inriktade stödinsatserna. Den ska innehålla uppgifter om följande:

- hur elevhälsotjänsterna ordnas, hur arbetet och ansvaret fördelas mellan de anställda samt vilka samarbetspartner som behövs för att ordna tjänsterna
- hur den sektorsövergripande expertgruppen tillsätts och vilka verksamhetssätt och rutiner den har
- hur elevhälsojournaler förs och förvaras
- samarbetet som hälsoundersökningar och övriga elevhälsotjänster förutsätter
- åtgärder som främjar tidig identifiering av problem som beror på förändringar i de studerandes hälsotillstånd eller funktionsförmåga och andra problem
- hur vård, specialdiet eller medicinering som den studerandes sjukdom kräver ordnas inom läroanstalten
- samarbetet som kurators- och psykologtjänsterna inom elevhälsan förutsätter
- hur sjukvårdstjänster inom studerandehälsovården ordnas och hur de studerande hänvisas till dem
- hur ärenden som gäller en enskild studerande behandlas i den sektorsövergripande expertgruppen
- vilket samarbete som behövs med utomstående tjänsteleverantörer och samarbetspartner (såsom specialsjukvården, socialväsendet, polisen och ungdomsarbetet)
- samarbetet i anslutning till orienterande och förberedande utbildning för grundläggande yrkesutbildning, verkstadsverksamhet och sjukhusundervisning samt vid planeringen av fortsatta studier
- stöd och handledning inom elevhälsan i samband med disciplinära straff eller indragning eller hot om indragning av studierätten.

Målet för de sektorsövergripande expertgrupperna, som bildas för enskilda fall, är att främja den studerandes lärande och stärka välbefinnandet. När man ordnar de individuellt inriktade tjänsterna ska man i främsta hand använda sig av modellerna för tidigt ingripande och på olika sätt sänka tröskeln för de studerande att i tid söka det stöd eller de tjänster som de behöver. Inom den individuellt inriktade elevhälsan utgör förtroendeskyddet och datasekretessen väsentliga förutsättningar för att verksamheten ska lyckas och dess etiska grund.

När det gäller studerande som behöver särskilt stöd är vårdnadshavarna goda experter i frågor som rör deras egna barn, så det är förnuftigt att dra nytta av deras kunskaper och bakgrundsstöd.

Målet för samarbetet med **de studerande och deras vårdnadshavare** är att stödja de studerande på deras väg mot vuxenlivet och självständighet, att hjälpa dem att ta ansvar för sina studier och att se till att de får stöd i frågor som gäller hälsa, säkerhet och välbefinnande. När det gäller studerande som behöver särskilt stöd är vårdnadshavarna

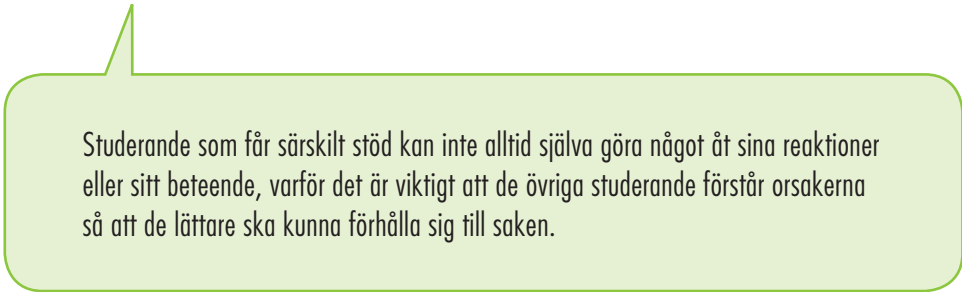
goda experter i frågor som rör deras egna barn, så det lönar sig att dra nytta av deras kunskaper och bakgrundsstöd. Eftersom de har många års erfarenhet av den studerande kan de ge sådan information som kan vara till hjälp för läroanstalten. Anhöriga drar sig ibland för att kontakta skolan, så utbildningsanordnaren bör vara den som tar initiativ till samarbete och upprätthåller samarbetet. Feedbacken från vårdnadshavarna ska också beaktas när samarbetet utvecklas och i övrig verksamhet som främjar välbefinnandet. Samarbetet mellan hemmet och läroanstalten har behandlats i Utbildningsstyrelsens föreskrift 101/11/2014.

Förmedlingen av information i samarbetet bör vara öppen och förtroendefull. Detta innebär att tystnadsplikten iakttas och att klimatet präglas av tillit. Efter att de studerande blivit myndiga för de sin talan självständigt i ärenden som gäller dem själva, och utbildningsanordnaren sköter ärendena i frågor som rör studierna och elevhälsan med de studerande.

Samarbetet mellan hemmet och läroanstalten är särskilt intensivt i samband med ansökan till utbildningen och i början av studierna. I utbildning som handleder för arbete och ett självständigt liv är samarbetet mycket intensivt under hela utbildningen, eftersom de studerande i denna utbildning i allmänhet har ett stort behov av stöd. Till de frågor som man kommer överens med hemmet om hör skolresorna, hjälpmedel för studierna, kommunikationssätten, undervisningsmetoderna, målen för utbildningen, rehabiliteringen och situationer som kan uppstå i det dagliga arbetet.

Utbildningsanordnaren ska göra upp en plan för skydd av de studerande mot våld, mobbning och trakasserier. När planen utarbetas bör man beakta interaktionen mellan de studerande och mellan de studerande och de anställda på läroanstalten. Till exempel kan en studerande som får särskilt stöd isolera sig eller bli isolerad i studerandegrupperna utan att det sker medvetet. Då är det viktigt att man ingriper för att få kontroll över situationen och för att den studerande inte ska uppleva sig vara mobbad. Genom att stödja grupputvecklingen och tala om problem som de studerande har i sitt lärande och i sitt liv ökar förståelsen, och det är ett bra sätt att förebygga problem.

En studerande som får särskilt stöd kan själv vara den trakasserande parten eller till och med en mobbare. Även då krävs att man ingriper och söker metoder genom vilka man kan inverka på den studerandes beteende eller minimera problemen. Studerande som får särskilt stöd kan inte alltid själva göra något åt sina reaktioner eller sitt beteende, varför det är viktigt att de övriga studerande förstår orsakerna så att de lättare ska kunna förhålla sig till saken.



Studerande som får särskilt stöd kan inte alltid själva göra något åt sina reaktioner eller sitt beteende, varför det är viktigt att de övriga studerande förstår orsakerna så att de lättare ska kunna förhålla sig till saken.

I 26 § i lagen om elev- och studerandevård föreskrivs om **egenkontroll av elevhälsan** och i 13 § om **uppföljning av elevhälsoplanen**. Utbildningsanordnaren ska bestämma vilka förfaranden och åtgärder som ska användas för att följa hur uppgifter samlas in,

vilka metoder och aktiviteter som ska användas, enligt vilket tidsschema uppföljningen ska göras och vilka som är ansvariga för vad. Dessutom ska utbildningsanordnaren bestämma hur uppföljningsuppgifterna ska behandlas och användas vid utveckling av elevhälsan samt hur man ska informera de studerande, vårdnadshavarna och behövliga samarbetspartner om de viktigaste resultaten. Uppföljningsuppgifterna kan ge användbar information om till exempel effekterna av de åtgärder som vidtagits inom specialundervisningen, vilket kan ge möjlighet att vidareutveckla verksamheten.

17 Samarbetspartner som stöd för de studerande och läroanstalten

Undervisnings- och kulturministeriet samt Utbildningsstyrelsen är de centrala **myndigheterna** och de finansierar och styr utbildningsverksamheten, tillhandahåller information och på nationell nivå delar med sig av sin sakkunskap till utbildningsanordnarna. Folkpensionsanstalten (FPA), försäkringsbolagen, Försäkringsbranschens rehabilitering FBR rf samt arbets- och näringsbyråerna ordnar och stöder de studerandes yrkesinriktade rehabilitering. Kommunala social- och hälsovården har en viktig roll när det gäller organiseringen av elevhälsan och de välfärdstjänster som personer med funktionsnedsättning och andra som behöver särskilt stöd har behov av. Regionförvaltningsverket har under de senaste åren samarbetat med andra stadiets utbildning, i synnerhet genom att ordna regionala seminarier om den yrkesinriktade specialundervisningen. Regionförvaltningsverkens uppgift är att främja de grundläggande rättigheterna och rättsskyddet, tillgången till basservice samt en sund och trygg levnads- och arbetsmiljö i regionerna. Detta är en uppgift som tjänar behoven mycket bra även inom den yrkesinriktade specialundervisningen. Regionförvaltningsverken sköter också inom sina regioner verkställighets-, styrnings- och övervakningsuppgifter som föreskrivs i lagstiftningen.

De som studerar inom den grundläggande yrkesutbildningen är i huvudsak elever som gått ut grundskolan. När det gäller studerande som behöver särskilt stöd samarbetar man med **grundskolorna i regionen och i allmänhet med kommunernas skolväsende** redan innan dessa inleder sin utbildning, för att deras övergång till yrkesutbildningen ska vara så smidig som möjligt och för att man ska kunna beakta deras förutsättningar. Studiehandledningen inom yrkesutbildningen är en fortsättning på den elevhandledning som de studerande fick inom den grundläggande utbildningen. Genom handledningen kan man öka kunskaperna om och erfarenheterna av yrkesutbildningen hos eleverna och lärarna inom den grundläggande utbildningen. Utbildningsanordnarna samarbetar med grundskolorna också i frågor som gäller antagningen av studerande och de studerandes studieväg. För att man ska få ungdomar som inte inlett någon utbildning på andra stadiet att få någon form av utbildning samarbetar man också i detta övergångsskede med ungdomsverkstäder och med ungdomsarbetet.

Studiehandledningen inom yrkesutbildningen är en fortsättning på den elevhandledning som de studerande fick inom den grundläggande utbildningen.

Utbildningsanordnarna samarbetar med utbildnings- och kulturväsendet i den kommun där de har sin läroanstalt i frågor som gäller ordnandet av de fritt valbara studierna och fritidsaktiviteter, i synnerhet för studerande som bor i utbildningsanordnarens elevhem. Ur specialundervisningens synvinkel är detta särskilt viktigt eftersom dessa studerande behöver stöd även för att kunna planera och delta i fritidsaktiviteter. Verksamheten i näromgivningen möjliggör integrering i dessa aktiviteter och ger fler möjligheter till hobbyer som de kan ägna sig åt på egen hand.

Med **andra läroanstalter på andra stadiet** samarbetar man i regionala nätverk som fokuserar på att utveckla handlednings-, utbildnings- och informationstjänsterna, ofta genom projekt. Till samarbetsobjekt som är typiska hör organen för yrkesproven, avtalen om inläring i arbetet, användningen av gemensamma lokaler och gemensam personal samt förflyttningarna av studerande mellan läroanstalter.

Specialyrkesläroanstalternas uppgift är att utveckla den yrkesinriktade specialundervisningen och ordna utbildning för gravt handikappade. Yrkesläroanstalterna samarbetar med dessa i frågor som rör personalens utbildningar och ordnandet av specialundervisning. En studerande kan flytta från en läroanstalt till en annan. Till exempel om en studerande gör stora framsteg kan han eller hon börja studera i en vanlig yrkesläroanstalt eller om en studerande har svårt att klara studierna i en vanlig yrkesläroanstalt kan han eller hon börja studera i en specialyrkesläroanstalt. Specialyrkesläroanstalterna ordnar också möjligheter för studerande som behöver särskilt stöd och som studerar i en yrkesläroanstalt att delta i handledda stöd- och bedömningsperioder. Dessa perioder genomförs enligt en plan tillsammans med den lärare som skickar den studerande, den lärare som tar emot den studerande och i samarbete med vårdnadshavarna. Syftet med perioderna är att stödja den studerande i studierna och ge lärarna möjlighet att använda specialundervisningens metoder som en del av den allmänna undervisningen.

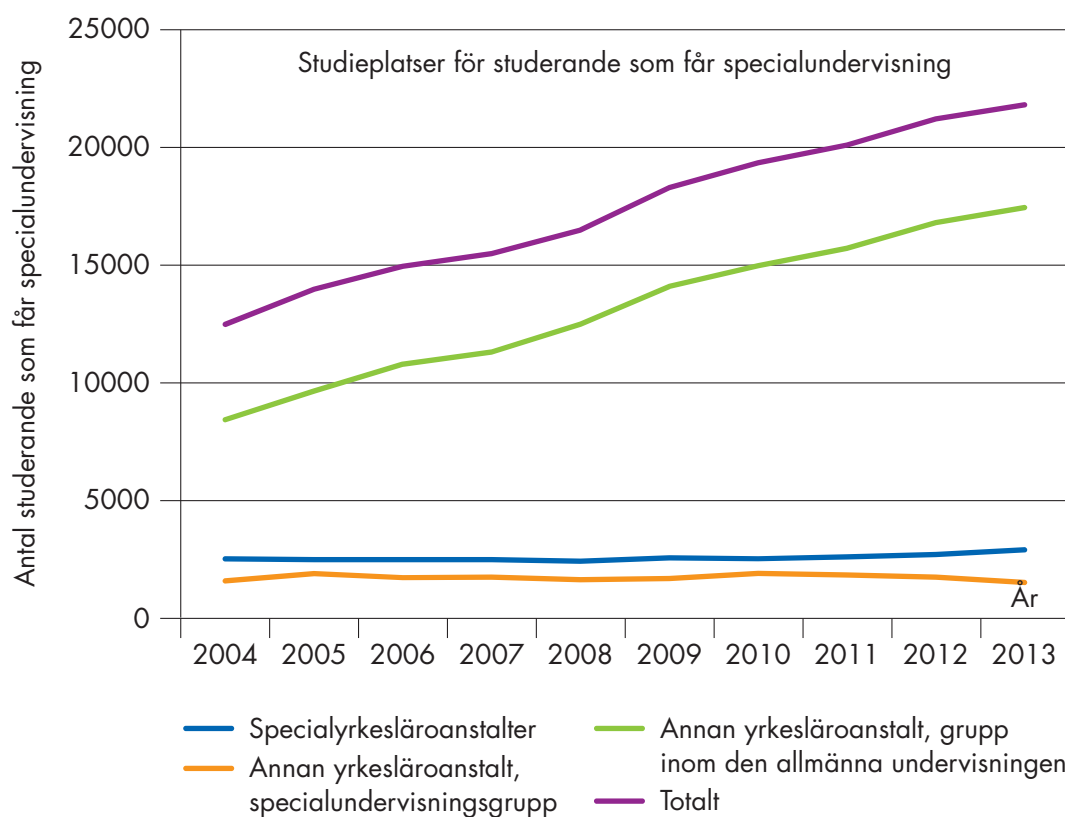
Med **handikapporganisationer och aktörer inom tredje sektorn** samarbetar man i synnerhet för att förbättra de studerandes lika möjligheter i livet samt i frågor som rör arbete och boende. I detta samarbete främjas utvecklingen av tillgängliga lärmiljöer och handikappolitiska mål inom utbildningen på andra stadiet. Sociala företag, verkstäder och olika föreningar erbjuder de studerande arbetsplatser för inläring i arbetet och för arbetsträning samt anställer studerande när de är klara med studierna. Boendeträning i samband med studierna genomförs via föreningar som erbjuder boendetjänster. I samarbetet planeras för den studerande en väg från utbildningen till ett eget liv och till ett arbete i enlighet med den studerandes individuella förutsättningar.

Läroanstalterna med högre utbildning ger de studerande som tar examen information om möjligheterna till fortsatta studier. Den fortbildning som läroanstalternas personal genomgår och som fokuserar på den yrkesinriktade specialundervisningen och livet för studerande som behöver särskilt stöd är en viktig förenande faktor. Forskning, gemensamma projekt och regionala samarbetsforum är viktiga med tanke på utvecklingen av den yrkesinriktade specialundervisningen. Dessutom erbjuds praktikplatser för studerande som i läroanstalter med högre utbildning studerar exempelvis till lärare, ergoterapeut, psykolog eller speciallärare.

Aktörer som tillhandahåller rehabilitering, såsom olika rehabiliteringsinrättningar, producerar tjänster som i allmänhet ordnas av försäkringsbolag eller hemkommunen. Även för denna verksamhet ska det finnas rum och möjligheter i samband med undervisningen. Det blir allt vanligare att se rehabiliteringen av unga som ett samarbete mellan den rehabiliterande aktören och läroanstalten. En ny verksamhetsform som kan användas är en rehabiliteringsmodell som Folkpensionsanstalten tagit fram. I denna modell bygger verksamheten på ett långvarigt samarbete mellan den rehabiliterande aktören och läroanstalten. Verksamheten riktar sig till studerande som har fått diagnosen depressions- eller ångestsyndrom och vars studier riskerar att skjutas upp eller avbrytas. Folkpensionsanstalten har skapat en webbplats särskilt för ungdomar, där dessa, deras föräldrar eller personer som arbetar med unga människor kan söka information om denna rehabiliteringsmöjlighet som är avsedd för ungdomar (rehabiliteringforunga.kela.fi).

18 Översikt över nuläget och utvecklingsbehoven

Antalet studerande i den yrkesinriktade specialundervisningen har ökat under årens lopp (Figur 7). Figuren baserar sig på uppgifter i Finlands officiella statistik (2014). Statistiken omfattar den läroplansbaserade yrkesutbildningen vid läroanstalter, utbildningen som förbereder för en fristående examen och som ordnas vid en läroanstalt som inte är en specialyrkesläroanstalt samt all läroavtalsutbildning. Den handledande utbildningen ingår inte i denna statistik, så i verkligheten är antalet specialstuderande och studerande vid specialyrkesläroanstalter högre än så här. Figuren visar i alla fall att antalet studerande växer hela tiden. Detta gäller dock inte specialyrkesläroanstalterna och undervisningen i specialgrupper i yrkesläroanstalterna, där antalet studerande har minskat eller förblivit oförändrat.



Figur 7. Studerande som får särskilt stöd i läroplansbaserad grundläggande yrkesutbildning, i yrkesläroanstalternas handledande utbildning och i läroavtalsutbildning (källa: Finlands officiella statistik 2014)

Antalet studerande som får specialundervisning har ökat särskilt i de vanliga yrkesläroanstalterna, där dessa studerande nästan alltid studerar tillsammans med andra studerande. Trenden överensstämmer med de allmänna riktlinjerna och främjar lika möjligheter till utbildning. För att verksamheten ska ge resultat och ha en positiv effekt på de studerandes lärande och liv, bör den pedagogiska grunden för den yrkesinriktade specialundervisningen vidareutvecklas och utvidgas just i de vanliga yrkesläroanstalterna. Lärarna spelar en viktig roll i genomförandet av stödet för de studerande, så alla lärare bör ha specialpedagogiska färdigheter. När allt kommer omkring är specialpedagogiken en god,

elevcentrerad, individuell handledning av studierna, som alla studerande i läroanstalten har nytta av. För närvarande finns skillnader mellan utbildningsanordnarna i fråga om hur specialundervisningen genomförs.

Ett område som behöver utvecklas är **grunden för specialundervisning samt statistikföringen**. Enligt lagstiftningen (L 630/1998, 19 a §) avses med studerande som får specialundervisning studerande som för en längre tid eller regelbundet behöver särskilt stöd av följande skäl:

- inlärningssvårigheter
- skada
- sjukdom
- någon annan orsak.

Utbildningsanordnaren ska enligt denna lagstiftning besluta om en studerande ska ges specialundervisning samt bestämma vilka pedagogiska och andra lösningar som ska användas för att stödja den studerande i studierna.

Hittills har de som studerar inom den yrkesinriktade specialundervisningen i regel benämnts och statistikförts enligt den klassificering i tolv punkter som Statistikcentralen tog fram 2004 (bilaga 2). Att använda Statistikcentralens klassificering i utbildningen är svårt eftersom de studerande ofta har flera problem samtidigt. För klassificeringen måste det viktigaste problemet väljas, vilket betyder att de övriga problemen inte statistikförs och eventuellt också att någon blir utan särskilt stöd. Dessutom tillämpar utbildningsanordnarna Statistikcentralens klassificering på mycket olika sätt, varvid statistiken inte ger en korrekt bild av de studerande. Klassificeringen bygger till stor del på en medicinsk eller psykologisk diagnos, vilket med tanke på undervisningen inte ger så mycket information om den studerandes inlärningsproblem. Det borde vara möjligt att göra klassificeringen på pedagogiska grunder, varvid den också skulle ge information om stödbehovets karaktär.

En mer detaljerad klassificering baserad på den nya lagstiftningen skulle möjliggöra ett bredare perspektiv på de studerandes inlärningssvårigheter. Varje studerande har dock sina egna speciella behov, och klassificeringen är i sig ingen lösning på problemet. Den kan användas som utgångspunkt när man börjar planera det mångsidiga stödet av lärandet. En klassificering är alltid begränsande, men nödvändig. Den bör dock inte begränsa den pedagogiska verksamheten eller stämpla en studerande bara för att han eller hon har ett problem med lärandet. Detta bör man vara fullt medvetenheten om i varje läroanstalt, och det vore nödvändigt att ta upp frågan på nationell nivå.

Pedagogiska bedömningar behövs hur som helst i läroanstalterna för att man ska kunna planera lämpliga stödåtgärder för de studerande. Den pedagogiska bedömningens ställning och status bör förbättras och bedömningen utvecklas. Undervisningspersonalen skulle också behöva utbildning för att kunna utföra dessa bedömningar, vilket betyder att även **den yrkesinriktade specialpedagogiken behöver utvecklas**. Handlingsmodeller bör tas fram, beskrivas och utvecklas systematiskt. I nuläget finns mycket information, men den är utspridd och skulle därför behöva samlas ihop enligt vetenskapliga grunder för att man ska kunna använda den som praktisk och även teoretisk grund för den yrkesinriktade specialpedagogiken.

Den yrkesinriktade specialundervisningen grundar sig på att individuella behov beaktas och på att individuella studievägar stakas ut för de studerande. Utbildningsanordnaren

bör skapa handlingsmodeller för hur flexibla och individanpassade vägar kan genomföras och möjliggöras i läroanstalten. Ofta handlar det om **attitydförändringar och mod** att avvika från de invanda arbetssätten.

Utvärderingen och uppföljningen av **specialundervisningens genomslagskraft** bör utvecklas. Detta kan lätt kopplas till utbildningsanordnarens kvalitetsledning. De viktigaste verktygen inom kvalitetsledningen är de individuella planerna, genomförandet av dem, inlärningsresultaten samt de studerandes placering efter utbildningen. Idag fattas besluten inom specialundervisningen till stor del enligt etablerade modeller som har visat sig fungera, men modellernas effektivitet har knappt alls bedömts.

Den yrkesinriktade specialundervisningen och det särskilda stödet är etablerade förfaringssätt. Den yrkesinriktade specialundervisningen har sitt ursprung i lagen om utvecklandet av utbildningen på mellanstadiet (474/78), i vilken målsättningen var att yrkesutbildningen ska nå hela årskullen. Specialgrupper hade visserligen utbildats redan tidigare, men i den allmänna lagstiftningen om yrkesutbildningen inkluderades denna utbildning först på 1970–1980-talen. Det omgivande samhället har förändrats, och till den yrkesinriktade specialundervisningens målgrupper hör numera också de studerande som har de svåraste funktionsnedsättningarna och andra studerande som behöver mycket stöd. För att få en heltäckande bild av denna undervisning och behoven av att utveckla den vore det därför bra att bedöma **principerna för den yrkesinriktade specialundervisningen och dess samhälleliga betydelse**.

Källor

- Ammatillisen koulutuksen tulosrahoitus. Tulostittariseloste vuodelle 2015. Utbildningsstyrelsen.
- Ammatillisen tutkintojärjestelmän kehittämishankkeen loppuraportti (TUTKE). Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:15. https://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/TUTKE_hankkeen_loppuraportti.html
- Bedömningsguide 2015. Grundläggande yrkesutbildning. Fristående examina. Guider och handböcker 2015:6. Utbildningsstyrelsen.
- Betyg över fristående examina samt intyg över utbildning som förbereder för fristående examen och över annan yrkesinriktad tilläggsutbildning. Föreskrifter och anvisningar 2015: 25. Utbildningsstyrelsen.
- Betygsmodeller 2015, Yrkesinriktade grundexamina och handledande utbildningar. Föreskrifter och anvisningar 2015: 42. Utbildningsstyrelsen.
- ECVETin toimeenpano ammatillisessa koulutuksessa. Opas koulutuksen järjestäjille ammatillisen koulutuksen opintosuoritusten siirtojärjestelmän käyttöönottoon. Oppaat ja käsikirjat 2015:13. www.oph.fi. Läst 21.10.2015.
- Erityinen tuki ja erityisopetus ammatillisessa koulutuksessa. Määritelmäehdotus 31.3.2014. Ammatilliset erityisoppilaitokset AMEO-verkosto. Opublicerat dokument.
- Eskola, S., Männistö, S. & Nyberg, C. 2014. Esteettömästi toisen asteen opintoihin – opas esteettömään opiskelijavalintaan ja opiskeluun. Oppaat ja käsikirjat 2014:10. Utbildningsstyrelsen.
- Esteetön amis. <http://www.esteetonamis.fi>. Läst 20.8.2015.
- Finlands officiella statistik: Erityisopetus [webbpublikation]. ISSN=1799-1595. 2014, Liitetaulukko 9. Ammatillisen koulutuksen erityisopiskelijat erityisopetuksen toteutuspaikan mukaan 2004–2013. Helsinki: Statistikcentralen [hänvisat: 21.8.2015]. Åtkomstsätt: http://www.stat.fi/til/erop/2014/erop_2014_2015-06-11_tau_009_fi.htm
- Föreskrift 27/011/2014. Krav på de studerandes hälsotillstånd i de yrkesinriktade grundexamina. Utbildningsstyrelsen.
- Föreskrift 90/011/2014. Ändring 15.6.2015. Principer för dimensioneringen av identifiering och erkännande av kunnskap samt omvandling av vitsord i den grundläggande yrkesutbildningen. Utbildningsstyrelsen.
- Föreskrift 94/011/2014. De centrala principerna för samarbetet mellan hemmet och läroanstalten samt för studerandevården och målen för den studerandevård som hör till undervisningsväsendet i handledande utbildning för grundläggande yrkesutbildning. Utbildningsstyrelsen.
- Föreskrift 101/011/2014. De centrala principerna för samarbetet mellan hemmet och läroanstalten samt för studerandevården och målen för den studerandevård som hör till undervisningsväsendet i grundläggande yrkesutbildning/Utarbetandet av en studerandehälsoplan i grundläggande yrkesutbildning. Utbildningsstyrelsen.
- Genomförande av grunderna för de yrkesinriktade grundexamina inom den grundläggande yrkesutbildningen. Guider och handböcker 2016: 1. Utbildningsstyrelsen. www.oph.fi. Läst på finska 20.10.2015.
- Handbok om fristående examina 2015. För examensarrangörer och examenskommissioner. Guider och handböcker 2015: 7. Utbildningsstyrelsen. www.oph.fi. Läst på finska 21.10.2015.
- Handledande utbildning för den grundläggande yrkesutbildningen. Utbildningsgrunder. Utbildningsstyrelsens föreskrift 5/011/2015.
- Hievanen, R., Lounema, K., Räisänen, A., Kärki, S.-L., Rajamäki, A. & Kantosalo, M. 2011. Ammatillisten perustutkintojen perusteiden sekä valmistavien ja valmentavien koulutusten opetussuunnitelmien toimeenpanon seuranta – Tilannekatsaus 2011. Koulutuksen seurantaraportit 2013:1. Utbildningsstyrelsen.
- Hälso- och sjukvårdslag 30.12.2010/1326.
- Jauhola, L. & Miettinen, K. 2012. Selvitys ammatillisesta erityisopetuksesta. Opiskelijoille suunnattujen tukitoimien sekä erityisopetuksen toteuttaminen yleisissä ammatillisissa oppilaitoksissa. Raportit ja selvitykset 2012:7. Utbildningsstyrelsen.

Kärki, S.-L., Lassila, H., Takaneva, K. & Lounela, K. 2014. Den kompetensbaserade utbildningen genomförs – stegmärken för utbildningsanordnarna. Material för verkställandet av TUTKE 2. Guider och handböcker 2014:8. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

Lag om elev- och studerandevård 30.12.2013/1287.

Lag om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet 29.12.2009/1705.

Lag om grundläggande yrkesutbildning 21.8.1998/630.

Lag om service och stöd på grund av handikapp. 3.4.1987/380.

Lag om studiestöd 21.1.1994/65.

Lag om yrkesinriktad vuxenutbildning 21.8.1998/631.

Opas mukauttamiseen – mukautetut tavoitteet, opetus ja arviointi. Ammatillisten erityisoppilaitosten julkaisu. 2015. www.ameo.fi

Opetussuunnitelma. AMEOn pedagogiset periaatteet. 2015. Ammatilliset erityisoppilaitokset AMEO-verkosto. Opublicerat dokument.

Oppimisen ja opiskelun tuki oppisopimuskoulutuksessa. Tuetun oppisopimuksen käsikirja [verkkojulkaisu]. www.tuettuoppisopimus.fi/media/materiaalipankki/kasikirja.pdf. Läst 24.8.2015

Personlig tillämpning ur olika synvinklar. Förutsättningar för att lyckas och god praxis. Guider och handböcker 2014: 7. Utbildningsstyrelsen. www.oph.fi. Läst på finska 21.10.2015.

Statsrådets förordning om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet 29.12.2009/1766.

Statsrådets förordning om grundläggande yrkesutbildning 6.11.1998/811.

Statsrådets förordning om yrkesinriktade grundexaminans uppbyggnad 9.10.2014/801.

[Studieinfo.fi](http://studieinfo.fi).

Undervisnings- och kulturministeriets förordning om grunderna för antagning av studerande inom grundläggande yrkesutbildning 4/2013, 20.12.2012.

Utbildning och forskning 2011–2016. Utvecklingsplan. Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2012:2.

Utbildning som handleder för arbete och ett självständigt liv. Utbildningsgrunder. Utbildningsstyrelsens föreskrift 6/011/2015.

Utbildningsanordnarens möjligheter att ingripa vid olämplighet för studier. Reviderad guide om verkställande av SORA-författningarna och -föreskrifterna i yrkesutbildningen. Guider och handböcker 2015:10. www.oph.fi. Läst på finska 21.10.2010

Vipunen 2014. Utbildningsstyrelsens statistiktjänst. Läst 21.10.2015. <http://oph/vipunen.fi>

Bilagor

Bilaga 1 Sora-examina

Utbildningsområden och yrkesinriktade grundexamina (SRF 811/1998, 16 §)	Utbildningsområden och yrkes- och specialyrkes-examina (SRF 812/1998, 8 §)
<p>DET HUMANISTISKA OCH PEDAGOGISKA OMRÅDET</p> <ul style="list-style-type: none"> • grundexamen i barn- och familjearbete • grundexamen i ungdoms- och fritidsinstruktion • grundexamen i teckenspråkshandledning 	<p>DET HUMANISTISKA OCH PEDAGOGISKA OMRÅDET</p> <ul style="list-style-type: none"> • yrkesexamen för specialhandledare av barn och ungdom
<p>OMRÅDET TEKNIK OCH KOMMUNIKATION</p> <ul style="list-style-type: none"> • grundexamen i flygplansmekanik • grundexamen i flygledning • grundexamen i logistik (utbildningsprogrammet för transportservice) • grundexamen i logistik (utbildningsprogrammet för flygplatsservice) • grundexamen inom byggnadsbranschen (utbildningsprogrammet för schaktningsmaskintransport) • grundexamen i sjöfart 	<p>OMRÅDET TEKNIK OCH KOMMUNIKATION</p> <ul style="list-style-type: none"> • yrkesexamen för fordonskranförare • yrkesexamen för busschaufför • yrkesexamen i biltransport av trävaror • yrkesexamen för kombinationsfordonsförare • specialyrkesexamen för trafiklärare • yrkesexamen inom markanläggningsbranschen
<p>NATURBRUK OCH MILJÖOMRÅDET</p> <ul style="list-style-type: none"> • grundexamen inom skogsbranschen (utbildningsprogrammet för körning av skogsmaskiner) • grundexamen i natur och miljö (utbildningsprogrammet för miljö) 	<p>NATURBRUK OCH MILJÖOMRÅDET</p> <ul style="list-style-type: none"> • yrkesexamen för skogsmaskinsförare • specialyrkesexamen för skogsmaskinsförare (numera specialyrkesexamen i virkesdrivning, som SORA-författningarna inte gäller; närmare i undervisnings- och kulturministeriets förordning om den examensstruktur som avses i) lagen om yrkesinriktad vuxenutbildning)
<p>SOCIAL-, HÄLSO- OCH IDROTTSOMRÅDET</p> <ul style="list-style-type: none"> • grundexamen inom social- och hälsovårdsbranschen • grundexamen i tandteknik • grundexamen inom läkemedelsbranschen • grundexamen i idrott 	<p>SOCIAL-, HÄLSO- OCH IDROTTSOMRÅDET</p> <ul style="list-style-type: none"> • yrkesexamen och specialyrkesexamen för ledare för skolgång och morgon- och eftermiddagsverksamhet • yrkesexamen för familjedagvårdare • yrkesexamen i fotvård • yrkesexamen i gipsning • yrkesexamen för obduktionspreparator • specialyrkesexamen för gipsningsmästare • specialyrkesexamen i psykiatrisk vård • yrkesexamen och specialyrkesexamen inom omsorgsarbete för utvecklingsstörda • yrkesexamen i arbete bland missbrukare • specialyrkesexamen för synrehabiliteringshandledare • specialyrkesexamen för tolk för talhandikappade • specialyrkesexamen i arbetslivsträning • specialyrkesexamen i äldreomsorg • yrkesexamen och specialyrkesexamen för massör • yrkesexamen i idrott • yrkesexamen och specialyrkesexamen för tränare

Bilaga 2 Statistikcentralens klassificering av specialundervisningen

Statistiken över specialundervisningen inom yrkesutbildningen innehåller uppgifter om de studerande som inom yrkesutbildningen rapporterats ha en grund för specialundervisning. För dessa studerande har man utarbetat den individuella plan för hur undervisningen ska ordnas som lagen om yrkesutbildning föreskriver. De specialstuderande har statistikförts enligt grunderna för specialundervisning, som varit följande sedan 2004:

01. gestaltnings-, uppmärksamhets- och koncentrationssvårigheter (såsom AD/HD eller ADD)
02. språkliga svårigheter (studerande som har stora svårigheter med att läsa, skriva och tala, såsom stora läs- och skrivsvårigheter, svår dysfasi eller dyslexi)
03. interaktions- och beteendestörningar (såsom social missanpassning)
04. lindrig utvecklingsförsening (studerande med omfattande inlärningssvårigheter)
05. svår utvecklingsförsening; mellangrav eller grav utvecklingsstörning
06. psykiska kroniska sjukdomar (mentala problem, personer som får rehabilitering på grund av rusmedelsmissbruk)
07. fysiska kroniska sjukdomar (såsom allergi, astma, diabetes, epilepsi, cancer)
08. inlärningssvårigheter som är förknippade med autism eller Aspergers syndrom
09. rörelsesvårigheter och motoriska svårigheter (handikapp som berör stöd- och rörelseorganen, cp-syndrom, kortväxthet)
10. hörselskada
11. synskada
12. annan orsak som kräver specialundervisning.

Källa: http://www.stat.fi/keruu/oakot/files/oakot_tiedonkeruuohjeet_sv.pdf

Online
ISBN 978-952-13-6376-4
ISSN 1798-8969